

บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยนี้ ปราบกฎประเด็นที่เกี่ยวข้อง คือ

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมือง
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับชนชั้นกลาง
3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาการทางการเมือง
4. การปฏิรูปการเมืองภายใต้พระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 กับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนและพัฒนาการทางการเมืองไทย
5. พฤติกรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางกับพัฒนาการทางการเมืองไทยในช่วงหลังการปฏิรูปการเมืองไทย (พ.ศ. 2540)
6. ข้อมูลเกี่ยวกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
7. ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในรายภาคและจังหวัดที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย พ.ศ. 2544 และ 2550
8. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมือง

1.1 ความหมายและลักษณะสำคัญของพฤติกรรมทางการเมือง

ฮันติงตัน (Huntington) และเนลสัน (Nelson) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่าหมายถึง กิจกรรมที่พลเมืองกระทำเพื่อจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล โดยกำหนดขอบเขตไว้ว่าเป็นการกระทำกิจกรรมทางการเมืองของคนธรรมดา ซึ่งอาจจะมีลักษณะเป็นช่วงๆ ไม่ต่อเนื่อง และอาจจะเป็นบทบาทรองจากบทบาทอื่น นอกจากนั้นยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลซึ่งเป็นผู้มีความชอบธรรมในการตัดสินใจแบ่งสรรสิ่งที่มีคุณค่าซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดในสังคม ทั้งนี้ไม่ว่าการกระทำนั้นจะสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นอาจเป็นไปด้วยความสำนึกของตนเองหรือถูกชักจูงให้เข้าร่วมก็ได้ (Huntington and Nelson 1982: 4 อ้างใน สุจิต บุญบงการ 2551: 199-200)

ซิดนีย์ เวอร์บา (Sidney Verba) นอร์แมน เอช ไน (Norman H. Nie) และคิม แจออน (Kim Jae-on) (Verba, Nie and Jae-on 1978: 46 อ้างใน สุจิต บุญบงการ 2551: 201) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกิจกรรมต่างๆ ที่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งประชาชนกระทำ

โดยมีเป้าหมายเพื่อให้มีอิทธิพลต่อการคัดเลือกเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลหรือภารกิจต่างๆ ที่รัฐบาลจะกระทำ

ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ยอมรับกันกว้างขวาง คือ

การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation) หมายถึง กิจกรรมหรือการกระทำของประชาชนที่มีจุดมุ่งหมายจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในนโยบายหรือการกระทำของรัฐบาล ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงมีลักษณะสำคัญ (Verba, Nie and Jae-on 1978 อ้างใน สุจิต บุญบงการ 2551: 199) ดังนี้

1. เป็นเรื่องของการกระทำหรือพฤติกรรมไม่ใช่เรื่องของความรู้สึกนึกคิด ทศนคติ หรือความเชื่อทางการเมือง
2. เป็นกิจกรรมของประชาชนไม่ใช่พนักงานการเมือง
3. เป็นการกระทำหรือกิจกรรมที่มีจุดประสงค์เพื่อมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องของการกดดันให้เปลี่ยนแปลงนโยบายเสมอไป แต่อาจเป็นการแสดงออกเพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลหรือนักการเมืองได้ ดังจะเห็นได้จากกรณีการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งหรือการชุมนุมเพื่อสนับสนุนรัฐบาล
4. แม้ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีจุดประสงค์เพื่อกดดันรัฐบาล แต่การกดดันดังกล่าวไม่จำเป็นต้องได้รับผลสำเร็จเสมอไป การมีส่วนร่วมทางการเมืองในหลายเรื่องอาจจะล้มเหลวที่จะกดดันรัฐบาลได้ เช่น การชุมนุมประท้วงอาจไม่เกิดผลแต่อย่างใดต่อนโยบายของรัฐบาลหรือการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ผู้สมัครที่ตนเลือกก็อาจไม่ได้รับการเลือกตั้ง เป็นต้น

1.2 ความสำคัญของพฤติกรรมทางการเมือง

พฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีความสำคัญ (Verba, Nie and Jae-on 1978 อ้างใน สุจิต บุญบงการ 2551: 200) ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นการยอมรับในความสามารถของประชาชน เป็นการยอมรับว่าประชาชนสามารถตัดสินใจที่จะกำหนดอนาคตของตนเองได้ การแสดงออกทางการเมืองเพื่อกดดันหรือสนับสนุนนโยบายของรัฐหรือรัฐบาลนั้นย่อมเป็นการกำหนดอนาคตของตนเองด้วย เป็นการยอมรับว่าประชาชนมีความสามารถมากพอที่จะทราบได้ว่ารัฐควรทำอะไรอันเป็นผลต่อการดำรงชีวิตตน
2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นการยอมรับความเป็นพลเมือง (citizenship) ของประชาชน ความเป็นพลเมืองมีลักษณะที่สำคัญแตกต่างไปจากการเป็นราษฎรธรรมดาหรือการเป็น “ไพร่ฟ้า” (subject) การเป็นไพร่ฟ้านั้นเป็นการยอมรับอำนาจและคำสั่งของผู้ปกครองประเทศเพียงอย่างเดียว ถือว่าประชาชนเป็น “ข้า” คือไม่มีสิทธิแสดงความคิดเห็นแต่อย่างใด ไม่มีสิทธิที่จะกำหนดอนาคตของตนหรือกดดันให้ผู้ปกครองตัดสินใจอย่างหนึ่งอย่างใดหรือประโยชน์

ในการดำรงชีวิตของตน แต่ความเป็นพลเมืองนั้นถือว่าเป็นการยอมรับว่าประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองและมีสิทธิในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของรัฐบาล

3. การมีส่วนร่วมทางการเมืองช่วยสร้างความชอบธรรม (legitimacy) แก่รัฐบาล รัฐบาลจะมีความชอบธรรมมากขึ้นอยู่กับการยอมรับของประชาชนที่มีต่อรัฐบาล การมีส่วนร่วมทางการเมืองทำให้ประชาชนยอมรับในรัฐบาลรวมทั้งการตัดสินใจของรัฐบาลด้วยเพราะประชาชนได้มีส่วนในการตัดสินใจนั้นๆ แม้แต่ในกรณีที่ตัดสินใจดังกล่าวไม่ตรงกับความต้องการของประชาชนบางกลุ่มบางพวก การมีส่วนร่วมทางการเมืองทำให้พวกเขาไม่เห็นด้วยมีโอกาสที่จะเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจนั้นได้

4. การมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของอำนาจการเมือง หรือเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม กลุ่มผู้ที่ต้องการปฏิรูปหรือการเปลี่ยนแปลงในตอนแรกมักมีอิทธิพลหรืออำนาจน้อยกว่ากลุ่มที่ควบคุมรัฐบาล ซึ่งเป็นกลุ่มที่รักษาสภาพคงเดิม ดังนั้นกลุ่มที่ต้องการการเปลี่ยนแปลงมักจะดึงกลุ่มทางสังคมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นมาร่วมกันต่อสู้

1.3 รูปแบบของพฤติกรรมทางการเมือง

รูปแบบของพฤติกรรมการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจแบ่งได้ด้วยเกณฑ์หลายประเภท เช่น การแบ่งเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบสมัครใจ (voluntary participation) กับการแบ่งเป็นการมีส่วนร่วมแบบระดม (mobilized participation) หรือแบ่งเป็นพฤติกรรมการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นแบบที่ถูกกฎหมายและแบบที่ผิดกฎหมาย หรือแบ่งออกเป็นพฤติกรรมการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบสันติกับแบบการใช้ความรุนแรงหรือแบ่งออกเป็นการเมืองมีส่วนร่วมแบบปกติ (conventional participation) กับการมีส่วนร่วมแบบไม่ปกติ (unconventional participation) หรืออาจจะแบ่งออกตามประเภทของกิจกรรม (สุจิต บุญบงการ 2551: 202)

สำหรับรูปแบบพฤติกรรมการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองในการวิจัยครั้งนี้จะแบ่งประเภทหรือรูปแบบโดยยึดตามประเภทของกิจกรรม โดยเลือกเฉพาะพฤติกรรมการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะของการยึดรัฐหรือฝ่ายปกครองเป็นศูนย์กลาง โดยเรียกว่าเป็นพฤติกรรมการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเป็นทางการและชอบด้วยกฎหมายตามระบบการเมืองหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พฤติกรรมการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ทำกันทั่วไป หรือแบบปกติ (conventional participation) โดยมีรายละเอียดของรูปแบบพฤติกรรมการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. การให้ความสนใจติดตามข่าวสารทางการเมือง การส่งข่าวสารแสดงการสนับสนุนให้แก่ผู้นำทางการเมืองเมื่อเขาทำในสิ่งที่ดีที่ถูกต้อง หรือส่งคำค้านไปให้เมื่อเขากระทำการที่เลวร้าย การเข้าร่วมแก้ปัญหาการเมือง การให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการเมืองแก่เพื่อนในชุมชนที่

อาศัยอยู่ การให้ความสนใจกับทางราชการและการเขียนจดหมายถึงบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ (สุจิต บุญบงการ 2551: 206)

2. การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง หมายถึง กิจกรรมและกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการให้ ได้มาซึ่งตัวแทนของประชาชนที่ประชาชนผู้เลือกตั้ง (voters) ใช้ดุลยพินิจเลือกตัวแทนของตนจาก บรรดาผู้สมัครรับเลือกตั้งที่หลากหลาย (candidates) เพื่อให้ผู้ได้รับเลือกไปดำรงตำแหน่งและทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งแทนประชาชน (วิสุทธิ โภธิแทน 2550: 51)

3. การเป็นสมาชิกกลุ่ม/สมาคม องค์การทางการเมือง อาทิ พรรคการเมือง องค์การ พัฒนาเอกชน ในสังคมประชาธิปไตยซึ่งเป็นสังคมที่คนทั้งหลายมีสิทธิเสรีภาพเป็นอย่างมากนั้น พฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ การที่คนที่มีความสนใจในเรื่อง เดียวกันหรือมีผลประโยชน์อย่างเดียวกันรวมตัวกันอย่างอิสระเป็นกลุ่มต่างๆ แล้วทำกิจกรรม ร่วมกันเกี่ยวกับความสนใจร่วมหรือผลประโยชน์ร่วมกันนั้น คนๆ หนึ่งอาจมีความสนใจหลายอย่าง หรือมีผลประโยชน์หลายอย่าง คนๆ หนึ่งย่อมมีสิทธิเสรีภาพที่จะไปรวมตัวกับคนอื่น ๆ ที่มีความ สนใจเรื่องเดียวกันหรือมีผลประโยชน์อย่างเดียวกัน กลายเป็นการจัดตั้งกลุ่มใหม่ขึ้นมาอีกก็ได้ ดังนั้นในประเทศประชาธิปไตย คนๆ หนึ่งจึงอาจเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ได้มากมายหลายกลุ่มเท่าที่ คนๆ หนึ่งต้องการ ตราบใดที่การเป็นสมาชิกและการร่วมทำกิจกรรมของกลุ่มนั้นๆ ไม่ผิดกฎหมาย และไม่ได้ก่อความเสียหายแก่ผู้ใด (วิสุทธิ โภธิแทน 2550: 59-61) นอกจากการรวมตัวเป็นกลุ่ม ผลประโยชน์แล้ว หากประชาชนต้องการเข้าไปมีอำนาจในทางการเมืองการปกครองโดยตรงก็ จะต้องรวมตัวกันในรูปของพรรคการเมือง หรือกลุ่มผลประโยชน์ที่ประชาชนรวมตัวกันอาจแปร สภาพไปเป็นพรรคการเมือง เพื่อให้มีโอกาสเรียกร้องและรวบรวมผลประโยชน์ที่ตนต้องการและ เข้าไปมีอำนาจผลักดันให้ผลประโยชน์เหล่านั้นได้รับการจัดทำเป็นนโยบายต่อไปหากพรรคของ ตนเองได้มีอำนาจรัฐ เป็นรัฐบาลหรือมีส่วนกับพรรคอื่นๆ ร่วมเป็นรัฐบาล

4. การให้คำวิพากษ์วิจารณ์ต่อการดำเนินการของพรรคการเมืองและรัฐบาล ถ้าคน มีพฤติกรรมการเมืองในเรื่องของการเป็นผู้ติดตามข่าวสารทางการเมืองอยู่เสมอ ทำให้มีข้อมูล เกี่ยวกับการเมืองมากและมีความสนใจทางการเมือง รวมทั้งทำให้มีความเชื่อมั่นในตนเองและ ประสิทธิภาพทางการเมืองของตนเองก็จะทำให้เกิดความสนใจในการเข้าไปมีส่วนในการให้ คำวิพากษ์วิจารณ์ต่อการดำเนินการของพรรคการเมืองและรัฐบาลมากขึ้น

5. การให้การสนับสนุนพรรคการเมือง พรรคการเมืองเป็นสถาบันที่สำคัญสถาบัน หนึ่งในระบบประชาธิปไตย โดยพรรคการเมืองมีหน้าที่สำคัญ อาทิ การเป็นผู้นำเสนอทางเลือก เกี่ยวกับนโยบายด้านต่างๆ ในการปกครองการบริหารประเทศ เสนอข้อเรียกร้องต่อผู้มีอำนาจ ตัดสินใจทางการเมือง สรรหาบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง ให้การศึกษาทางการเมืองแก่ ประชาชน พรรคการเมืองจะผ่านขั้นตอนการพัฒนาเพื่อความเป็นสถาบันการเมืองที่มีคุณภาพ

(institutionalization) การจะประสบความสำเร็จดังกล่าวได้พรรคจะต้องมีการขยายตัวทั้งในด้านองค์กร การทำหน้าที่และการทำกิจกรรม การจะขยายตัวและพัฒนาความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองจำเป็นที่จะต้องได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่การเป็นสมาชิกพรรค การให้เงินสนับสนุน การช่วยรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น พฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการสนับสนุนพรรคการเมือง จึงจัดเป็นพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญอีกพฤติกรรมหนึ่ง

1.4 ทฤษฎีที่นำมาใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมือง

1.4.1 ทฤษฎีปัจจัยกำหนด (Deterministic Theories)

ทฤษฎีปัจจัยกำหนดมีแนวคิดพื้นฐานว่า ปัจจัยทางสังคมเป็นตัวกำหนดที่สำคัญของพฤติกรรมการเมือง ทั้งนี้ ปัจจัยทางสังคมที่เป็นภูมิลักษณ์ของคน มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อพฤติกรรมการเมือง

แนวทางศึกษานี้ได้นำแนวคิดทางสังคมวิทยาเรื่องสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคล (Socio Economic Status: SES) ที่ว่าฐานะตำแหน่งทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดความแตกต่างในพฤติกรรมของคน (ชิตยา สุวรรณะชฎ 2527: 38) มาใช้ในการศึกษาพฤติกรรมการเมือง ฐานะตำแหน่งดังกล่าวอาจได้มาโดยกำเนิด เช่น เพศ ตระกูล หรือได้มาจากการกระทำขึ้นมาในภายหลัง เช่น ความร่ำรวย ระดับการศึกษา ฯลฯ โดยสรุป ในสังคมจึงประกอบด้วยชนชั้นทางสังคม ชนชั้นดังกล่าวมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเมืองของบุคคล ซึ่งบุคคลต่างชนชั้นกันจะมีแบบแผนพฤติกรรมที่แตกต่างกัน

โดยการสันนิษฐานเบื้องต้น เชื่อว่า บุคคลที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมเหมือนกัน มักจะได้รับประสบการณ์และการอบรมกลุ่มเกลาที่คล้ายคลึงกัน เพราะฉะนั้นจึงมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าคล้ายคลึงกัน ในทางตรงกันข้ามบุคคลที่อยู่ในสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมแตกต่างกันจะถูกหล่อหลอมโดยประสบการณ์ให้มีบุคลิกภาพ ทศนคติ แรงจูงใจ และความรู้สึกนึกคิดที่แตกต่างกัน ดังนั้น บุคคลจะแสดงออกในแบบแผนที่แตกต่างกัน

นักรัฐศาสตร์ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการศึกษาพฤติกรรมการเมือง โดยมุ่งศึกษาถึงอิทธิพลของฐานะทางเศรษฐกิจสังคมของบุคคล เช่น เพศ การศึกษา อาชีพรายได้ ที่อยู่อาศัย ฯลฯ ที่มีต่อการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง แนวทางการศึกษาแบบนี้เชื่อว่า กลุ่มทางสังคมเป็นตัวกำหนดความแตกต่างของแบบแผนพฤติกรรมการเมือง โดยให้ข้อสรุปไว้เป็นกฎว่า บุคคลมีความนึกคิดทางการเมืองตามฐานะทางเศรษฐกิจสังคมของตน (สุจิต บุญบงการ และ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว 2527: 18-20)

ผลจากการวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของฐานะเศรษฐกิจสังคมที่มีต่อพฤติกรรมการเมือง อาจสรุปในลักษณะแยกส่วน เพื่อประโยชน์ในด้านการทำความเข้าใจ ดังต่อไปนี้

1) เพศ จากการวิจัยการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยทั่วไป พบว่า เพศชาย มักจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง เพราะส่วนใหญ่ชนบทรรมนิยมประเพณีของประเทศต่างๆ เห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องของผู้ชาย เพศชายจึงมักจะผูกพันทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง

2) อายุ ในแต่ละช่วงชีวิตบุคคลจะมีพฤติกรรมต่างๆ รวมทั้งพฤติกรรมทางการเมืองแตกต่างกัน โดยเฉพาะสำหรับในช่วงวัยรุ่นตอนปลายที่กำลังเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ถือเป็นช่วงระยะเวลาสำคัญในการก่อตัวของทัศนคติทางการเมือง มีการรับเอาความรู้สร้างสรรค์ความคิดใหม่ๆ และเริ่มมีความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง ยอมรับหน้าที่และความผูกพันต่อระบบการเมือง จนกระทั่งถึงวัยผู้ใหญ่ซึ่งจะเป็นช่วงที่มีความรู้สึกตื่นตัวกับสถานการณ์ทางการเมืองและสังคมมากขึ้นด้วย บุคคลจะมีความเป็น "ตัวตนทางการเมือง" (political self) ทั้งนี้เนื่องจากมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว และสถานภาพต่างๆ ทางสังคม จึงมีแนวโน้มที่จะให้ความสนใจทางการเมืองและเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ผลการวิจัยส่วนใหญ่พบว่า การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองจะเพิ่มขึ้นตามอายุจนกระทั่งถึงวัยกลางคนและจะค่อยๆ ลดลงทีละน้อยในวัยสูงอายุ เนื่องจากความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองลดลง

3) การศึกษา ระดับการศึกษานับเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อทัศนคติทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมือง เนื่องจากบุคคลที่มีระดับการศึกษาต่างกันย่อมจะทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดหรือพฤติกรรมการแสดงออก ตลอดจนการมีความสำนึกในบทบาทหน้าที่ในฐานะที่ตนเป็นสมาชิกสังคมแตกต่างกันไปด้วย โดยทั้งนี้มักพบว่า จำนวนผู้มาลงคะแนนเสียงเลือกตั้งนั้นจะมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับระดับการศึกษา กล่าวคือ ผู้ที่มีการศึกษาสูงมักจะมาใช้สิทธิเลือกตั้งมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่า โดยสรุปจึงกล่าวได้ว่า ยิ่งบุคคลมีการศึกษาสูงขึ้นเท่าไรยิ่งจะเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองมากขึ้นเท่านั้น

4) อาชีพ อาชีพของบุคคลเป็นผลมาจากการศึกษา ดังนั้น อาชีพและระดับการศึกษาจึงมีความใกล้ชิดกัน กล่าวคือ ผู้ที่มีการศึกษาสูงมักมีตำแหน่งการงานสูง และอาจทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงตามไปด้วย อาชีพจึงเป็นตัวกำหนดความแตกต่างของระดับความรู้ความเข้าใจในการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล

5) รายได้ บุคคลที่มีรายได้สูงก็จะมีโอกาสมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีรายได้ในระดับต่ำ เพราะผู้ที่มีเงินทองมากมักจะไม่ต้องวิตกกังวลในเรื่องต่างๆ ทำให้มีเวลามาสนใจในเรื่องการเมืองได้มากขึ้น

6) ที่อยู่อาศัย คนที่อยู่ในท้องถิ่นที่แตกต่างกันอาจมีพฤติกรรมทางการเมืองที่แตกต่างกันออกไปด้วย กล่าวคือ โดยทั่วไปคนที่อยู่ในเมืองมักจะมีการศึกษา อาชีพ และรายได้สูงกว่าคนในชนบท ทั้งยังมีข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารทางการเมืองที่แตกต่างกันจากคนใน

ชนบทอย่างมีนัยสำคัญอีกด้วย ความแตกต่างของที่อยู่อาศัยจึงเป็นตัวกำหนดความแตกต่างของพฤติกรรมทางการเมือง

7) ฐานะเศรษฐกิจสังคม มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการสนับสนุนตัวแทนที่มีความคิดเห็นและแนวทางคล้ายกัน โดยทั่วไปพบว่า ผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูง มักจะสนใจทางการเมืองมากที่สุด และผู้มีฐานะต่ำจะสนใจในการเมืองน้อยที่สุด

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองโดยสามารถใช้เป็นคำตอบสำหรับความแตกต่างของพฤติกรรมทางการเมืองได้ในระดับหนึ่ง แนวคิดนี้สามารถอธิบายถึงความแตกต่างของพฤติกรรมทางการเมืองว่าคนกลุ่มใดมีพฤติกรรมทางการเมืองเพื่อเป้าหมายอันใดหรือเพื่อผลประโยชน์อะไร

1.4.2 ทฤษฎีความสำนึกเชิงเหตุผล (Consciously Rational Theories)

ทฤษฎีความสำนึกเชิงเหตุผลเน้นที่ปฏิภยาของความสำนึก ตรรกะตรงของผู้ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งที่มีต่อนโยบายของพรรคการเมือง สภาพของผู้สมัครรับเลือกตั้ง และค่าบริหารการเลือกตั้ง ลักษณะเหล่านี้เป็นเหมือนกรอบความคิดเชิงเหตุผล (rational framework) ของผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเหมือนกับการตัดสินใจของผู้บริโภคในทางด้านเศรษฐศาสตร์ แนวความคิดที่สำคัญ คือ แนวคิดของแอนโทนี ดาวน์ (Anthony Downs) เขียนเรื่อง An Economic Theory of Democracy และคีย์ (Key) ที่เขียนเรื่อง The Responsible Electorate

แนวทางศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองแนวความสำนึกเชิงเหตุผลนี้ได้นำความคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่ว่าด้วยความชอบด้วยเหตุผลของมนุษย์เศรษฐกิจ (economic man) มาใช้ศึกษาการตัดสินใจทางการเมือง แนวทางศึกษานี้เห็นว่าความสำนึกเชิงเหตุผลของบุคคลในเชิงต้นทุนและผลประโยชน์ที่ได้รับ (cost-benefit) เป็นตัวกำหนดที่สำคัญของพฤติกรรมทางการเมือง ตัวแบบนี้จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ตัวแบบการเลือกโดยเหตุและผล” หรือ “The Rational Choice Model” มุมมองเชิงเศรษฐศาสตร์ดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บนฐานคติที่สำคัญ 3 ประการ คือ (1) การเมืองเป็นเครื่องมือที่จะนำมาซึ่งผลประโยชน์หรือเป้าหมายที่ประชาชนต้องการ ดังนั้น การตัดสินใจของประชาชนจะพิจารณาจากผลประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้ง (2) ให้ความสำคัญกับเป้าหมายทางการเมือง (3) การแสดงออกทางพฤติกรรมทางการเมืองจะกระทำอย่างละเอียดรอบคอบระมัดระวังโดยใช้ข่าวสารที่มากเพียงพอ (Harrop and Miller, 1987: 145-146)

แนวทางการศึกษานี้ที่น่าสนใจ คือ แนวความคิดของแอนโทนี ดาวน์ (Anthony Downs) ซึ่งมีสมมติฐานของแนวทฤษฎีวิเคราะห์ว่า ทุกคนเป็นผู้มีเหตุผล ดังนั้น ทุกคนจะตัดสินใจอย่างมีเหตุผลเสมอ โดยได้เสนอนิยามการตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผลไว้ (Downs, 1957: 6) ดังนี้ (1) สามารถตัดสินใจได้เสมอเมื่อเผชิญกับทางเลือกต่างๆ ในการตัดสินใจ (2) มี

การจัดลำดับทางเลือกต่างๆ ไว้ตามลำดับความสำคัญในทรรศนะของผู้ตัดสินใจ (3) การจัดลำดับนี้มีการสับเปลี่ยนลำดับก่อนหลังได้ (4) ผู้ตัดสินใจจะเลือกทางที่จัดลำดับไว้สูงสุดเสมอ (5) ในสถานการณ์เหมือนกัน การตัดสินใจจะเหมือนกันเสมอไป

กล่าวได้ว่า ความชอบด้วยเหตุผลเป็นเรื่องราวของกระบวนการปฏิบัติ คือ ผู้ตัดสินใจเลือกทางที่เหมาะสมที่สุดตามลักษณะค่านิยมหรือเป้าหมายของเขา โดยเลือกจากทางเลือกที่จัดลำดับไว้สูงสุด ส่วนผลที่เกิดขึ้นจะเป็นอย่างไรหรือบรรลุเป้าหมายตามที่ผู้ตัดสินใจมุ่งหวังหรือไม่ นั่นมิใช่เรื่องสำคัญ อย่างไรก็ตาม เป้าหมายของการตัดสินใจจะต้องเป็นเป้าหมายทางการเมืองจึงจะถือว่าเป็นการตัดสินใจที่เป็นเหตุเป็นผลทางการเมือง ซึ่งดาวนส์ได้อธิบายรายละเอียดบางประการไว้ ดังต่อไปนี้

หน้าที่ทางการเมืองของการเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตยก็คือการเลือกรัฐบาล ดังนั้น พฤติกรรมที่ชอบด้วยเหตุผลในส่วนที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งก็คือพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่การเลือกรัฐบาล (Downs, 1957: 7)

ตามแนวความคิดของดาวนส์สรุปได้ว่า การตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้ผู้สมัครคนใดคนหนึ่ง ผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งแต่ละคนจะปฏิบัติอย่างสมเหตุสมผลโดยจะตัดสินใจลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัครที่สังกัดพรรคการเมืองที่มีนโยบายสอดคล้องกับผลประโยชน์และค่านิยมของตนเองมากที่สุด การตัดสินใจเลือกพรรคการเมืองใดก็โดยคาดหวังว่าตนจะได้รับประโยชน์หากพรรคการเมืองนั้นได้เป็นรัฐบาล การตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งดังกล่าวเรียกว่า "Rational Voter Model" (Niemi and Weisberg, 1984: 11-13)

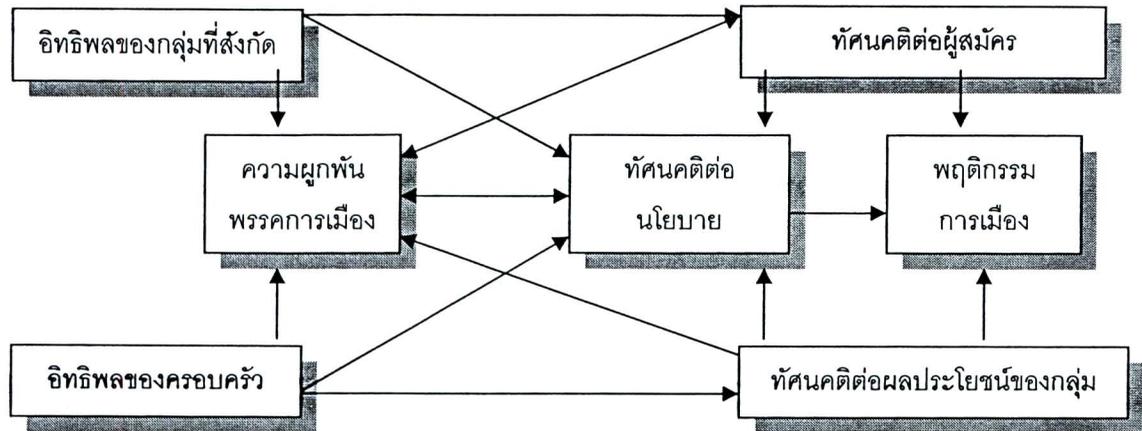
1.4.3 ทฤษฎีจิตวิทยา (Psychology Theories)

แนวทางการศึกษาให้ความสนใจต่อปัจจัยทางด้านความรู้สึกหรือความผูกพันทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเมือง

ความผูกพันพรรคการเมืองคือ ความจงรักภักดีหรือความเชื่อที่มีต่อพรรคการเมืองใดพรรคหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องของสังคมจิตวิทยาของบุคคล เกี่ยวกับทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมที่มีต่อพรรคการเมืองใดพรรคหนึ่ง

แนวคิดนี้ระบุว่า ความผูกพันพรรคการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของบุคคล กล่าวคือ โดยทั่วไปบุคคลมีแนวโน้มที่จะลงคะแนนให้กับพรรคการเมืองที่ตนมีความผูกพัน แต่บุคคลอาจเปลี่ยนแปลงไปลงคะแนนให้พรรคการเมืองอื่นได้เนื่องมาจากทัศนคติของเขาที่มีต่อประเด็นทางการเมือง อันได้แก่ ทัศนคติต่อผู้สมัคร ทัศนคติต่อนโยบายและทัศนคติต่อผลประโยชน์ของกลุ่ม ซึ่งเป็นปัจจัยช่วงสมัยสั้นๆ (short-term force) อย่างไรก็ตามโดยระยะยาวแล้วบุคคลมีแนวโน้มที่จะลงคะแนนให้กับพรรคการเมืองที่ตนผูกพันซึ่ง

เป็นปัจจัยระยะยาว (long-term force) (Harrop and Miller, 1987: 132) อิทธิพลของความผูกพันพรรคการเมืองที่มีต่อแบบแผนพฤติกรรมการเมืองสามารถเขียนเป็นตัวแบบ ดังนี้

ภาพที่ 2.1 ตัวแบบทางจิตวิทยา

ที่มา: นพวัชร สิงห์ศักดิ์ (2538: 22)

นักรัฐศาสตร์ได้ให้ข้อสรุปทั่วไปเกี่ยวกับคุณลักษณะของความผูกพันพรรคการเมืองไว้ 5 ประการ (Harrop and Miller, 1987: 133–134) คือ

(1) ผู้ลงคะแนนเสียงส่วนมากมีความชอบพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว โดยครอบครัวมีอิทธิพลสูงในเรื่องนี้

(2) ความผูกพันพรรคมีผลโดยตรง ทำให้ผู้ลงคะแนนเสียงสนใจข่าวสารทางการเมือง และรู้ว่าควรลงคะแนนให้พรรคใด และยังมีผลโดยอ้อมต่อการเลือกรับข่าวสารเกี่ยวกับผู้สมัคร นโยบาย และความสัมพันธ์ระหว่างพรรคกับกลุ่มทางสังคมของตน

(3) ปกติความผูกพันพรรค จะมีช่วงระยะเวลาคงอยู่อย่างน้อยในช่วงเวลาหนึ่ง จึงไม่เป็นการเปลี่ยนที่ขึ้นลงรวดเร็วเกินไป

(4) บุคคลที่มีความผูกพันพรรคการเมืองมักจะกลับมาชอบพรรคเดิมหลังจากที่ได้หันเหไปเลือกพรรคอื่นในบางช่วงสมัยที่มีเหตุการณ์เฉพาะอย่างทำให้การผันแปรเกิดขึ้นในบางครั้ง

(5) ความผูกพันพรรคการเมืองทำให้คาดการณ์คะแนนเสียงพื้นฐานได้
ความผูกพันพรรคมีองค์ประกอบหลายประการ บางคนผูกพันพรรคเพราะชอบนโยบายพรรคตรงกับตน หรือชอบบุคลิกภาพของผู้นำ ความผูกพันพรรคมิได้หมายความว่าเฉพาะการเป็นสมาชิกพรรคการเมืองเท่านั้น แต่รวมถึงการสนับสนุนพรรคในรูปแบบต่างๆ อีกด้วย

อย่างไรก็ตามได้เคยมีผู้ศึกษาและสรุปเกี่ยวกับความผูกพันพรรคของคนไทยออกมาว่าการเลือกตั้งของไทยนั้น มักให้ความสำคัญกับผู้สมัครมากกว่าพรรคการเมือง (สุจิต บุญบงการ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว 2527: 184)

1.4.4 ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory)

จอร์จ โฮมันส์ (George Homans) ได้พัฒนาทฤษฎีการแลกเปลี่ยน โดยเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ มนุษย์จะคบหาสมาคมกันอย่างใกล้ชิดหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับ การสนองตอบความต้องการและทำประโยชน์ช่วยเหลือกันและกันมากน้อยเพียงใด

ความต้องการและผลประโยชน์จึงเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนที่อยู่รวมกัน ในด้านเศรษฐกิจ การสูญเสียประโยชน์ การได้รับรางวัลและการได้กำไร เป็นความรู้สึกสำนึกพื้นฐานในการคบหาสมาคม การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี การบริการให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งก็ดี คนเราก็จะแสดงพฤติกรรมต่อผู้อื่นที่ซึ่งจะทำให้ตนเองได้รับประโยชน์มากที่สุด ถึงจะสูญเสียอะไรไปบ้างก็เป็นการสูญเสียเพียงเล็กน้อย ผลจากการที่เราได้กระทำอะไรไปแล้ว คือรางวัล หรือกำไรจำนวนมากจากผู้อื่นเป็นการตอบสนอง

ในด้านการแลกเปลี่ยนทางด้านสังคม (social exchange) การคบหาสมาคมกันระหว่างผู้ใหญ่กับผู้ย่อย ผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครองเป็นการแลกเปลี่ยนกับสถานภาพที่สูงขึ้นของตน ในทางตรงกันข้ามผู้ใหญ่ก็จะได้รับความยกย่อง ความจงรักภักดีเป็นการตอบแทน (Paul, 1981: 351-352)

ส่วนปีเตอร์ เอ็ม โบว์ (Peter M. Blau) นักทฤษฎีการแลกเปลี่ยนอีกคนได้ย้ำว่า สิ่งที่จะได้รับการตอบแทนเป็นสิ่งกระตุ้นให้คนเราคบหาสมาคมกัน นอกจากการแลกเปลี่ยนในระดับปัจเจกชนแล้วโบว์ได้ขยายว่า การกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น การจัดสร้างที่พักผู้โดยสาร การบริจาคตานในสมัยเลือกตั้ง เป็นต้น ก็ถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนที่กว้างออกไปในระดับสังคมด้วย (Paul, 1981: 362)

ดังนั้น การที่ผู้ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งไปเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งก็เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับทรัพย์สินประโยชน์อย่างอื่น ความยกย่อง ความสะดวกสบาย หรือตำแหน่งหน้าที่ที่คาดว่าจะได้รับ ส่วนผู้สมัครรับเลือกตั้งก็ใช้เงินบ้าง ผลประโยชน์บ้างหรือการยกย่องนับถือว่าเป็นกลุ่มเดียวกันบ้าง หรือตำแหน่งหน้าที่บ้าง ให้แก่ผู้สนับสนุนลงคะแนนให้แก่ตนเป็นการแลกเปลี่ยนกับคะแนนเสียงตนที่ได้รับ

พฤติกรรมการเมืองจึงเกิดขึ้น เพราะเป็นการแสดงออกของผู้ยึดถือระบอบประชาธิปไตย ความมีสำนึกเชิงเหตุผลและปัจจัยตัวกำหนด แต่ประชาชนอีกประเภทหนึ่งไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เพราะต้องการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ บริการ และเกียรติยศ ชื่อเสียงที่ตนเองจะพึงได้รับสนองตอบจากการเมืองของตนโดยไม่เข้าใจและไม่สนใจในระบอบประชาธิปไตย

เลย ประชาชนที่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เพื่อแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย จึงเป็นพวกที่มีอิสระเสรีภาพในการแสดงออกถึงพฤติกรรมของตนเองอย่างแท้จริง ตรงกันข้ามกับประชาชนที่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เพราะต้องการแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์ เป็นพวกที่ไม่มีอิสระเสรีภาพในเมือง จึงมีการซื้อขายเสียงกันขึ้น ในกลุ่มประชาชนกลุ่มดังกล่าว และเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อระบอบประชาธิปไตย

2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับชนชั้นกลาง

นักคิดที่ให้ความสนใจในเรื่องของชนชั้นกลางจะเริ่มมาจากคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ที่มองเห็นปรากฏการณ์ของชนชั้นกลาง โดยในกลุ่มนักคิดมาร์กซิสต์สมัยใหม่บางกลุ่มได้เน้นว่าในสังคมสมัยใหม่มีชนชั้นกลางอย่างแน่นอน ชนชั้นนี้มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ทางด้านเศรษฐกิจ: พวกเขาถูกแยกออกจากความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต พวกเขาไม่ใช่แรงงานที่ทำการผลิต
2. ทางด้านการเมือง: พวกเขาใช้อำนาจหน้าที่ควบคุมดูแลแรงงานที่ทำการผลิต
3. ทางด้านอุดมการณ์: พวกเขาใช้อำนาจผูกขาดความรู้เกี่ยวกับระบบการทำงานของเศรษฐกิจและแรงงาน

โดยลักษณะดังกล่าว ชนชั้นกลางตามนัยนี้คือกลุ่มชนทุกอาชีพที่ไม่ได้ทำการผลิต (แรงงานกาย) ใช้แต่ความคิดและทำหน้าที่ดูแลกำกับควบคุม หน้าที่หลักคือ เป็นคนกลางในการสร้างความชอบธรรมของระบบทุนนิยมทางการเมืองอุดมการณ์

ในส่วนของแนวคิดเชิงประวัติศาสตร์ มองว่าชนชั้นกลางเป็นผลผลิตของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความเคลื่อนไหวของกลุ่มต่างๆ โดยมีปัจจัยทางการเมืองจิตสำนึก สัญลักษณ์ วัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการกำหนดจุดยืนของกลุ่มชนต่างๆ ภายในชนชั้นกลาง ตามแนวคิดนี้ชนชั้นกลางหมายถึง กลุ่มข้าราชการ กลุ่มลูกจ้าง พนักงานรัฐวิสาหกิจ กลุ่มปัญญาชน กลุ่มพนักงานในระบบธุรกิจเอกชน กลุ่มนักธุรกิจ ผู้จัดการ ผู้บริหาร

2.1 ทฤษฎีชนชั้นกลาง

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า คาร์ล มาร์กซ์ ได้พัฒนาทฤษฎีชนชั้นขึ้นมาโดยให้ความสนใจเฉพาะชนชั้นนายทุนและแรงงาน ซึ่งมาร์กซ์ได้ตระหนักถึงการขยายตัวของชนชั้นกลาง แต่ก็มีได้ให้ความสำคัญ ต่อมาเมื่อสภาพเศรษฐกิจของโลกมีการพัฒนาขยายตัวของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมมากขึ้นในช่วงเปลี่ยนผ่านจากคริสต์ศตวรรษที่ 19 ไปสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 ชนชั้นกลางคือกลุ่มคนที่อยู่ตรงกลางระหว่างนายทุนและแรงงานได้ขยายตัวมากขึ้น จึงได้มีนักวิชาการหลายคนเริ่มให้ความสนใจศึกษาวิเคราะห์ปัญหาของชนชั้นกลาง เริ่มจากกุสตาฟ ซิมเมอร์

(Gustav Schmoller) นักประวัติศาสตร์ชาวเยอรมันได้คิดคำ New Middle Class ขึ้นมา ต่อมา ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา นักคิดมาร์กซิสต์สมัยใหม่กลุ่มหนึ่งได้ให้ความสำคัญ แก่ชนชั้นกลาง เช่น ทฤษฎีของพูแลนซาส (Poulantzas) ซึ่งเห็นว่าชนชั้นกลางเป็นชนชั้นที่มี เอกลักษณ์ของตนเอง เป็นกลุ่มชนทุกอาชีพที่ไม่ได้ทำการผลิต (ใช้แรงงานกาย) ใช้แต่ความคิด และทำหน้าที่ดูแล กำกับ ควบคุม หน้าที่หลักคือเป็นคนกลางในการสร้างความชอบธรรมของระบบ ทุนนิยม ทางด้านเมืองและอุดมการณ์

ทฤษฎีเกี่ยวกับชนชั้นกลางอีกทฤษฎีหนึ่ง คือ ทฤษฎีชนชั้นแนวเวเบอร์เรียน (Weberian class Analysis) ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ศึกษา วิเคราะห์โดยอาศัยกรอบทฤษฎีที่เกี่ยวกับชนชั้น สถานภาพ และอำนาจ ชนชั้นกลางตามแนวคิด ของกลุ่มนี้หมายถึงกลุ่มชนที่อยู่ตรงกลางโครงสร้างแห่งการจัดลำดับความสูงต่ำทางด้าน สถานภาพของสังคม โดยกลุ่มชนชั้นกลางแม้จะเป็นบุคคลไร้ปัจจัยการผลิตและอาจมีรายได้เท่ากับกลุ่มแรงงาน หากแต่มีจิตสำนึกและโลกทัศน์ที่แตกต่างกันในสังคมแบบทุนนิยมสมัยใหม่ บุคคลทั้งสามกลุ่ม คือ นายทุน แรงงาน และชนชั้นกลาง ซึ่งชนชั้นกลางประกอบไปด้วยกลุ่ม อาชีพที่มีความหลากหลาย ชนชั้นกลางตามนัยของกลุ่มแนวคิดเวเบอร์เรียนหมายถึงชนชั้นที่มี ความรู้ มีการศึกษา และความสามารถทางด้านเทคนิค ถ้าไม่มีชนชั้นนี้แล้วทุนนิยมอยู่ไม่ได้

แนวคิดเกี่ยวกับชนชั้นกลางอีกแนวคิดหนึ่งคือ แนวคิดเชิงประวัติศาสตร์โดย การศึกษาของเจอร์เกน คอกคา (Juergen Kocka) นักประวัติศาสตร์สังคมของเยอรมัน เป็น การศึกษาเกี่ยวกับการก่อตัวและการรวมตัวของชนชั้นกลางในเชิงประวัติศาสตร์พัฒนาการ โดย มองว่าการก่อตัวของชนชั้นต่างๆ รวมทั้งชนชั้นกลางเป็นผลผลิตของการต่อสู้ทางการเมืองทาง สัญลักษณ์เพื่อที่แบ่งแยกกลุ่มของตนเองออกจากกลุ่มอื่นๆ ในสังคมได้อย่างชัดเจน (ศึกษา รายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน ปรีดี เกษมทรัพย์ อังใน ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ 2536: 67-89)

2.2 ความเป็นมา สาเหตุ ลักษณะ และวัฒนธรรมของชนชั้นกลางไทย

1) *ความเป็นมาของชนชั้นกลางไทย* เราสามารถแบ่งความเป็นมาของชนชั้นกลาง ไทย โดยแบ่งออกเป็นยุคต่างๆ ได้ ดังนี้

1.1) ยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

ในสังคมไทยแต่เดิมนั้นมีชนชั้นกลางอยู่น้อยมาก จะมีก็แต่เจ้ากับไพร่ ขุนนางกับชาวนาเท่านั้น คนกลุ่มแรกที่ได้รับการพิจารณาว่าเป็นชนชั้นกลางในสังคมไทยก็คือ กลุ่มพ่อค้าชาวจีน ซึ่งถือกำเนิดขึ้นมาในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยคนกลุ่มนี้ถูกจัดให้เป็นพวก ชนชั้นกระฎุมพี ซึ่งถือกำเนิดขึ้นและดำรงอยู่ควบคู่ไปกับระบบเศรษฐกิจการตลาดที่เน้นการ ส่งออก ทำให้เกิดความต้องการแรงงานในการผลิตและการประกอบการ ความต้องการดังกล่าว ทำให้เกิดชนชั้นใหม่ขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนจีนอพยพที่ทยอยเดินทางมาประเทศไทย กระฎุมพี

กลุ่มนี้ได้รวมตัวกันและได้สร้างวัฒนธรรมของตนเองที่มีความแตกต่างไปจากพวกเจ้านาย ขุนนาง และไพร่ในขณะนั้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ่างใน สุภาวงศ์ จันทวานิช 2534: 16)

การเติบโตขึ้นของกลุ่มพ่อค้า มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจภายในประเทศเป็นอย่างมาก ในขณะเดียวกัน คนกลุ่มนี้ก็มีส่วนในการสันคลอน ค่านิยมเรื่องความสำเร็จในชีวิตที่เกิดจากการรับราชการมาสู่การเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จจากการประกอบการค้า (ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ 2538: 47)

อย่างไรก็ตาม คนกลุ่มนี้กลับไม่มีบทบาทสำคัญในทางการเมืองเลย ทั้งนี้เพราะความเป็นคนต่างด้าว ทำให้พวกเขาไม่มีสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นมากนัก

ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยในรัชกาลที่ 5 โดยจัดให้มีการศึกษาสมัยใหม่ และจัดระเบียบการบริหารการปกครองประเทศให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกประเทศ ในช่วงนี้เองที่ระบบราชการไทยได้ถือกำเนิดขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งส่งผลให้เกิดระบบการรับราชการเป็นอาชีพเมื่อราว พ.ศ. 2471 ในช่วงระยะเวลานี้เองที่นับเป็นจุดเริ่มต้นครั้งสำคัญของการปรากฏตัวขึ้นของชนชั้นกลางกลุ่มใหม่ในสังคมไทย นั่นคือกลุ่มข้าราชการสมัยใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มคนงานคอปกขาวที่มีขนาดใหญ่มาก

และอีกส่วนหนึ่งก็เป็นกลุ่มปัญญาชน อันประกอบด้วย นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ ทนายความ ฯลฯ ซึ่งในระยะแรกคนกลุ่มนี้ยังมีจำนวนไม่มากเท่ากับกลุ่มข้าราชการ ซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้นกลางที่ใหญ่ที่สุดในขณะนั้น เนื่องจากกลุ่มปัญญาชนเหล่านี้มีจำนวนน้อย การแสดงออกทางการเมืองทั้งหลายจึงไม่สามารถส่งผลกระทบได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง ยกเว้นนักหนังสือพิมพ์

ในขณะเดียวกันกลุ่มปัญญาชนซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้นกลางใหม่ที่มีหัวก้าวหน้ากลับถูกจำกัดการมีส่วนร่วมทางการเมือง ประกอบกับแนวทางการเมืองของผู้เฒ่าในระบอบหัวเลี้ยวหัวต่อที่ไม่ถูกต้องก็มีผลต่อการจำกัดตัว และการแสดงบทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางไทยในยุคนี้เช่นกัน (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2536: 64)

อย่างไรก็ดี ชนชั้นกลางไทยเริ่มมีบทบาทมากยิ่งขึ้นในช่วงของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ซึ่งนับว่าเป็นช่วงเวลาที่สำคัญทางประวัติศาสตร์การเมืองของไทย ทั้งนี้เพราะชนชั้นกลางส่วนหนึ่งที่เป็นข้าราชการและนายทหาร ได้ทำการรัฐประหารเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งการกระทำดังกล่าวมิได้ระดมชนชั้นกลางอื่นเข้าร่วมอย่างจริงจัง ที่เป็นเช่นนี้เพราะชนชั้นกลางในขณะนั้นส่วนหนึ่งเป็นคนเชื้อสายจีน โดยเฉพาะพ่อค้ารายย่อยที่เป็นคนต่างด้าว ซึ่งมีได้รับผลกระทบจากรัฐประหารดังกล่าว จึงทำให้ไม่มีแรงจูงใจให้เกิดความต้องการในการมีส่วนร่วม

หรือแสดงบทบาทในทางการเมืองมากนัก ในขณะที่ชนชั้นกลางอีกส่วนหนึ่ง (พวกปัญญาชนเสรี) ได้พยายามเข้าร่วมกับชนชั้นล่างเพื่อปรับปรุงประเทศ โดยที่ระบบสภาผู้แทนราษฎรได้เปิดโอกาสให้ชนชั้นกลางได้มีส่วนร่วมทางการเมือง แต่กลับถูกคณะราษฎรสั่งห้ามตั้งพรรคการเมือง เพราะเกรงว่าพวกเจ้าและชนชั้นสูงจะใช้พรรคการเมืองและการเลือกตั้งเป็นเครื่องมือในการหวนกลับมา มีอำนาจ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคในการพัฒนาจิตสำนึกของชนชั้นกลางไทยให้มีความเข้มแข็ง พร้อมทั้งจะเป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยให้มั่นคงในระยะเริ่มแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

กล่าวโดยสรุปคือ ชนชั้นกลางในระยะเริ่มแรกที่ประกอบไปด้วยกลุ่มข้าราชการสมัยใหม่และกลุ่มปัญญาชนเสรี ตลอดจนพ่อค้าจีนรายย่อย แต่มีความอ่อนแอในแง่ของการเข้าไปมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในทางการเมืองเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยให้มีความเข้มแข็งในระยะเริ่มแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพราะระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่เปิดช่องให้กระทำเช่นนั้นได้ แต่กระนั้นก็มีชนชั้นกลางบางกลุ่ม คือ พวกปัญญาชนเสรี โดยเฉพาะนักหนังสือพิมพ์ นักเขียน ฯลฯ อาทิ กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศิวพร ยอดกมลศาสตร์ 2538: 50)

1.2) ยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ถึงยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

รัฐใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีเอกลักษณ์อย่างเป็นทางการที่แตกต่างไปจากรัฐเก่า คือ เป็นรัฐที่อ้างว่ามีระบอบรัฐธรรมนูญนิยม แต่รัฐใหม่ที่เกิดขึ้นด้วยน้ำมือของกลุ่มข้าราชการ มิใช่ผลพวงของการต่อสู้ที่มาจากกรรมพี ฐานอำนาจทางการเมืองของรัฐใหม่จึงมิใช่ฐานอำนาจทางเศรษฐกิจ หากแต่เป็นฐานอำนาจทางการเมือง โดยที่คณะราษฎรได้สร้างรัฐที่มีรัฐธรรมนูญเป็นหลัก ดังนั้น รัฐธรรมนูญจึงเป็นเครื่องมือที่คณะราษฎรใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมในการล้มล้างอำนาจเก่าเพื่อให้คณะของตนอยู่ได้ ท่ามกลางความแข็งแกร่งของระบบราชการและความอ่อนแอของกรรมพีกสิกร ข้าราชการจึงเป็นชนชั้นกลางที่อยู่ระหว่างความอ่อนแอของสองชนชั้นดังกล่าว ซึ่งต่อมาได้แปรสภาพจากการเป็นกลไกของรัฐมาเป็นอำนาจรัฐเสียเอง (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2538: 90-91)

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า อำนาจรัฐกับอำนาจทางการเมือง และอำนาจทางสังคมตกอยู่ในมือกลุ่มผู้นำของเหล่าข้าราชการภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

อย่างไรก็ดี ประเด็นที่สำคัญก็คือ ข้าราชการผู้กุมอำนาจมิได้กระตุนส่งเสริมพลังต่างๆ ในประชาสังคม หากแต่จำกัดควบคุมโดยอาศัยกฎหมาย กฎ ข้อบังคับต่างๆ มีมาแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นตัวห้ามมิให้สมาคมการค้าเข้าเกี่ยวข้องในทางการเมือง มีผลให้กรรมพีขาดช่องทางตามกระบวนการทางการเมืองที่จะแสดงซึ่งผลประโยชน์ หรือกดดันต่อการตัดสินใจในระยะก่อนที่การตัดสินใจนั้นจะมีผลบังคับใช้เป็นกฎหมาย ในทางตรงข้ามกลับ

ต้องไปแสวงหาโอกาสและช่องทางที่จะหลีกเลี่ยงกฎหมายหรือใช้เงิน รวมไปถึงจนถึงผลประโยชน์อื่นๆ ตอบแทนเจ้าหน้าที่ เพื่อความสะดวกในการขออนุญาตในการดำเนินกิจการของตน (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2538: 90-91)

อย่างไรก็ดี ชนชั้นข้าราชการซึ่งเป็นชนชั้นกลางที่มีจำนวนมากที่สุดในยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นชนชั้นที่อาศัยอำนาจทางกฎหมายของรัฐเป็นเงื่อนไขหลักในการสัมพันธ์กับชนชั้นอื่นในสังคมโดยเฉพาะชนชั้นกรรมกร ชนชั้นข้าราชการจึงต้องระวังรักษาการเข้าถึงอำนาจรัฐส่วนนี้มิให้ชนชั้นอื่นมายึดกุมไปได้ ซึ่งได้มีผู้นำบางคนที่มองการณ์ไกลเล็งเห็นความสำคัญของชนชั้นกลางและพยายามพุ่มพักให้คนกลุ่มนี้เติบโตขึ้นมาเป็นฐานกำลังของตน เช่น การที่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม และหลวงวิจิตรวาทการ จำกัดกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนเชื้อสายจีนและสนับสนุนธุรกิจขนาดย่อมของคนไทยนั้น ก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างชนชั้นกลางกลุ่มใหม่ที่เป็นคนเชื้อสายไทยนั่นเอง (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2536: 65)

1.3) ยุคเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ถึงปัจจุบัน

โครงสร้างอำนาจเศรษฐกิจการเมืองไทยได้เปลี่ยนโฉมอีกครั้งหนึ่งภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 การเติบโตใหญ่ของพลังประชาธิปไตยได้อุดหนุนให้ระบบทุนนิยมสามารถเข้าครอบงำสังคมไทยได้สะดวกขึ้น นับตั้งแต่การเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในกระบวนการกำหนดนโยบายของกองทัพอย่างใหญ่โตทั้งโดยไม่เปิดเผยและเปิดเผย จนทำให้การกำหนดนโยบายและการใช้มาตรการทางเศรษฐกิจของรัฐเป็นไปในลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อการลงทุนทางเศรษฐกิจ การขยายตัวของการลงทุนนอกจากทำให้การสะสมกำไรหรือการสะสมทุนมีมากขึ้นแล้ว ยังส่งผลให้เกิดการขยายตัวของทุนและการครอบงำของวัฒนธรรมการบริโภคหรือที่มิ้นนักวิชาการบางท่านเรียกว่า "Westernization" นั่นคือ วัฒนธรรมที่ทำให้การบริโภคไม่มีขอบเขตจำกัด วัฒนธรรมที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลถูกตัดขาดออกจากกันอย่างสิ้นเชิง เหลือแต่ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งของล้วนๆ และเป็นวัฒนธรรมที่มีผู้เชื่อว่าเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของชนชั้นกลางในปัจจุบัน (ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ 2538: 59)

การขยายตัวของชนชั้นกลางในยุคนี้ เป็นภาพที่มีต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2501 แม้ด้านหนึ่งพวกเขาถูกพิจารณาว่าเป็นผลผลิตของกระบวนการพัฒนาระบบทุนนิยม เป็นกลุ่มชนที่หลากหลาย ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางพลังตลาด โดยมีกฎหมายหรือสัญญาเป็นเครื่องผูกมัดพันธะที่มีต่อกัน ความผูกพันระหว่างชนชั้นกลางกับระบบเศรษฐกิจ ได้เข้ามาบดบังบทบาททางการเมืองของพวกเขาในระหว่างนี้ แม้แต่ในช่วงปี 2522-2531 ซึ่งเป็นยุคแห่งความเฟื่องฟูของการเลือกตั้ง ปัญญาชน ทั้งนักวิชาการ นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ และชนชั้นกลางกลุ่มอื่นๆ ต่างก็ให้ความสนใจกับความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การรวมกลุ่มของชนชั้นกลางส่วน

ใหญ่ก็เป็นไปเพื่อสร้างข้อเรียกร้องทางเศรษฐกิจ เพื่อการขึ้นเงินเดือนหรือสวัสดิการต่างๆ เป็นสำคัญ

ขณะที่นักศึกษาซึ่งเคยมีบทบาทในยุคประชาธิปไตยแบ่งบานในช่วง 3 ปี หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ก็อ่อนพลังลง จึงไม่น่าแปลกใจเลยที่การกล่าวถึงชนชั้นกลางระหว่างนี้จะมองเห็นเพียงศักยภาพของพวกเขาในฐานะผู้ซื้อรุ่นใหม่ที่มีกำลังซื้อสูงและมีรสนิยมแบบใหม่ๆ ในสายตาของบรรดานักวิจัยทางการตลาดเท่านั้น (ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ 2538: 60) ข้อมูลทางการเมืองเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้น พวกเขาจึงกลายเป็นผู้สนใจการเมืองอย่างไม่รู้ตัว และนี่คือการเปลี่ยนแปลงบทบาทอย่างสำคัญของชนชั้นกลางในทศวรรษหลังนี้

ผลสืบเนื่องจากความไม่พอใจระบอบการเมืองที่ดำรงอยู่ กอปรกับปัญหาทางเศรษฐกิจในช่วงหลัง ทำให้ชนชั้นกลางจำนวนหนึ่งตัดสินใจเข้าร่วมการชุมนุมในเดือน พฤษภาคม 2535 แม้การเข้าร่วมเหตุการณ์ครั้งนี้จะไม่สามารถชี้ชัดถึงเจตนารมณ์ของชนชั้นกลางทั้งหมด แต่ก็อาจถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย เพราะมีการร่วมกันของชนชั้นกลางทุกกลุ่มเป็นครั้งแรก กล่าวคือ ขณะที่กลุ่มพ่อค้า (รายย่อย) ซึ่งไม่เคยแสดงบทบาททางการเมืองร่วมกับชนชั้นกลางกลุ่มอื่นๆ (ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ 2538: 61)

ปัญญาชน (นักวิชาการ นักศึกษา และนักเคลื่อนไหวในองค์กรพัฒนาเอกชน) นับเป็นกลุ่มที่แสดงบทบาทนำในการรณรงค์ประชาธิปไตยอย่างเห็นได้ชัด แม้การแสดงบทบาทของแต่ละกลุ่ม (ย่อย) จะมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง และภาพการเข้าร่วมชุมนุมส่วนใหญ่จะมีลักษณะส่วนบุคคลมากกว่าเป็นขบวนการ แต่ก็นับได้ว่าปัญญาชนเป็นกลุ่มเข้าร่วมการชุมนุมที่มีบทบาทชัดเจนที่สุด สำหรับกลุ่มผู้ใช้แรงงานทั้งในภาคราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน อาจจัดเป็นกลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าร่วมชุมนุมมากที่สุด เนื่องจากเงื่อนไขกฎระเบียบในสถานที่ทำงานได้ปิดโอกาสในการเข้าร่วมกลุ่มทางการเมืองของพวกเขา

ภายหลังเหตุการณ์ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ชนชั้นกลางเริ่มถูกกล่าวขานว่าเป็นกลุ่มที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองอย่างแท้จริง บางแนวคิดถึงกับเชื่อว่าชนชั้นกลางเป็นชนชั้นที่ยึดถือทางเดินที่เป็นกลางและประนีประนอมมากกว่าชนชั้นอื่นๆ ทำให้การแสดงออกของชนชั้นนี้กลายเป็นเครื่องตัดสินและชี้ทางออกให้กับปัญหาในสังคมได้อย่างถูกต้อง

แม้ชนชั้นกลางสามารถแสดงอำนาจทางเศรษฐกิจการเมือง แต่ภาพลักษณ์การแสดงออกทางการเมืองของพวกเขามีลักษณะไม่มั่นคง ทางหนึ่งแสดงให้เห็นความต้องการประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา มีการเลือกตั้ง มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นฝ่ายจัดตั้งและควบคุมรัฐบาล ดังนั้น โดยภาพรวมการรวมตัวของชนชั้นกลางในช่วงนี้จึงแสดงเป้าหมายเพียงสร้างข้อเรียกร้องทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

2) สาเหตุบางประการของการกำเนิดชนชั้นกลาง (จรี วิจิตรวาทการ 2536: 897–898) มีดังนี้

(1) ระบบเศรษฐกิจขยายตัวตามแนวทางการพัฒนาของประเทศ ภาคเอกชนได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะสถาบันการเงิน ธนาคาร และอุตสาหกรรมต่างๆ ได้เจริญเติบโตขึ้นมากจนประมาณ พ.ศ. 2525–2526 การขยายตัวในภาคเอกชนได้เปิดโอกาสให้มีตำแหน่งหน้าที่การงานมากมาย ดังนั้น อาชีพในภาคเอกชนเริ่มมีความหมายและคุณค่าขึ้น

(2) ภาครัฐบาลจำเป็นต้องขยายตัวเพื่อดูแลให้บริการแก่ประชากรที่เพิ่มขึ้นและความต้องการของสังคมที่มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ซึ่งเปิดโอกาสให้บุคคลในสังคมมีโอกาสทำงานในภาครัฐเพิ่มขึ้นภายในระยะเวลา 10–20 ปีที่ผ่านมา

(3) การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมผ่านการปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมตะวันตกและอื่นๆ (culture contact) นำมาซึ่งรูปแบบของสังคมและวิถีชีวิตของชนชั้นกลาง โดยคนไทยเริ่มรับรู้และเลียนแบบลักษณะหลายประการของวิถีชีวิตชนชั้นกลางโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว

(4) โอกาสในการศึกษาสร้างความทะเยอทะยานและความต้องการในตัวบุคคลที่จะมีชีวิตที่พึงปรารถนา มีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีเกียรติและมีศักดิ์ศรีในตัวเอง การศึกษาจึงเป็นสาเหตุและกลไกซึ่งนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นของสังคมไทย โดยช่วยเสริมให้คนมีฐานะดีขึ้นสามารถเขยิบมาในตำแหน่งกลางๆ ที่เราเรียกว่า ชนชั้นกลาง

3) ลักษณะของชนชั้นกลางไทย

ชนชั้นกลางไทยมักจะมีลักษณะ (Vichit-Vadakan 1983) ดังต่อไปนี้ **ประการที่หนึ่ง** ภรรยา มักจะทำงานนอกบ้าน เพื่อจุนเจือฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว และเพื่อความดีงามจะมีอาชีพอิสระเพราะพอมีความรู้ความสามารถ **ประการที่สอง** ระดับการศึกษาของสามีภรรยาอยู่ในเกณฑ์ดี และให้ความสนใจกับการศึกษาของบุตรอย่างจริงจัง เพราะเชื่อว่าการศึกษาคือกลไกแห่งความสำเร็จในชีวิต จึงเน้นให้ลูกเรียนมากและดีที่สุด พยายามส่งเสริมและเตรียมให้ลูกพร้อมโดยมีการให้เรียนพิเศษเสริมทักษะต่างๆ **ประการที่สาม** ลักษณะของครอบครัวเป็นรูปแบบครอบครัวเดี่ยวมากกว่ารูปแบบขยาย คือ พ่อ แม่ ลูก **ประการที่สี่** ลักษณะการครองเรือนอยู่กันตามลำพังในบ้านเดี่ยวตามหมู่บ้านจัดสรร หรือทาวน์เฮาส์ หรือคอนโดมิเนียม **ประการที่ห้า** ภายในบ้านมีอุปกรณ์เครื่องใช้ทันสมัยต่างๆ เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น วิทยุ และเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ เป็นต้น **ประการที่หก** รถยนต์เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จและเกียรติศักดิ์ของชนชั้นกลาง **ประการที่เจ็ด** ลูกจะได้รับความรักจากพ่อแม่ และมีความสำคัญกว่าเด็กในยุคก่อน **ประการที่แปด** รูปแบบของครอบครัวที่ดีและสมบูรณ์จำลองแบบจากสังคมตะวันตก โดยเน้นว่าพ่อแม่และลูกต้องใช้เวลาด้วยกัน ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างใกล้ชิด **ประการที่เก้า** แนวความคิดเกี่ยวกับสันตนาการ คือให้มีการพักผ่อนหย่อนใจตาม

สถานที่ตากอากาศต่างๆ **ประการที่สิบ** วิธีการจ่ายตลาดและซื้อของกินของใช้ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย ชนชั้นกลางเริ่มใช้ตลาดซูเปอร์มาร์เก็ตมากขึ้น

4) วัฒนธรรมของชนชั้นกลางไทย

โดยทั่วไปชนชั้นกลางมีวัฒนธรรม (นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ้างใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังคิต พิริยะรังสรรค์ 2536: 60-65) ดังต่อไปนี้ **ประการที่หนึ่ง** ชนชั้นกลางหรือคนชั้นกลางไทยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับผู้ปกครอง **ประการที่สอง** ลักษณะโลกาภิวัตน์ เป็นอีกวัฒนธรรมหนึ่งของวัฒนธรรมคนชั้นกลางไทยในปัจจุบัน **ประการที่สาม** คนชั้นกลางไทยเป็นมิตรกับวัฒนธรรมของกลุ่มผู้ปกครองตามจารีตมากกว่าวัฒนธรรมของชาวนา **ประการที่สี่** คนชั้นกลางไทยมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมของกลุ่มผู้ปกครองในแง่ของการแสดงความมั่งคั่ง **ประการที่ห้า** พันธะของชนชั้นกลางต่อประชาธิปไตยเบาบาง เพราะขาดโลกทัศน์ที่จะเป็นฐานให้แก่อุดมการณ์ประชาธิปไตยได้ **ประการที่หก** คนชั้นกลางไทยเชื่อในเรื่องการพัฒนาที่หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น **ประการที่เจ็ด** คนชั้นกลางไทยสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ขึ้นโดยเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีพื้นฐานอยู่บนความสัมพันธ์ส่วนบุคคลตามจารีตประเพณีเดิม **ประการที่แปด** ฐานอำนาจของคนชั้นกลางไทยอยู่ที่เงินและอำนาจเท่านั้น

2.3 พฤติกรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย

ในการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย หากจะพิจารณาสิ่งที่เป็นรูปธรรมคงจะต้องพิจารณาจากพฤติกรรมการแสดงออก ได้แก่ รูปแบบและกิจกรรมดังต่อไปนี้ การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การรณรงค์หาเสียง การดำเนินกิจกรรมของบุคคลและกลุ่มต่อปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และกิจกรรมที่ใช้ความรุนแรงของประชาชน

หากพิจารณาพฤติกรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางนับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มของการเกิดชนชั้นกลางอันเป็นผลมาจากการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย ชนชั้นกลางก็ยังไม่สามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากข้อจำกัดของระบอบการเมือง พฤติกรรมมีส่วนร่วมทางการเมืองของชนชั้นกลางจึงมักจะปรากฏในรูปของการกราบบังคมทูลความคิดเห็นในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการเมืองการปกครอง

แม้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และได้มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการเลือกตั้ง แต่เมื่อพิจารณาจากข้อมูลสถิติของผู้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งจะพบว่า ชนชั้นกลางไม่สนใจที่จะไปใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งหลายคนไม่เคยไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งเลย การแสดงออกทางการเมืองของชนชั้นกลางยังคงเน้นที่การแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาทางการเมืองการปกครอง หรือการบริหารงานของคณะรัฐบาล จนมีการกล่าวว่าคนชนชั้นกลางเป็นกลุ่มคนที่มีจุดยืนครั้งๆ กลางๆ ไม่มีบทบาท

ในการจัดตั้งรัฐบาลหรือเลือกผู้ปกครอง แต่มีบทบาทเด่นในการคัดค้าน (veto) หรือล้มล้างรัฐบาลที่ชนชั้นกลางเลือกตั้งเข้ามา (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2536: 46)

ส่วนพฤติกรรมของการใช้ความรุนแรงทางการเมืองเท่าที่ผ่านมา แม้ว่าจะมีเหตุการณ์ของการใช้ความรุนแรงทางการเมืองหลายเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ แต่เหตุการณ์ที่ชนชั้นกลางเข้าไปมีส่วนร่วมมากที่สุดก็คือ เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 อย่างไรก็ตามในเหตุการณ์ดังกล่าวชนชั้นกลางก็เป็นกลุ่มคนที่มีได้ยื่นหยัดต่อสู้อย่างไม่ถอยหนีในกรณีดังกล่าว หากแต่ได้ใช้ยุทธวิธีต่างๆ ทำการต่อต้านรัฐบาล และป้องกันมิให้รัฐบาลจัดการกับผู้ชุมนุมประท้วงอย่างเด็ดขาด (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2536: 89)

จากการประเมินพฤติกรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าชนชั้นกลางแม้จะเป็นชนชั้นที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยแต่ก็ยังล้มเหลวที่จะมีบทบาทโดยอิสระของตนเอง ทั้งนี้เนื่องมาจากชนชั้นกลางนั้นมีความรู้สึกทางด้านลบต่อประชาธิปไตย บางครั้งเบียดเบียนประชาธิปไตย เพราะเห็นว่าระบอบประชาธิปไตยไม่สามารถแก้ไขปัญหาตนเองได้

2.4 ทศนะในการนิยามชนชั้นกลางในสังคมไทย

การกล่าวถึงชนชั้นกลางในสังคมไทยมีปรากฏให้เห็นครั้งแรกในบริบทของศัพท์เก่าว่า “เชื้อคนบตี” (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.6 ศ.4/26 อ้างถึงใน วิทย์ วิศทเวศย์ 2526: 46) ส่วนการเรียกตัวเองว่า “ชนชั้นกลาง” (middle class) มีปรากฏครั้งแรกในปี 2472 โดยนักหนังสือพิมพ์และนักประพันธ์รุ่นใหม่ชื่อ “คณะสุภาพบุรุษ” (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528) ซึ่งในส่วนต่อไปนี้จะได้หยิบยกการนิยามในแนวคิดต่างๆ มาพอเป็นสังเขป ดังนี้

1) การนิยามตามแนวคิดมาร์กซิสต์

กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวประวัติศาสตร์ จักรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (2524) กล่าวถึงการใช้คำ “ชนชั้นกลาง” ว่าเป็นการใช้ในบริบทที่เป็นกลางๆ เพื่อเรียกพวกกระฎุมพีหรือนายทุน เพราะคำ “นายทุน” มักใช้ในความหมายของผู้มีทรัพย์สินที่เป็นเจ้าของทุนจ้างแรงงานมาประกอบการอันก่อให้เกิดผลผลิตที่สร้างส่วนเกินหรือกำไร ดังนั้นการใช้คำนายทุนจึงก่อให้เกิดความหมายทางลบ ในฐานะผู้ขูดรีดหรือเอารัดเอาเปรียบ ขณะที่คำ “กระฎุมพี” ซึ่งเป็นคำในภาษาบาลี สันสกฤต หมายความว่า ผู้มีทรัพย์สินขนาดเล็กๆ แต่มาร์กซิสต์ไทยมักใช้ในความหมายของเจ้าของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ทำให้การใช้คำกระฎุมพีมีนัยของความ เป็น “ซ้าย” มากเกินไป และมีความหมายไม่แตกต่างจากคำว่า “นายทุน”

เมื่อคนกลุ่มใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนปรากฏขึ้นในสังคมไทย อาทิ นักหนังสือพิมพ์ พนักงานขายประกัน เจ้าหน้าที่คอมพิวเตอร์ นักลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ เป็นต้น การนิยามว่าคนเหล่านี้ควรสังกัดอยู่ในชนชั้นใดจึงกลายเป็นปัญหาที่นักคิดต้องขบคิด บ้างก็จัดให้พวกเขาเป็น

ส่วนหนึ่งของชนชั้นนายทุน บ้างก็ว่าพวกเขาสังกัดอยู่ในชนชั้นแรงงาน แต่ส่วนใหญ่กล่าวถึงพวกเขาว่าเป็นชนชั้นกลาง แต่การกล่าวถึงคำ “ชนชั้นกลาง” นี้มีนัยแตกต่างจากการกล่าวถึงของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ คือผู้เปิดศักราชใหม่ในการนิยามชนชั้นกลางในสังคมทุนนิยม ดังนี้

“...ชนชั้นกลางไทยเป็นผลผลิตจากกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของระบบทุนนิยม ซึ่งมาจากข้างนอกและเริ่มปรากฏชัดเจนตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน... พวกเขาเริ่มมีการพัฒนา “นโยบาย” และ “อุดมการณ์” ของตนเองให้ปรากฏชัดเพื่อบรรลุผลประโยชน์ของกลุ่มตน และเพื่อรักษาอำนาจที่มีเหนือชนชั้นแรงงานและชาวนาชาวไร่... (แต่ก็) ไม่ใช่ผู้รับใช้ชนชั้นนายทุน หากแต่เป็นผู้สร้างสรรค์ระบบทุนนิยมมากกว่า... (และด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจเลยที่) ชนชั้นกลางไทยเป็นพลังสำคัญในการช่วยผลักดันการพัฒนาทุนนิยมสมัยใหม่ แต่ก็ไม่ก้าวไปไกลในการเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อชนชั้นผู้ยากไร้” (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ อ้างใน สังคีต พิริยะรังสรรค์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร 2536: 81–87)

ภายใต้ความคลุมเครือในการนิยาม ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ จัดให้คนอย่างน้อยสองกลุ่มสังกัดอยู่ในชนชั้นกลาง ได้แก่ ข้าราชการ และผู้ทำงานอยู่ในสาขาวิชาชีพที่หลากหลาย อาทิ นักบริหารระดับสูง ผู้จัดการ นักวิชาการ ผู้มีอาชีพทางการตลาด การธนาคาร การประกันภัย รวมไปถึงกระทั่งครู อาจารย์ ปัญญาชน สื่อมวลชน ฯลฯ โดยเชื่อว่าแม้ชนชั้นกลางไทยจะเป็นพลังสำคัญที่ช่วยผลักดันการพัฒนาทุนนิยมสมัยใหม่ แต่พวกเขาก็จะไม่ก้าวไปไกลในการเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อชนชั้นผู้ยากไร้

วรวิทย์ เจริญเลิศ กล่าวถึงชนชั้นกลางท่ามกลางพัฒนาการทุนนิยมไทยว่า ในอดีตชนชั้นกลางหมายความถึงเพียงกลุ่มคนที่มีอาชีพค้าขาย โดยเฉพาะคนจีนอพยพประกอบด้วย พ่อค้ารายใหญ่ (ซึ่งคลี่คลายไปเป็นชนชั้นนายทุนในสังคมทุนนิยม) และพ่อค้ารายย่อย แต่เมื่อสังคมไทยพัฒนาเข้าสู่ยุคทุนนิยม ภาคบริการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว แรงงานในภาคบริการที่เพิ่มขึ้นมิได้สังกัดอยู่ในชนชั้นกรรมมาชีพโดยตรง เพราะไม่ได้เป็นผู้ผลิตมูลค่า แต่ก็ไม่ใช่ นายทุน เพราะไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต เราเรียกแรงงานเหล่านี้ว่า “แรงงานกินเงินเดือน” หรือ “แรงงานคอปกขาว” คือแรงงานในสาขาวิชาชีพที่หลากหลาย ซึ่งแสดงบทบาทแทนนายทุนในกระบวนการเพิ่มมูลค่าของทุน ดังนั้นชนชั้นกลางตามแนวคิดนี้จึงประกอบด้วย ผู้ประกอบการรายย่อย พ่อค้ารายย่อย อาชีพอิสระ ปัญญาชน ข้าราชการ รวมทั้งพนักงานรัฐวิสาหกิจ และพนักงานบริษัทห้างร้าน เหตุที่พวกเขาถูกพิจารณาให้เป็นชนชั้นกลางเหมือนกันก็เนื่องมาจากการมีพื้นฐานทางวัตถุ (รายได้และความมั่นคงในงาน) ใกล้เคียงกัน (วรวิทย์ เจริญเลิศ 2536: 129-133)

กล่าวโดยสรุปคือ การนิยามชนชั้นกลางภายใต้อิทธิพลของแนวคิดมาร์กซิสต์ในสังคมไทยมีการพิจารณาแบ่งแยกตามลักษณะสังคมออกเป็นสองช่วงเวลา ได้แก่ การนิยามชนชั้นกลางภายใต้สังคมศักดินา พิจารณาชนชั้นกลางในความหมายเดียวกับคำว่านายทุนหรือกระฎุมพี และการนิยามภายใต้สังคมทุนนิยม ถือว่าพ่อค้ารายย่อย ผู้ประกอบอาชีพที่หลากหลาย และข้าราชการส่วนหนึ่งสังกัดอยู่ในชนชั้นกลาง ส่วนพัฒนาการก้าวต่อไปของชนชั้นกลางท่ามกลางสังคมทุนนิยมปัจจุบันจะเป็นอย่างไร แนวทางหนึ่งที่มาร์กซิสต์ไทยคาดเอาไว้ก็คือ ต้องไม่ใช่แนวทางที่ตั้งอยู่บนผลประโยชน์ของชนชั้นล่างแน่นอน

2) การนิยามตามแนวคิดแบบเวเบอเรียน

การนิยามชนชั้นในสังคมไทยตามแนวคิดของกลุ่มเวเบอเรียน เน้นค้นหาเครื่องชี้วัดที่หลากหลายเพื่อนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการจัดแบ่งกลุ่มชนในสังคมให้เป็นระเบียบ เช่น การนำรายได้และความมั่นคงในงานมาใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดลำดับชั้นของคนในสังคมซึ่งมีให้เห็นอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน หรือการยอมรับว่างานและความก้าวหน้าคือสิ่งที่ชนชั้นกลางปรารถนา ดังข้อสังเกตเกี่ยวกับชนชั้นกลางของ เสน่ห์ จามริก ที่ว่า

“...ลักษณะมูลฐานซึ่งแสดงว่าคนๆ หนึ่งเป็นสมาชิกของชนชั้นกลางนั้นมิได้อยู่ในฐานะของเขาในโครงสร้างลำดับชั้นของสังคม หากแต่อยู่ที่ทัศนคติของเขาต่อสังคมมากกว่าอะไรอื่น ถ้าเขามุ่งมั่นที่จะก้าวไปสู่ฐานะที่ดีขึ้นในวงสังคม เขาผู้นั้นก็นับเป็นชนชั้นกลาง... แต่เมื่อใดเขายุติที่จะแสวงฐานะที่ดีขึ้นและคอยมุ่งมั่นแต่จะดำรงฐานะที่มีอยู่ เมื่อนั้นเขาก็ไม่ใช่สมาชิกของชนชั้นกลางอีกต่อไป (แต่ได้กลายเป็นชนชั้นบนหรือชนชั้นอภิสิทธิ์) เพราะเขาได้ถูกไล่ออกไปพะวงอยู่กับอภิสิทธิ์และข้อจำกัดหวงห้ามมากกว่าการเปลี่ยนแปลง” (เสน่ห์ จามริก 2535: 32)

จรี วิจิตรวาทการ ได้นำแนวคิดของกลุ่มเวเบอเรียนมาใช้เป็นเกณฑ์ในการนิยามชนชั้นกลาง ในความหมายถึงกลุ่มชนที่อยู่ตรงกลางระหว่างคน 2 ชั้น ได้แก่ ชนชั้นบนคือ กลุ่มที่มักได้รับสถานภาพโดยกำเนิด และ/หรือมีอาชีพที่ได้รับผลตอบแทนสูง มีเกียรติ และมีอำนาจพิเศษหรือการควบคุมเหนือประชาชนทั่วไป กับอีกส่วนหนึ่งคือชนชั้นล่าง ผู้ประกอบอาชีพที่ไม่ก่อให้เกิดเกียรติ มีรายได้ต่ำ และทำงานโดยใช้แรงงานกาย สำหรับ “ชนชั้นกลาง” หมายถึงกลุ่มคนที่มีชีวิตการทำงานมั่นคง มีรายได้และสวัสดิการสูง และอาชีพที่ทำมักถูกยอมรับว่ามีเกียรติ (Vichit-Vadakan 1979: 8-10) ตามการนิยามของจรี วิจิตรวาทการ ทำให้มีคนสองกลุ่มถูกจัดให้อยู่ในชนชั้นกลาง ได้แก่ พ่อค้ารายย่อย (ชาวจีน) และนักวิชาชีพเสรี (ชาวไทย)

3) การนิยามชนชั้นกลางในบริบทของสังคมไทย

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536: 56) กล่าวถึงชนชั้นกลางว่า เป็นคนกลุ่มใหม่ซึ่งมิได้สังกัดอยู่ในแวดวงของผู้ปกครอง (ข้าราชการ) และชาวนา พวกเขาเป็นกลุ่มเอกบุคคัลที่มีทักษะหรือวิชาชีพเป็นทุนที่มีมูลค่าในระบบการผลิตสมัยใหม่ และด้วยความเป็นเอกบุคคัลดังกล่าว

ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ในตลาด พวกเขาจึงต้องการกฎหมายที่เป็นระเบียบและมีประสิทธิภาพในการบังคับใช้เป็นเครื่องมือกำหนดข้อผูกมัดพันธะสัญญาที่มีต่อกัน นอกจากนี้คนชั้นกลางยังสามารถสืบทอดสถานะ (หรือดำรงความเป็นชนชั้น) ของตนได้ด้วยทุนและ/หรือการศึกษาโดยไม่ต้องอาศัยชาติกำเนิดหรือวัฒนธรรมชุมชน (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2536: 50-56)

วีระศักดิ์ สาลักษณ์กานนท์ (2518) พยายามผสมผสานแนวคิดมาร์กซิสต์และแนวคิดแบบเวเบอร์เรียนเพื่อนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์เรื่องชนชั้นกลางในสังคมไทยได้ค่อนข้างชัดเจน โดยได้จัดแบ่งกลุ่มชนชั้นกลางใหม่จากบทบาททางการเมืองของพวกเขา ดังนี้ (1) นักศึกษามหาวิทยาลัยเป็นกลุ่มที่แม้จะไม่มีรายได้ แต่เมื่อจบการศึกษาแล้วส่วนใหญ่ในกลุ่มพวกเขาจะกลายเป็นลูกจ้างเอกชนหรือรัฐบาล (2) ข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจ ชั้นผู้น้อย (3) กลุ่มปัญญาชน อาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิชาการ นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ (4) กลุ่มลูกจ้างเอกชนประกอบด้วย ลูกจ้างบริษัท ห้างร้าน วิชากริกต่างๆ เป็นกลุ่มที่อยู่ใกล้ชิดกับนายทุนที่สุด

โดยสรุป แม้งานทางทฤษฎีไม่อาจหาข้อยุติเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของชนชั้นกลางในสังคมไทย แต่ในทัศนะของนักวิชาการไทยก็เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่ามีชนชั้นกลางปรากฏขึ้นแล้วในสังคมไทย ซึ่งถูกกำหนดโดยโลกของการทำงานและระบบเศรษฐกิจ และชนชั้นกลางคือคนที่มีความรู้ มีรายได้อยู่ในเกณฑ์ดี ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางความทันสมัย รวมทั้งยอมรับว่าความมั่นคงและความก้าวหน้าในทางการเมืองเป็นสิ่งทีพวกเขาปรารถนา กลุ่มคนซึ่งถูกจัดให้เป็นชนชั้นกลางที่ปรากฏขึ้นในสังคมไทยประกอบด้วยคนสองกลุ่ม ได้แก่ พ่อค้า (รายย่อย) และแรงงานคอปกขาว

3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการทางการเมือง

3.1 ความหมายของพัฒนาการทางการเมือง

ลูเซียน พาย ได้รวบรวมความหมายของพัฒนาการทางการเมืองที่นักรัฐศาสตร์ให้ไว้พอสรุปได้ (Pye, 1966: 33-34) ดังนี้

- 1) พัฒนาการทางการเมืองเป็นเรื่องของการเมืองอันจำเป็นต่อการปรับปรุงและพัฒนาทางเศรษฐกิจ
- 2) พัฒนาการทางการเมืองเป็นเรื่องของการเมืองในสังคมอุตสาหกรรม
- 3) พัฒนาการทางการเมืองเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงการเมืองให้เป็นสมัยใหม่
- 4) พัฒนาการทางการเมืองเป็นเรื่องของการสร้างชาติ (nation-building)
- 5) พัฒนาการทางการเมืองเป็นเรื่องของการพัฒนาระบบบริหารและกฎหมาย ให้มีความก้าวหน้าทันสมัยทันกับสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป
- 6) พัฒนาการทางการเมืองเป็นเรื่องของการระดมประชาชนให้มีส่วนร่วมทางการเมือง

- 7) พัฒนาการทางการเมืองเป็นเรื่องของการพัฒนาระบบประชาธิปไตย
- 8) พัฒนาการทางการเมืองเป็นเรื่องของควมมีเสถียรภาพและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นระเบียบ
- 9) พัฒนาการทางการเมืองเป็นเรื่องของการระดมกำลังและอำนาจ
- 10) พัฒนาการทางการเมืองเป็นลักษณะอันหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

3.2 องค์ประกอบของพัฒนาการทางการเมือง

พาย (Pye) ได้เสนอองค์ประกอบ 3 ประการของการพัฒนาทางการเมืองไว้ (Pye, 1966: 33 - 34) ดังนี้

- 1) ความเท่าเทียมกัน (Equality) ซึ่งหมายถึงความเท่าเทียมกันตามกฎหมายหรือสิทธิเท่าเทียมกันในทางการเมืองของประชาชน และรวมความถึงการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนทั้งในระบบประชาธิปไตยและในระบบเผด็จการ
- 2) ความสามารถของระบบการเมือง (Capacity) เกี่ยวกับการดำเนินนโยบาย (output) ของระบบ เป็นเรื่องของความสามารถของระบบว่าจะผลักดันสังคมและระบบเศรษฐกิจให้เป็นไปตามแนวทางที่ผู้นำต้องการได้มากน้อยเพียงใด
- 3) การแบ่งโครงสร้างทางการเมืองให้มีความแตกต่างและมีความชำนาญเฉพาะ (Differentiation and Specialization) โดยถือว่าเป็นการแบ่งแยกการทำงานตามความสามารถ แต่จะต้องมีการร่วมมือกัน ประสานงานกัน และต้องสอดคล้องกับการรวมตัวกันในชาติ

3.3 ลักษณะของการพัฒนาการทางการเมือง

3.1 ลักษณะของการพัฒนาการทางการเมืองตามทัศนะของกาเบรียล อัลมอนด์ และ บิงแฮม เพาเวลล์ (Almond and Powell, 1966: 229-230) ได้วางลักษณะของการพัฒนาการทางการเมืองไว้ ดังนี้

- 1) การแบ่งแยกความแตกต่างในโครงสร้างทางการเมือง
- 2) วัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นแบบของทางโลก (Secularization of Political Culture) หมายถึง การทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองมีลักษณะเป็นแบบมีเหตุผล มิใช่เป็นเรื่องโชคลางหรือความเชื่อมงาย หากแต่เป็นแบบที่ค้ำนึ่งถึงข้อเท็จจริง คือ การเชื่อในเรื่องหนึ่งเรื่องใดหรือการจะทำการอย่างหนึ่งอย่างใดจะต้องพิจารณาจากข้อมูลที่เป็นจริง
- 3) ความเป็นอิสระของระบบย่อย (Subsystem Autonomy) หมายถึง ความเป็นอิสระของหน่วยต่างๆ ในระบบ เช่น หน่วยการปกครองท้องถิ่น ระบบพรรคการเมือง ตลอดจนกลุ่มผลประโยชน์ มีลักษณะเป็นตัวของตัวเอง มีการจัดองค์การที่ดี และสามารถดำเนินงานได้โดยมีอิสระพอสมควร

3.2 ลักษณะของการพัฒนาการทางการเมืองตามทัศนะของแฮมมูแอล ฮันติงตัน (Huntington 1968: 34–35) ได้เสนอความหมายของพัฒนาการทางการเมืองอีกความหมายหนึ่งว่า พัฒนาการทางการเมืองเป็นเรื่องที่แตกต่างไปจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองให้เป็นสมัยใหม่

1) เป็นเรื่องของการแบ่งโครงสร้างทางการเมืองให้มีความแตกต่างซับซ้อนมากขึ้น (Structural Differentiation)

2) เป็นเรื่องของการขยายอำนาจการปกครองของรัฐบาลกลางให้ครอบคลุมไปทั่วรัฐ ทุกส่วนในรัฐอยู่ภายใต้รัฐบาลอันเดียวกัน อยู่ภายใต้ระบบกฎหมายอันเดียวกัน (Nationalization of Authority)

3) เป็นเรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน แต่พัฒนาการทางการเมืองเป็นเรื่องของการสร้างความเป็นสถาบัน (Institutionalization) ให้กับระบบเพื่อให้ระบบสามารถเปลี่ยนแปลงจากจารีตประเพณีมาสู่ความเป็นสมัยใหม่ได้โดยไม่มีความวุ่นวายไร้เสถียรภาพ นอกเหนือจากการสนับสนุนที่ได้รับจากประชาชนแล้ว ความเป็นสถาบันยังมีองค์ประกอบอื่นๆ อีก (Huntington, 1968: 12–24) คือ ความสามารถในการปรับตัว (adaptability) การมีองค์การที่ซับซ้อน (complexity) การมีความเป็นกลุ่มก้อน (coherence) และความเป็นอิสระ (autonomy) ลักษณะเช่นนี้จะทำให้สถาบันสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ดีขึ้น

กล่าวโดยสรุป พัฒนาการทางการเมืองในสายตาของฮันติงตันก็คือการสร้างความเป็นสถาบันทางการเมือง (Political Institutionalization) นั่นเอง

3.4 เป้าหมายของพัฒนาการทางการเมือง

ในการศึกษาพัฒนาการทางการเมืองตามแนวคิดแนวทางต่างๆ นั้น โดยทั่วไปอาจสรุปได้ว่ามีเป้าหมายของพัฒนาการทางการเมืองที่สำคัญ ได้แก่ ความมีเสถียรภาพทางการเมือง ความชอบธรรมทางการเมือง ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลทางการเมือง ความเป็นสถาบันทางการเมือง และความทันสมัยทางการเมือง

1) ความมีเสถียรภาพทางการเมือง

ความมีเสถียรภาพทางการเมือง (Political Stability) เป็นเป้าหมายที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาทางการเมือง ในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศทั้งหลายมักปรากฏอยู่เสมอว่า ได้มีเหตุการณ์ความไม่สงบ การใช้ความรุนแรงทางการเมือง การชุมนุมประท้วง การจลาจล การขัดแย้งระหว่างกลุ่มศาสนา กลุ่มชาติพันธุ์ หรือกลุ่มตามภูมิภาค อันเป็นอาการของสภาพไร้เสถียรภาพทางการเมือง ในกรณีของประเทศกำลังพัฒนา นักทฤษฎีทางรัฐศาสตร์และสังคมวิทยาหลายคนได้ให้คำอธิบายถึงความไม่มีความมีเสถียรภาพในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ทางการเมือง เช่น คาร์ล ดอยทซ์ (Karl Deutsch) ได้กล่าวว่าการ

เปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ทางการเมืองเป็นเรื่องของกระบวนการที่ก่อให้เกิดค่านิยมแบบเก่าผู้ก่อนและสลายตัวไป และทำให้คนทั้งหลายพร้อมที่จะรับเอาค่านิยมแบบใหม่เข้ามา (Deutsch, 1961: 493-507) ดังนั้น ความวุ่นวายระส่ำระสายทางการเมืองจึงเป็นอาการของความไม่พัฒนาทางการเมือง ถ้าจะให้การเมืองพัฒนา ความวุ่นวายเช่นนี้จะต้องลดลงและอยู่ในวิสัยที่จะควบคุมหรือจัดการได้

วิธีการสร้างเสถียรภาพวิธีหนึ่งคือ การใช้ระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามการใช้ระบอบนี้ในประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศมักประสบปัญหาอันเกิดจากปัญหาความอ่อนแอของระบอบ แต่ในระยะยาวระบอบประชาธิปไตยสามารถสร้างเสถียรภาพทางการเมืองได้ดีกว่าระบอบอำนาจนิยม

ระบอบเผด็จการคอมมิวนิสต์เป็นอีกวิธีหนึ่งของการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองในบางประเทศ ที่ต้องแลกกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน

2) ความชอบธรรมทางการเมือง

ความชอบธรรมทางการเมือง (Political Legitimacy) เป็นเป้าหมายอีกประการหนึ่งของการพัฒนาการเมือง โดยเป็นเรื่องของความถูกต้องตามกฎหมาย และการยอมรับของประชาชน โดยแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ 1) ความชอบธรรมต่อตัวผู้นำคือ การที่ประชาชนยอมรับว่าผู้นำที่มีอำนาจอยู่ในขณะนั้นได้อำนาจมาด้วยความถูกต้อง 2) ความชอบธรรมต่อรัฐบาลคือ ประชาชนยอมรับว่ารัฐบาลที่บริหารประเทศอยู่มีความถูกต้อง 3) ความชอบธรรมต่อระบบการเมืองคือ การที่ประชาชนยอมรับระบบการเมืองว่ามีความถูกต้อง หากพิจารณาทั้ง 3 ระดับจะเห็นว่า ความชอบธรรมต่อระบบการเมืองมีความสำคัญที่สุด

ความชอบธรรมเป็นลักษณะหนึ่งของระบบการเมือง แต่เราต้องยอมรับว่ามีระบบการเมืองจำนวนไม่น้อยที่ไม่มีความชอบธรรม ดังนั้น พัฒนาการทางการเมืองจึงเกี่ยวข้องกับปัญหาที่ว่า จะทำอย่างไรจึงทำให้ระบบการเมืองมีความชอบธรรม (Pye and Yates, 1992: 40-41) ซึ่งอาจทำได้โดย การมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่สอดคล้องสนับสนุนระบบการเมือง การมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบแผน (pattern) ของทัศนคติและความโน้มเอียงคุ้นเคย (orientation) ของประชาชนที่มีต่อการเมือง ซึ่งอาจแยกออกได้เป็น 1) ความรอบรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกสถาบันและกิจกรรมทางการเมือง 2) ความรู้สึกผูกพันเกี่ยวข้องหรือปฏิเสธกลไกหรือสถาบันการเมือง และ 3) การประเมินผลงานของระบบการเมือง เป็นการแสดงความเห็นเกี่ยวกับการทำงานของกลไกทางการเมือง ตลอดจนผู้นำและสถาบันทางการเมือง (Almond and Powell, 1966: 50)

ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อความชอบธรรมทางการเมืองคือ ประสิทธิภาพของระบบการเมือง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองใหม่ประชาชนอาจไม่ยอมรับ แต่เมื่อ

ระบบการเมืองใหม่นี้ได้ดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่องจะสามารถสร้างการยอมรับและศรัทธาของประชาชนได้ ในขณะที่เดียวกันระบบการเมืองที่มีความชอบธรรมอยู่แล้วแต่ไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้ว ความเชื่อถือยอมรับในระบบการเมืองนั้นอาจลดลงมีผลเสียต่อความชอบธรรมทางการเมืองได้

3) ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลทางการเมือง

เป็นปัจจัยที่นำไปสู่ความชอบธรรมทางการเมือง และถือว่าเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนาทางการเมืองด้วย ซึ่งเรื่องนี้อาจกล่าวรวมเป็นเรื่องของความสามารถหรือสมรรถนะของระบบการเมือง (Political Efficacy) ได้เช่นกัน

นักทฤษฎีทางการเมืองการพัฒนาทางการเมืองแทบทุกคนต่างยอมรับว่าความสามารถหรือสมรรถนะของระบบการเมืองเป็นลักษณะหนึ่งของพัฒนาการเมือง

อัลมอนต์ และเพาเวลล์ ได้แบ่งแยกประเภทของความสามารถของระบบการเมืองออกเป็น ความสามารถในการดึงเอาทรัพยากรมาใช้ ความสามารถในการบังคับใช้กฎหมาย ความสามารถในการจัดสรรประโยชน์ ความสามารถเชิงสัญลักษณ์ และความสามารถในการตอบสนอง (Almond and Powell, 1966: 190–203) ความสามารถในการดึงทรัพยากรหมายถึงประสิทธิภาพของระบบในการระดมทรัพยากรทางวัตถุและทรัพยากรมนุษย์

ส่วนความสามารถในการจัดสรรประโยชน์เป็นเรื่องการแบ่งสรรสิ่งของ บริการ สถานภาพ เกียรติยศ และโอกาสให้กับบุคคลหรือกลุ่มในระบบการเมือง ซึ่งเป็นหน้าที่หลักประการหนึ่งของระบบการเมือง นอกจากนี้เรื่องความสามารถในการตอบสนองของระบบการเมืองต้องตอบสนองอย่างน้อยในบางเรื่อง ปัญหาที่เกิดขึ้นเสมอๆ คือจะต้องตอบสนองในเรื่องใดบ้าง ต่อใคร และอย่างไร

ความสามารถข้างต้นของระบบการเมืองมีความสำคัญต่อพัฒนาการเมือง เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการพัฒนา ความสามารถในเรื่องหนึ่งเป็นเงื่อนไขของความสามารถในอีกเรื่องหนึ่ง เช่น ระบบการเมืองต้องมีความสามารถในการดึงทรัพยากรมาใช้และความสามารถในการบังคับใช้กฎหมายก่อนที่จะพัฒนาความสามารถในด้านการจัดสรรประโยชน์ ระบบการเมืองเองต้องมีการปรับโครงสร้างให้มีความชำนาญเฉพาะและมีความซับซ้อนในระดับหนึ่งจึงจะเสริมสร้างความสามารถหรือประสิทธิภาพของคนได้

4) ความเป็นสถาบันทางการเมือง

ในสังคมที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลง สถาบันทางการเมืองทั้งหลายมักขาดความเป็นสถาบันอย่างแท้จริง (Political Institutionalization) ความเป็นสถาบันหมายถึง ลักษณะที่สถาบันมีคุณค่าและมีความสามารถในการเผชิญและแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวคือมีความยืดหยุ่นปรับตัวได้ และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว มีความสลับซับซ้อนและมีความเป็นอิสระ (Huntington, 1968: 12-24)

(1) ความเป็นสถาบันทำให้สถาบันทางการเมืองและระบบการเมืองมีความเข้มแข็งและรักษาเสถียรภาพทางการเมืองไว้ได้ เมื่อประชาชนมีความต้องการมากขึ้น และแต่ละกลุ่มต่างต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองมากขึ้น เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของตน สถาบันที่มีลักษณะข้างต้นจะสามารถรองรับและตอบสนองสิ่งเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในส่วนของความมีคุณค่า (value) สถาบันแตกต่างกันจากองค์การธรรมดาในแง่ที่ว่าสถาบันมีคุณค่ามากกว่าองค์การทั่วไป ความมีคุณค่าทำให้สถาบันสามารถมีบทบาทต่างๆ อันเป็นที่ยอมรับของประชาชนหรือของสังคม การยอมรับในคุณค่าของสถาบันเช่นนี้ย่อมทำให้สถาบันแก้ไขปัญหาต่างๆ หรือตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ดี

(2) ในเรื่องของความยืดหยุ่น (flexibility) เป็นลักษณะที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการปรับตัว (adaptability) เมื่อมีความยืดหยุ่นมากย่อมปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมได้มาก

(3) ความเป็นอันหนึ่งอันเดียว (cohesiveness) นี้ไม่ได้หมายความว่าในสถาบันนั้นไม่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน บุคคล กลุ่ม หรือหน่วยงานในสถาบันนั้นอาจมีความคิดเห็นความต้องการหรือผลประโยชน์แตกต่างกันได้ แต่ความแตกต่างนั้นต้องไม่นำไปสู่ความแตกแยก สถาบันจะต้องควบคุมความแตกต่างดังกล่าวให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม

(4) ในเรื่องของความซับซ้อน (complexity) ขององค์การนั้น หมายความว่าสถาบันนั้นๆ ควรมีหน่วยงานย่อยเป็นจำนวนพอสมควร และแต่ละหน่วยงานนั้นมีความรับผิดชอบที่ชัดเจนและมีความชำนาญเฉพาะที่จะรับผิดชอบได้อย่างดี สถาบันเช่นนี้จะสามารถเผชิญกับการท้าทายต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(5) ความเป็นอิสระ (autonomy) หมายความว่า ในขณะที่สถาบันนั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับสถาบันอื่นๆ และเมื่อมีความสัมพันธ์กันแล้วถ้าสถาบันหนึ่งสถาบันใดมีอันเป็นไปแล้วย่อมมีผลกระทบต่อสถาบันอื่นๆ ด้วย ดังนั้น เพื่อป้องกันมิให้ผลกระทบดังกล่าวนำไปสู่การเสื่อมสลายของสถาบันนั้น สถาบันดังกล่าวต้องพัฒนาตนเองให้มีความเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง

5) ความทันสมัยทางการเมือง

ความทันสมัยหรือความเป็นสมัยใหม่ทางการเมือง (Political Modernization) เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาทางการเมือง ความทันสมัยทางการเมืองแตกต่างไปจากการพัฒนาทางการเมือง แต่พัฒนาการเมืองเป็นไปไม่ได้ถ้าไม่มีความทันสมัย ความทันสมัยทางการเมืองอาจประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้

1) ระบบการเมืองมีรัฐบาลกลางที่มีอำนาจครอบคลุมทั้งระบบ การขยายตัวของรัฐบาลหรือสถาบันทางการเมืองจากส่วนกลางให้มีอำนาจทั่วประเทศถือว่าเป็นความทันสมัยอย่างหนึ่ง

2) มีความเป็นชาติ (nationhood) การสร้างชาติเป็นเรื่องของการสร้างความผูกพันและความจงรักภักดีของคนที่อยู่ในรัฐนั้นให้มีต่อรัฐ ให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ร่วมกันของคนในรัฐ

3) การมีโครงสร้างทางการเมืองที่แบ่งแยกความแตกต่างภายใน (differentiation) และมีความซับซ้อน (complexity) ลักษณะเช่นนี้หมายความว่าในระบบการเมืองจะมีสถาบันหรือหน่วยงานต่างๆ ที่มีบทบาทหน้าที่และความชำนาญแตกต่างกัน

4) การใช้เหตุผล (rationale) ระบบการเมืองสมัยใหม่ใช้เหตุผลเป็นหลัก ซึ่งหมายความว่า การตัดสินใจต่างๆ สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผล

5) การใช้หลักนิติธรรม (The Rule of Law) เป็นการปกครองหรือการบริหารที่ใช้กฎหมายเป็นหลักไม่ใช่ยึดอยู่ที่ตัวบุคคล

6) การมีส่วนร่วมทางการเมือง ระบบการเมืองสมัยใหม่เห็นว่าประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองมีได้หลายรูปแบบ เช่น การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การแสดงความคิดเห็น การชุมนุมประท้วง เป็นต้น

4. การปฏิรูปการเมืองภายใต้พระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 กับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนและพัฒนาการทางการเมืองไทย

บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในหลายด้าน โดยเฉพาะต่อการมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนและการเกิดการพัฒนาการเมืองไทย ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ในส่วนของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ได้ปฏิรูปการเมืองให้เป็นการเมืองของพลเมืองหรือประชาชน โดยได้รับรองสิทธิของประชาชนที่จะเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง เช่น การกำหนดให้การออกเสียงเลือกตั้งเป็นหน้าที่ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาโดยตรง เป็นต้น การริเริ่มเสนอกฎหมาย การออกเสียงประชามติ รวมทั้งการฟ้องร้องกล่าวโทษให้วุฒิสภากลั่นแกล้งผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและข้าราชการประจำระดับสูงบางตำแหน่ง และการออกเสียงให้มีการถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นได้โดยตรง (กระมล ทองธรรมชาติ อ้างใน ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ 2546: 47)

ในส่วนของการพัฒนาการทางการเมือง รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ได้ปฏิรูปวิธีการใช้สิทธิทางการเมืองของประชาชนไทยให้เป็นไปอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ขยายการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในกระบวนการบริหารและการเมืองอย่างกว้างขวาง เช่น การบัญญัติให้บุคคลมีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาของเจ้าหน้าที่รัฐในการปฏิบัติราชการทางการเมืองปกครอง อันจะมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน (มาตรา 60) เป็นต้น มีการกำหนดเขตเลือกตั้งให้มีขนาดเล็กที่ประชาชนมีสิทธิเท่ากันในการออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ 1 คน เท่ากัน (single number constituency) เป็นต้น

รัฐธรรมนูญใหม่ยังมีส่วนส่งเสริมความสามารถของระบบการเมืองและการแบ่งโครงสร้างทางการเมืองให้มีความแตกต่างและความชำนาญเฉพาะอย่างโดยได้วางแนวทางในการปฏิรูปโครงสร้างทางการเมืองโดยการปรับปรุงบทบาทและอำนาจหน้าที่ของสถาบันทางการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมืองใหม่ โดยมีการดำเนินการในประเด็นต่างๆ (กระมล ทองธรรมชาติ อังโน ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ 2546: 77-79) เช่น

- ลดอำนาจหน้าที่ของรัฐสภาเหลือเป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติและควบคุมฝ่ายบริหารเท่านั้น โดยมีบทบัญญัติห้ามสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในขณะเดียวกัน
- ปฏิรูปความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสภากับคณะรัฐมนตรีใหม่ เช่น บทบัญญัติในเรื่องของการยื่นญัตติเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีที่กำหนดจำนวน ส.ส. ที่จะยื่นญัตติเป็นจำนวนมากกว่าการยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรี และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีนั้นจะต้องเสนอชื่อบุคคลที่พวกตนเห็นสมควรดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไปด้วย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยังมีอำนาจเพิ่มขึ้นในการใช้มาตรการทางกฎหมายตรวจสอบการทำงานของนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีได้ด้วย ดังจะเห็นได้จากหลังจากที่ ส.ส. ฝ่ายค้านยื่นญัตติไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีต่อสภาผู้แทนราษฎรแล้ว หากญัตตินั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีมีพฤติกรรมร้ายวร้ายผิดปกติ ส่อไปในทางทุจริตต่อหน้าที่ราชการหรือจงใจฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย ส.ส. ที่ยื่นญัตติดังกล่าวจะยื่นคำร้องต่อประธานวุฒิสภาให้ส่งข้อกล่าวหาดังกล่าวไปให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ตรวจสอบว่ามีมูลหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อให้วุฒิสภาได้ใช้อำนาจพิจารณาถอดถอนนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีออกจากตำแหน่งต่อไป หาก ป.ป.ช. ซึ่งใช้อำนาจตรวจสอบแล้วพบว่าข้อกล่าวหาของ ส.ส. ฝ่ายค้านมีมูล นอกจากนี้แม้ว่านายกรัฐมนตรีจะยังคงมีอำนาจยุบสภาได้เหมือนในอดีต แต่ในกรณีที่ฝ่ายค้านยื่นญัตติไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีตามเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญแล้ว นายกรัฐมนตรีไม่มีสิทธิ์ยุบสภาและต้องยอมให้มีการอภิปรายในญัตติดังกล่าวในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรต่อไป เป็นต้น

- ปฏิรูปโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของสถาบันทางการเมืองโดยเฉพาะรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีใหม่ อาทิ นอกจากสภาผู้แทนราษฎรจะมีสิทธิตั้งกระทู้ถามทั่วไปแล้วยังมีสิทธิในการตั้งกระทู้สดคือ ในการตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีเกี่ยวกับงานในหน้าที่นั้น ส.ส. มีสิทธิตั้งกระทู้ถามในเรื่องที่เป็นปัญหาสำคัญที่อยู่ในความสนใจของประชาชนให้นายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีตอบภายในวันที่ยื่นกระทู้ได้ โดยเพียงแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษร และไม่ต้องระบุคำถามให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรทราบ นอกจากนี้ยังได้กำหนดให้แบ่งสมัยประชุมออกเป็น 2 สมัย คือ สมัยประชุมสามัญทั่วไป และสมัยประชุมสภานิติบัญญัติ โดยในสมัยประชุมสามัญนั้น รัฐสภาจะประชุมปรึกษาหารือเรื่องใดๆ ก็ได้ทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็นการพิจารณาญัตติหรือตรากฎหมายต่างๆ แต่ในสมัยประชุมสภานิติบัญญัตินั้น รัฐสภาจะดำเนินการประชุมได้เฉพาะกรณีที่มีบัญญัติไว้เท่านั้น เป็นต้น

- ปฏิรูปโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของวุฒิสภา โดยเพิ่มอำนาจหน้าที่ให้วุฒิสภามากขึ้นคือไม่เพียงจะให้มีความอำนาจหน้าที่ในการกลั่นกรองร่างกฎหมายที่ผ่านความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้น แต่ให้วุฒิสภามีอำนาจหน้าที่ในการแต่งตั้งและถอดถอนบุคลากรขององค์กรตรวจสอบต่างๆ เช่น ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ กรรมการการเลือกตั้ง และกรรมการ ป.ป.ช. เป็นต้น รวมทั้งมีอำนาจถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต่างๆ เช่น ประธานศาลฎีกา ปลัดกระทรวงหรืออธิบดีได้ด้วย ตลอดจนมีอำนาจถอดถอนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ด้วยเช่นกัน

- ปฏิรูปที่มา โครงสร้าง และอำนาจหน้าที่ของคณะรัฐมนตรีให้มีความโปร่งใส กระทัดรัด และสามารถบริหารประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ยังกระจายอำนาจให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ ในอันที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารกิจการและแก้ปัญหาของท้องถิ่นได้เอง ขณะเดียวกันยังมุ่งส่งเสริมให้การพัฒนาการทางการเมืองไทยบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาการทางการเมืองในประเด็นต่างๆ อาทิ

ในเรื่องของ**ความมีเสถียรภาพทางการเมือง** ประชาชนไทยมีสิทธิตามรัฐธรรมนูญที่จะต่อต้านการปฏิวัติรัฐประหารโดยสันติวิธี

ในเรื่องของ**ความชอบธรรมทางการเมือง** ได้บัญญัติให้มีองค์กรอิสระต่างๆ เช่น คณะกรรมการการเลือกตั้ง ซึ่งมีอำนาจจัดการและควบคุมการเลือกตั้ง และมอบอำนาจทั้งบริหารกึ่งนิติบัญญัติ และกึ่งตุลาการเพื่อจัดการและควบคุมการเลือกตั้งทุกระดับโดยเฉพาะระดับชาติให้สุจริตและเที่ยงตรง (กระมล ทองธรรมชาติ อ้างใน ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ 2546: 53) การกำหนดให้การใช้สิทธิออกเสียงเป็นหน้าที่ การนับคะแนนของทุกหน่วยเลือกตั้งพร้อมกัน ณ สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งเพียงแห่งเดียว และการให้ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองแต่งตั้งบุคคลที่เห็นสมควรเป็นสมุห์บัญชีเลือกตั้งดูแลรายรับรายจ่ายของผู้สมัครและพรรคการเมืองนั้น เพื่อส่งมอบให้

คณะกรรมการตรวจสอบ การจัดระบบเลือกตั้งแบบเขตเดียวเลือกผู้แทนได้คนเดียวมาผสมกับระบบกำหนดจำนวนผู้แทนตามสัดส่วนคะแนนเสียงที่ประชาชนออกให้กับพรรคต่างๆ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่า ระบบเขตเดียวเลือกผู้แทนได้คนเดียว จะทำให้ผู้สมัคร ส.ส. ที่เป็นที่ยอมรับของประชาชนในเขตเลือกตั้งมีโอกาสมากขึ้นที่จะเอาชนะผู้สมัคร ส.ส. ที่มีเงินทองและใช้เงินซื้อเสียง เนื่องจากคนดีสามารถค้นหาเสียงได้ทั่วเขตเลือกตั้งขนาดเล็กโดยไม่ต้องใช้เงินจ้างหัวคะแนนช่วยหาเสียงให้ ในทำนองเดียวกันคนดีมีคุณธรรมมี ความสามารถเป็นที่รู้จักและยอมรับของคนจำนวนมาก ในภาคต่างๆ ย่อมมีโอกาสมากขึ้นที่จะได้รับการเชื้อเชิญจากพรรคการเมืองต่างๆ ให้สมัครเป็น ส.ส. ในนามของพรรค และได้รับการจัดสรรลำดับที่ไว้ช่วงต้นๆ ของบัญชีรายชื่อของพรรคซึ่งจะทำให้มีโอกาสได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส. และได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีในโควตาของพรรคการเมืองนั้น เป็นต้น (กรมล ทงธรรมชาติ อ่างใน ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ 2546: 55)

ในประเด็นเกี่ยวกับความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลทางการเมือง นอกเหนือจากการมีมาตรการสรรหาผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต่างๆ ที่เน้นเรื่องของความสามารถ วัตถุประสงค์มากขึ้นแล้ว ยังได้มีการเพิ่มองค์การและมาตรการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและข้าราชการประจำระดับสูงซึ่งไม่เคยได้รับการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ เช่น การมีองค์การศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปป.ช.) เป็นต้น

ในประเด็นเกี่ยวกับความเป็นสถาบัน เช่น การบัญญัติเกี่ยวกับการจัดตั้งพรรคการเมือง การมีบทบัญญัติคุ้มครองเสรีภาพของ ส.ส. แต่คำนึงถึงความเข้มแข็งของระบบพรรคเพื่อประโยชน์ในการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองในระบบรัฐสภาด้วย เช่น การให้อิสระแก่ ส.ส. ที่เป็นสมาชิกพรรคในวันที่จะออกเสียงลงคะแนนเลือกหรือให้ความเห็นชอบให้บุคคลดำรงตำแหน่งใดตามที่เห็นสมควรได้โดยไม่จำกัดปฏิบัติตามมติของพรรคหรืออาณัติอื่นใด (กรมล ทงธรรมชาติ อ่างใน ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ 2546: 57-63)

ส่วนสถาบันรัฐสภานอกจากจะปรับโครงสร้างและที่มาตั้งได้กล่าวมาแล้ว ยังได้ปฏิรูปการทำงานให้สอดคล้องกับบริบทต่างๆ ของสังคมให้มากขึ้น เช่น ในการริเริ่มกฎหมายนั้นรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ได้ให้สิทธิแก่ ส.ส. จำนวน 20 คน จากพรรคการเมืองต่างๆ ร่วมกันโดยได้รับความเห็นชอบจากพรรคของตนเสนอร่างกฎหมายเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรได้โดยไม่ต้องมาจากพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว นอกจากนี้ยังได้ลดระยะเวลาที่นายกรัฐมนตรีจะต้องนำขึ้นทูลเกล้าฯ พระมหากรุณาธิคุณเพื่อลงพระปรมาภิไธยจาก 30 วัน เหลือเพียง 20 วัน (กรมล ทงธรรมชาติ อ่างใน ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ 2546: 83)

สถาบันบริหารหรือคณะรัฐมนตรี มีการลดขนาด กำหนดคุณสมบัติ รัฐมนตรีให้จบการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่า

ในส่วนของความทันสมัยทางการเมืองรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ไม่เพียงจะเพิ่มสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้มากขึ้นเท่านั้น แต่ยังสามารถกำหนดแนวทางในการป้องกันมิให้องค์กรที่ใช้อำนาจรัฐละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้อีกด้วย รวมทั้งยังรับรองให้ประชาชนมีสิทธิที่จะยกทบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้อีกด้วย (กระมล ทองธรรมชาติ อ่างใน ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ 2546: 47) องค์กรต่างๆ อาทิ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติล้วนเป็นองค์กรตรวจสอบอำนาจรัฐโดยมีเป้าหมายในการป้องกันมิให้องค์กรที่ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน อันเป็นสาระสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ในส่วนของความโปร่งใสทางการเมือง เช่น การลงประชามติ การประชาพิจารณ์ การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การมีกลไกและมาตรการในการควบคุมพฤติกรรมนักการเมือง ตรวจสอบการใช้อำนาจที่มีลักษณะของการทุจริตคอร์รัปชัน เช่น กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต่างๆ ต้องแสดงบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สิน มีการปรับปรุงระยะเวลาในการยื่นบัญชีการตรวจสอบบัญชี มีการกำหนดโทษของการไม่ยื่นบัญชี หรือยื่นบัญชีไม่ตรงตามความเป็นจริง ให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) และประชาชนมีอำนาจที่จะช่วยกันตรวจสอบความถูกต้องและความมีอยู่จริงของรายการทรัพย์สินและหนี้สินของนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี รวมทั้งของคู่สมรสและบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะได้อย่างเต็มที่

5. พฤติกรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางกับพัฒนาการทางการเมืองไทยในช่วงหลังการปฏิรูปการเมืองไทย (พ.ศ. 2540)

5.1 การเกิดขึ้นและการขยายตัวของชนชั้นกลางในประเทศไทย

การทำความเข้าใจชนชั้นกลางกับบทบาททางด้านการเมือง อาจต้องพิจารณาพัฒนาการการเติบโตของชนชั้นกลางและความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นกลางกับทหารในสังคมการเมืองไทย ภายใต้โครงสร้างของระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอันเป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาตินับตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ที่ได้ก่อให้เกิดชนชั้นใหม่ๆ โดยเฉพาะนายทุนนักธุรกิจและชนชั้นกลางที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การขยายการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวางทำให้มีจำนวนผู้ได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่รวดเร็วดังกล่าวนี้ ทำให้ระบอบการเมืองอำนาจนิยมโดยคณะทหารแบบจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร นั้น ไม่สามารถสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวได้ จึงเป็นที่มาของการชุมนุมประท้วงครั้งใหญ่ครั้งแรกในประวัติศาสตร์ซึ่งเกิดขึ้นในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ประชาชนจำนวนมากลุกฮือขึ้นเพื่อโค่นล้ม

- รัฐบาลเผด็จการทหาร แม้ว่าความสำเร็จในการลุกขึ้นโค่นล้มระบอบการเมืองอำนาจนิยมโดยคณะทหารจะนำมาซึ่งสภาวะของการมีเสรีภาพทางการเมืองและสังคม แต่ช่วงเวลาดังกล่าวก็เป็นเพียงแค่ระยะเวลาสั้นๆ ในอีกสองปีต่อมาพลังในระบบราชการได้กลับเข้ามายึดอำนาจกลับคืนด้วยการทำรัฐประหารใน พ.ศ. 2519

แม้ว่าการทำรัฐประหารดังกล่าวจะทำให้พลังในระบบราชการกลับมาใช้อำนาจอีกครั้ง แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าการกลับมาอีกครั้งของพลังในระบบราชการดังกล่าวนั้น ไม่ได้เป็นการกลับมาภายใต้บริบททางสังคมเดิมเช่นก่อนหน้าเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น ได้บีบบังคับให้พลังในระบบราชการดังกล่าวต้องปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์บางอย่างเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นที่มาของระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยครั้งโบร่ำโบราณ

การเปลี่ยนแปลงในบริบททางสังคมซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าวนี้ ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีที่มาและพัฒนากการอันหนีไม่พ้นข้อสันนิษฐานถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายและรุนแรงในทางสังคมและเศรษฐกิจ อันเป็นผลมาจากกระบวนการทำให้ทันสมัย (modernization) และกระบวนการทำให้เป็นอุตสาหกรรม (industrialization) ซึ่งเกิดขึ้นต่อเนื่องมานับตั้งแต่เริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และเมื่อพิจารณาถึงแนวความคิดที่ว่า การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะนำมาซึ่งการเติบโตและเข้มแข็งของระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้น จะพบว่าในช่วงระยะจากทศวรรษที่ 2510 เป็นต้นมา พัฒนาการของเศรษฐกิจสังคมไทยมีลักษณะสำคัญคือ อำนาจของกลุ่มทุนธุรกิจเฟื่องฟูและเข้ามามีบทบาทในเศรษฐกิจการเมืองของประเทศมากขึ้น ตลอดจนมีการออกไปลงทุนในต่างประเทศด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มธุรกิจการสื่อสารและการก่อสร้างขนาดใหญ่ เช่น เครือชินคอร์ป จัสมิน อิตัลไทย ชิโนไทย ไทยซัมมิท เป็นต้น ซึ่งต่อมาผู้บริหารกลุ่มทุนธุรกิจเหล่านี้ก็ได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ในรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ และรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ ยังมีการก่อตัวของกลุ่มชนชั้นกลางที่ทำงานในเมืองมีการขยายจำนวนของผู้ใช้แรงงานเมืองและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในชนบททำให้สังคมไทยมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ อัตราการเปลี่ยนแปลงที่เร่งเร้าทำให้มีความจำเป็นต้องมีสถาบันที่ทันสมัยเพื่อให้ตัวแทนจากพลังสังคมต่างๆ แสวงหาแนวทางประนีประนอมความขัดแย้ง และจัดสรรทรัพยากรที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมกับสังคมโดยรวม นับว่ากลุ่มทุนธุรกิจและชนชั้นกลางในเมืองเป็นกลุ่มผู้นำที่พยายามลดอำนาจของฝ่ายทหารและข้าราชการประจำไม่ให้บริการอุปถัมภ์จากสหรัฐอเมริกาอีกต่อไปและค่อยๆ อ่อนแอลงด้วยปัญหาความขัดแย้งภายใน ถึงแม้ว่าจะไม่เป็นที่พอใจของกองทัพ แต่ฝ่ายทหารกำลังถูกผลักดันให้ลดบทบาทเจาะจงที่การป้องกัน

ประเทศ และถูกลดทอนอภิสิทธิ์ต่างๆ ลงไป นอกจากนี้ สถาบันทหารยังถูกคุกคามโดยขบวนการที่สนับสนุนประชาธิปไตยแบบรัฐสภา กลุ่มทุนธุรกิจและชนชั้นกลางในเมืองสนับสนุนการเจริญเติบโตของการเมืองระบบรัฐสภา มีกลุ่มชนชั้นกลางจำนวนหนึ่งที่ค้ำอำนาจรัฐและมีบทบาทจัดตั้งองค์กรต่างๆ เพื่อทำหน้าที่แทนระบบราชการที่รวมศูนย์และมีลักษณะเผด็จการ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) องค์กรเครือข่ายภาคประชาชน มีการก่อตัวขึ้นของภาคประชาสังคม มีการพัฒนาสื่อสารมวลชนซึ่งต่อมากลายเป็นพื้นที่สาธารณะสำคัญที่ทำให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น และตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล

ชนชั้นนายทุนนักธุรกิจซึ่งเจริญเติบโตมากับชนชั้นผู้นำทหารและข้าราชการพลเรือนจนกลายเป็นหุ้นส่วนหนึ่งในโครงสร้างอำนาจทางการเมืองไทยและเป็นตัวที่คอยถ่วงดุลกับอำนาจของพลังอำมาตยาธิปไตย ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบสมัยรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ บทบาทและอิทธิพลของนายทุนนักธุรกิจที่มีต่อการเมืองไทยนั้นได้เพิ่มขึ้นอย่างมากใน 2 ประการ คือ *ประการแรก การเข้ามีส่วนร่วมโดยตรง (direct participation)* ในส่วนของรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี ทั้งในส่วนของ การเลือกตั้ง และ *ประการที่สอง การสนับสนุนพรรคการเมือง และในรูปของการเป็นกลุ่มลอบบี้ (group-based lobbying) หรือผู้ชักชวนให้สนับสนุนนโยบายที่เอื้อประโยชน์แก่กลุ่มตน (lobbyist) และความเป็นสมาชิกภาพ (memberships) ในคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน (กรอ.)* ดังนั้น ภายใต้ระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยครึ่งใบนี้จะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม อย่างน้อยบทบาทของกลุ่มทุนธุรกิจในการเมืองไทยก็ได้กลายเป็นโครงสร้างอันสำคัญอย่างหนึ่งในการทำหน้าที่ที่ติดทานกับพลังอำนาจของฝ่ายอำมาตยาธิปไตยโดยเฉพาะอย่างยิ่งมิได้คอยล่าเส้นจากบทบาทและสถานะที่พวกเขาดำรงอยู่ในเวลานั้น เห็นได้ชัดจากกรณีของพรรคการเมืองในการร่วมกันคัดค้านการขอแก้ไขรัฐธรรมนูญของกลุ่มทหารใน พ.ศ. 2526 นอกจากนี้ กลุ่มทุนธุรกิจและการเมืองได้กลายเป็นกลไกที่สำคัญในระดับของการให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและระบบรัฐสภา เพราะกลุ่มทุนธุรกิจย่อมตระหนักดีว่าด้วยวิธีการเช่นนั้นจึงจะเป็นสิ่งประกันและคุ้มครองรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอาไว้ได้

การพัฒนาทางเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ทำให้นายทุนนักธุรกิจ สามารถเลื่อนฐานะขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างของชนชั้นนำไทยอันประกอบด้วยกลุ่มอำนาจ 3 กลุ่ม อันได้แก่ นายทหารระดับสูง ข้าราชการระดับสูง และนักธุรกิจในกิจการขนาดใหญ่ทั้งทุนธนาคาร ทุนอุตสาหกรรม และทุนสื่อสารโทรคมนาคม ขณะเดียวกันการเติบโตและความเข้มแข็งของกลุ่มทุนธุรกิจที่เพิ่มขึ้นนั้น ก็ทำให้สามารถต่อรองทางการเมืองกับอำนาจทางการเมืองอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำทหารและผู้นำในระบบราชการได้มากขึ้น จึงส่งผลให้โอกาสของกลุ่มทุนธุรกิจที่จะเข้ามาขอส่วนแบ่งในการกุมอำนาจรัฐจึงขยายตามไปด้วย ทั้งนี้

เนื่องมาจากการที่ระบบเศรษฐกิจได้ขยายตัวออกไปสู่ระบบทุนนิยมโลกทำให้ขนาดและระบบขององค์กรธุรกิจทั้งหลายมีความใหญ่โตและสลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น ตลอดจนมีความรู้สึกไวต่อผลกระทบอันเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ ยังมีการประสานสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวระหว่างระบบเศรษฐกิจภายในประเทศกับระบบเศรษฐกิจของโลก ดังจะเห็นได้ว่าการลงทุนของบริษัทข้ามชาติที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจไทยมากขึ้น กล่าวคือในช่วง พ.ศ. 2500-2505 มีบริษัทข้ามชาติในประเทศไทยรวมกันทั้งหมดแค่ 19 บริษัท แต่ในระหว่างระยะเวลาของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติช่วง พ.ศ. 2506-2515 จำนวนของบริษัทข้ามชาติในประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นเป็น 73 บริษัท (สุวินัย ภรณวลัย 2540: 75) และยิ่งทวีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ พร้อมกับการที่ระบบเศรษฐกิจของไทยได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจของโลกมากยิ่งขึ้น

ความสามารถของระบบราชการที่มีข้อจำกัดด้านการควบคุมดูแลและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนั้น ย่อมเป็นการรองรับความชอบธรรมของกลุ่มทุนธุรกิจที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจรัฐในการควบคุมดูแล และแก้ไขปัญหาอันอาจเกิดขึ้นได้ในตัวระบบเศรษฐกิจ ทั้งนี้ เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจสามารถขับเคลื่อนต่อไปและรักษาระดับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพมากที่สุด การเพิ่มขึ้นของบทบาทของกลุ่มทุนธุรกิจนี้ได้ทำให้รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญและเห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่จะให้ได้ผลสมบูรณ์ตามเป้าหมายนั้นจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากภาคเอกชนอย่างใกล้ชิด และเพื่อที่จะทำให้การร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องมีการปรับปรุงโครงสร้างตลอดจนมีการกำหนดอำนาจและหน้าที่ของสถาบันฝ่ายธุรกิจเอกชนเสียใหม่ด้วยการสนับสนุนให้ธุรกิจเอกชนแต่ละสาขาวิชาชีพได้มีการควบคุมกันเองในรูปของสมาคมการค้าและหอการค้าและเพื่อที่จะให้สถาบันดังกล่าวนี้สามารถที่จะร่วมมือกับรัฐบาลดำเนินกิจการงานต่างๆ ให้เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประเทศจึงได้ออกพระราชบัญญัติหอการค้าขึ้นมา ซึ่งตามมาตรา 28 ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ หอการค้านอกจากมีหน้าที่ในการส่งเสริมการค้าและอุตสาหกรรมแล้วยังต้องมีหน้าที่ในการให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะ ตลอดจนทำการประสานงานในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจแก่รัฐบาลอีกด้วย ผลที่ตามมาคือบรรดาพ่อค้านายทุนได้ใช้สมาคมการค้าเป็นช่องทางในการสร้างพลังกดดันทางการเมืองเพื่อปรับเปลี่ยนนโยบายที่ขัดต่อผลประโยชน์และผลักดันให้ดำเนินนโยบายที่เกื้อกูลผลประโยชน์ของตน (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ 2532: 110)

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมนี้ได้นำไปสู่ความสลับซับซ้อนมากขึ้นในขณะในช่วงเวลาอันยาวนานของระบอบการเมืองแบบอำมาตยาธิปไตยและอำนาจนิยมทหารนั้น ได้ปิดช่องทางของกระแสความต้องการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมาโดยตลอด ขณะเดียวกัน

ภายใต้ระบบการเมืองเช่นนี้ก็คาดว่าจะมีเอกภาพเสียทั้งหมดแต่กับอำนาจทางการเมืองกลับถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มต่างๆ (cliques) อันอยู่บนฐานของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ (patron-client relationship) ระหว่างข้าราชการที่มีอำนาจกับกลุ่มทุนธุรกิจ ลักษณะเช่นนี้จึงต้องอาศัยผู้นำที่มีอำนาจเด็ดขาด รวมถึงมีความสามารถในการกระจายและลดความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ได้ ซึ่งในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นั้นปัญหาในเรื่องนี้ถูกขจัดออกไปได้เนื่องจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์สามารถควบคุมตำแหน่งสำคัญทางการเมืองไว้ได้ทั้งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ผู้บัญชาการทหารบก นายกรัฐมนตรี และอธิบดีกรมตำรวจ และในเวลาเดียวกันก็ยังได้รับการสนับสนุนทางการเงินและความช่วยเหลือทั้งจากกลุ่มธุรกิจในประเทศ และรัฐบาลของสหรัฐอเมริกาซึ่งมีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ในสมัยนั้นด้วย ส่วนสมัยรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร นั้นการรวมศูนย์อำนาจในลักษณะดังกล่าวเริ่มสั่นคลอน ทั้งนี้ เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจทำให้สังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นในขณะเดียวกันก็ได้สร้างกลุ่มต่างๆ ที่กลายเป็นพลังทางการเมืองนอกระบบราชการอันสำคัญ ซึ่งมีความต้องการเข้าร่วมทางการเมืองสูง เช่น นิสิตนักศึกษา ปัญญาชนต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ ภายใต้ระบอบการเมืองแบบอำมาตยาธิปไตยดังกล่าวนั้นได้ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า **“จักรวรรดินิยมภายใต้ระบบราชการ”** ขึ้น ซึ่งหมายถึงการที่องค์กรภายในระบบราชการที่เข้มแข็งกว่าพยายามจะดึงองค์กรที่อ่อนแอกว่าเข้าไปรวมอยู่ด้วยกัน เพื่อจะดูแลเอาทรพยากรและงบประมาณ ซึ่งอาจทำได้โดยการขยายหน่วยงานออกไปและการดึงหน่วยงานอื่นเข้ามาสังกัด อันเป็นการแย่งชิงผลประโยชน์ให้กับพวกพ้องตนและนำไปสู่ความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในระบบราชการเอง ขณะเดียวกันในสมัยของจอมพลถนอม กิตติขจรไม่สามารถควบคุมและประสานผลประโยชน์ของกลุ่มเหล่านี้ได้ อันเป็นสาเหตุสำคัญอันหนึ่งในความไร้เสถียรภาพของระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของความขัดแย้งในการแต่งตั้งพวกพ้องตนให้เข้ามาดำรงตำแหน่งสำคัญๆ เช่น ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มของจอมพลถนอม กิตติขจรกับกลุ่มของ พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา ผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในขณะที่ระบบการเมืองมีลักษณะเป็นระบบการเมืองแบบปิดนี้ได้ก่อให้เกิด **“ความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาทางการเมืองกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม”** ทำให้ข้อเรียกร้องและความต้องการต่างๆ ของกลุ่มพลังในสังคมไม่ได้รับการตอบสนอง ปัญหาเหล่านี้เมื่อผนวกเข้ากับสถานการณ์ที่สุกงอม เช่น การจับตัวผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญไปคุมขัง ความถดถอยทางเศรษฐกิจ การคอร์รัปชันในกลุ่มผู้มีอำนาจ จนกระทั่งในที่สุดได้ทำให้ระบอบการเมืองในแบบถนอมดังกล่าวต้องสิ้นสุดลงโดยการลุกฮือขึ้นมาต่อต้านของมวลชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งได้ปิดฉากการครองอำนาจทางการเมืองของฝ่ายอำมาตยาธิปไตยโดยเฉพาะทหารในการเมืองไทยไว้แต่เพียงกลุ่มเดียวลงอย่างสิ้นเชิง

5.2 การขยายตัวของบทบาทชนชั้นกลางหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

จากความรุนแรงในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ที่นิสิตนักศึกษาและประชาชนได้ลุกขึ้น โค่นล้มระบอบการเมืองเผด็จการนั้น ถือได้ว่าเป็นการเปิดประตูการเมืองไทยไปสู่ยุคประชาธิปไตยเบ่งบานสู่ “ระบอบการเมืองแบบเปิดโดยประชาชน” แต่ในความเป็นจริงนั้น ภายใต้ระบบการเมืองและช่วงเวลาดังกล่าวสภาพทางการเมืองดูเหมือนตกรอกอยู่ในภาวะอนาธิปไตย (anarchy) ความวุ่นวายมีปรากฏให้เห็นอยู่ตลอดเวลาซึ่งเป็นผลมาจากการระเบิดออกของกลุ่มพลังต่างๆ และความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอันมากมายของประชาชนซึ่งถูกปิดกั้นกดทับไว้เป็นเวลานาน โดยสะท้อนผ่านการชุมนุมเรียกร้องต่อรัฐบาลซึ่งเกิดขึ้นในตลอดช่วง พ.ศ. 2516-2519 ในสายตาของกองทัพแล้วสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ ดูเหมือนว่าประเทศได้เข้าสู่ภาวะโกลัณโกลิตและกำลังจะประสบกับภาวะวิกฤตซึ่งประเทศในแถบอินโดจีนก็มีตัวอย่างให้เห็นแล้วจากชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์

ช่วงเวลาดังกล่าวจึงนับเป็นฝันร้ายของกลุ่มอำนาจอำมาตยาธิปไตยโดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทัพ สถานะในทางอำนาจของกองทัพนั้นถูกคุกคามและดูแคลนอย่างรุนแรง ทั้งจากกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ภายนอกรัฐสภาและจากบรรดานักการเมืองภายในสภาด้วย ดังจะเห็นได้จากการคัดเลือกสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติปลาย พ.ศ. 2516 มีนายทหารได้เข้าร่วมเพียง 25 คน หรือร้อยละ 8.36 ในปีต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2517 ซึ่งแสดงถึงความตกต่ำของเกียรติภูมิหรืออภิสิทธิ์ของข้าราชการประจำอย่างเห็นได้ชัด แทนที่จะเปิดโอกาสให้กับบรรดา “**นักการเมืองลูกผสมข้าราชการ**” กลับปรากฏบทบัญญัติว่าผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและข้าราชการประจำจะดำรงตำแหน่งทางการเมืองคือเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสมาชิกไม่ได้ นอกจากนี้ นักการเมืองอาชีพยังได้เข้าเกี่ยวข้องกับกิจการด้านต่างๆ ภายในกองทัพด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลื่อนขั้นหรือตำแหน่ง การกำหนดนโยบายความมั่นคงของชาติ และการปราบปรามคอมมิวนิสต์ ซึ่งเคยเป็นกิจการของกองทัพอย่างเอกเทศ ซึ่งในมุขกลับเป็นข้ออ้างสำคัญสำหรับการสร้างความเจริญเติบโตของกองทัพเองและการกำหนดฐานะกับบทบาทของตนให้สูงกว่าองค์กรอื่นในสังคม ผลประโยชน์ร่วมของอาชีพ ศักดิ์ศรีเกียรติภูมิ และอำนาจทางการเมืองของทหารถูกกระทบกระเทือนจนตกต่ำโดยไม่มีผู้นำทหารระดับสูงคนใดแสดงตัวออกมาทัดทานกระแสอันเชี่ยวกรากนั้น (เฉลิมเกียรติ ฝิ่นวอล 2535: 62)

การลุกฮือของมวลชนใน พ.ศ. 2516 และการรัฐประหารใน พ.ศ. 2519 ที่กล่าวมาได้แสดงให้เห็นถึงนัยของพัฒนาการทางการเมืองแต่ละช่วงเวลา การลุกฮือของนิสิตนักศึกษาปัญญาชนใน พ.ศ. 2516 แสดงให้เห็นว่า ชนชั้นกลางมีความเข้มแข็งมากขึ้นและทนไม่ได้ต่อข้อจำกัดต่างๆ ที่กำหนดจากกลุ่มอำมาตยาธิปไตยที่ไร้ประสิทธิภาพและไม่สามารถเผชิญกับความขัดแย้งพื้นฐานที่ประเทศไทยประสบอยู่คือการข่มขู่จากฝ่ายคอมมิวนิสต์ (ปีเตอร์ เอฟ เบลล์ 2532:

40) ส่วนการรัฐประหารใน พ.ศ. 2519 ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวในการปกครองระบอบประชาธิปไตยภายใต้อิทธิพลของกลุ่มทุนธุรกิจจนทำให้คณะทหารต้องกลับเข้ามา กล่าวคือ ในทางการเมืองรัฐบาลนักธุรกิจไม่สามารถควบคุมบ้านเมืองให้อยู่ในความสงบเรียบร้อยได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสายตาของทหาร ช่วงเวลาดังกล่าวนี้มีเหตุการณ์วุ่นวายทางการเมืองบ่อยครั้งทั้งการประท้วง การเดินขบวน การลอบสังหารผู้นำชาวนา การขับไล่ฐานทัพสหรัฐอเมริกา ส่วนในชนบทนั้นการขยายตัวของแนวร่วมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวาง นิสิตนักศึกษาและปัญญาชนจำนวนไม่น้อยที่เคยเป็นพันธมิตรกับชนชั้นนายทุนธุรกิจในการโค่นล้มเผด็จการทหารใน พ.ศ. 2516 ก็หันไปสนับสนุนฝ่ายซ้าย สถานการณ์อันเลวร้ายของบ้านเมืองนี้จึงนำไปสู่การกลับมาของฝ่ายอำนาจนิยมอีกครั้งภายใต้รัฐบาลของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ที่ได้รับการคุ้มครองและสนับสนุนจากทหารซึ่งดำเนินนโยบายปราบปรามฝ่ายตรงข้ามอย่างหนักหน่วงและใช้วิธีการรุนแรงผลที่ตามมาก็คือสถานการณ์ยิ่งเลวร้ายลงไปอีกจนนำไปสู่การรัฐประหารในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2520

ประสบการณ์และบทเรียนในเหตุการณ์สำคัญสองครั้งดังกล่าวได้ทำให้ชนชั้นนำทางอำนาจในสังคมไทย คือ ผู้นำทหารและกลุ่มทุนธุรกิจซึ่งถือได้ว่าเป็นศูนย์อำนาจหลักเริ่มตระหนักถึงความเป็นจริงของสภาพสังคมการเมืองไทยที่จะต้องมีการดำรงอยู่ของพลังทั้งสองฝ่ายในเวทีการเมืองควบคู่กันไปจึงจะสามารถรักษาสถานภาพและผลประโยชน์ของพวกเขาไว้ได้ ฝ่ายทหารนั้นไม่อาจจะยึดกุมอำนาจทางการเมืองไว้ได้แต่เพียงฝ่ายเดียวโดยเฉพาะในแง่การบริหารและแก้ไขปัญหาของประเทศในทางด้านเศรษฐกิจ เพราะนับตั้งแต่มีการพัฒนาและสร้างความทันสมัยจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นต้นมาได้ทำให้ภาคธุรกิจของประเทศมีการขยายตัวกลายเป็นกลุ่มทุนธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น และได้ทำให้ประเทศไทยเข้าไปผูกติดอยู่กับระบบทุนนิยมโลกมากขึ้นอย่างแยกไม่ออก จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยนักธุรกิจซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านเศรษฐกิจเข้ามาช่วยเหลือในการกำหนดนโยบายและแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศจึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ขณะเดียวกันสำหรับฝ่ายนายทุนนักธุรกิจนั้นในสภาพการณ์ทั่วไปก็คงเป็นเช่นเดียวกับประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายซึ่งการเมืองในระบอบประชาธิปไตยยังล้มลุกคลุกคลานและไม่ก่อให้เกิดการสร้างสถาบันทางการเมือง (political institutions) ที่เข้มแข็งขึ้นมารองรับการมีส่วนร่วมของพลังทางการเมืองกลุ่มต่างๆ ได้ สำหรับนายทุนนักธุรกิจนั้นมีความอ่อนแอเกินกว่าที่จะก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้ ดังนั้นจึงไม่แปลกที่นายทุนนักธุรกิจต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของทหารมาตลอด ทั้งนี้ เป็นเพราะว่า **“ทหารเป็นสถาบันที่มีอำนาจในการกดขี่และปราบปรามสูง” (repressive state apparatus)** โดยเฉพาะในการสถาปนา

และรักษาความสงบมั่นคงให้กับระบบทุนนิยมเพื่อทำการสะสมทุนได้อย่างสะดวกและต่อเนื่อง ปราศจากการคุกคามของชนชั้นกรรมาชีพและชนชั้นล่างอื่นๆ ที่จะลุกขึ้นมาต่อต้าน

5.3 ความถดถอยของบทบาทชนชั้นกลางหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

หลังการรัฐประหาร 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงการกลับมาของ ฝ่ายอำนาจนิยมในรูปแบบใหม่ กล่าวคือ มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบในลักษณะของการ ประนีประนอมมากขึ้นกับฝ่ายเสรีนิยมซึ่งได้แก่พลังใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มทุน ธุรกิจและชนชั้นกลางในเมืองอื่นๆ ทั้งนี้ การประนีประนอมดังกล่าวถูกแสดงออกโดยกติกาท่าง การเมืองในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 โดยเป็นการพบกันครึ่งทางระหว่างฝ่ายอำนาจนิยมกับฝ่าย เสรีนิยมซึ่งอาจตีความได้ว่า เป็นความพยายามรักษาสถานภาพและผลประโยชน์หลักของฝ่าย อำนาจนิยมโดยเฉพาะทหารในการเมืองไทยซึ่งเป็นผู้กุมอำนาจอยู่ในระบอบอำนาจนิยมนั้น เล็งเห็นว่า สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่การมีแนวโน้มของ ความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ดังนั้น การที่ผู้นำในระบอบอำนาจนิยมจะยังคงรักษาอำนาจและ สถานะตลอดจนผลประโยชน์หลักในระยะยาวของตนเอาไว้ จำเป็นต้องมีการผ่อนปรนทาง การเมืองมากกว่าการใช้วิธีกดขี่ ซึ่งรูปแบบการเมืองดังกล่าวนั้นออกมาในลักษณะของ **“ประชาธิปไตยแบบจำกัด” (limited democracy) หรือ ประชาธิปไตยแบบไทยๆ** กล่าวคือ มี การเปิดโอกาสให้พลังมวลชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองได้ แต่ในขณะเดียวกันชนชั้นนำและฝ่าย อำนาจนิยมโดยเฉพาะกองทัพก็ยังคงทำหน้าที่ในการกำกับดูแลโดยอาศัยกลไกของรัฐในการรักษา ความสงบเรียบร้อย (the security apparatus) ลักษณะเช่นนี้กองทัพจึงเล่นบทบาทเป็น **“ผู้กำกับ”** อันเป็นบทบาทหลักอันหนึ่งของทหารในการเมืองของประเทศโลกที่สาม กล่าวคือเมื่อโครงสร้าง สังคมส่วนอื่นๆ เช่น ภาคธุรกิจเอกชน ชนชั้นกลาง ขยายตัวเติบโตขึ้นมาระดับหนึ่งทหารไม่อาจ ควบคุมการเมืองโดยใช้กำลัง (brute force) อย่างเดียวได้อีกต่อไป จึงจำเป็นต้องใช้วิธีการต่างๆ เพื่อดึงเอากลุ่มพลังใหญ่ๆ เหล่านี้มาเป็นทุน แนวโน้มเช่นนี้เกิดขึ้นในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกา และมีศัพท์เฉพาะที่ใช้เรียกทหารว่าเป็น **Eurporalist army** อาศัยการผูกพันมิตรกับกลุ่มธุรกิจ ใหญ่ๆ และสหภาพกรรมกร สำหรับกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นตัวอย่างที่เด่นชัด ของรูปการดังกล่าวคือกรณีของประเทศอินโดนีเซียที่มีการจัดตั้งพรรค Golka โดยกองทัพ ซึ่งกรณีดังกล่าวก็คือการที่ทหารเข้าไปควบคุมรัฐบาลและกลไกทางการเมืองอย่างใกล้ชิด (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2539)

สำหรับประเทศไทยนั้นรูปแบบการเมืองเช่นนี้ได้แสดงตัวให้เห็นตลอดช่วง ประชาธิปไตยครึ่งใบโดยคณะทหารจะอาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 ที่ตนมีส่วนร่วม ร่างขึ้นเข้ามาควบคุมทางการเมืองโดยเฉพาะในประเด็นที่ว่านายกรัฐมนตรีไม่ต้องมาจาก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการที่ข้าราชการประจำสามารถดำรงตำแหน่งได้ทั้งข้าราชการประจำ

และตำแหน่งทางการเมืองในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้ ทหารยังอาศัยกองทัพซึ่งเป็นองค์กรที่มีศักยภาพในการกดดันและปราบปรามสูงเป็นกลไกในการข่มขู่และผลักดันการเมืองให้เป็นไปตามทิศทางที่ตนต้องการอีกด้วยซึ่งในสมัยของประชาธิปไตยครึ่งใบกลุ่มทหารได้แสดงบทบาทเป็นผู้กำกับมาตลอดยุคสมัย เช่น การกดดันของกลุ่มทหารยังเติร์กที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงตัวนายกรัฐมนตรีในสมัยรัฐบาล พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และในสมัยรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ หรือความพยายามให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้กลับไปมีลักษณะอำนาจนิยมของคณะทหารซึ่งนำโดย พล.อ.อาทิตย์ กำลังเอก และ พล.อ.วิจิตร กุลละวณิชย์ ใน พ.ศ. 2526 เป็นต้น ความพยายามทั้งหลายเหล่านี้คืออุบายของกลุ่มทหารที่จะครองอำนาจต่อไปให้นานที่สุด (ลิขิต ธีรเวคิน 2530: 209)

ประชาธิปไตยครึ่งใบสะท้อนให้เห็นการมองการเมืองในลักษณะของความเป็นจริงในประเด็นของการสร้างสถาบันอันเป็นการผสมของเก่าเข้ากับของใหม่ ซึ่งเป็นที่ทราบโดยทั่วไปว่าถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองมากมาย แต่โครงสร้างอำนาจและสถาบันทางสังคมการเมืองก็ยังไม่เปลี่ยนไปจากเดิมมากนักโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับทหารและข้าราชการพลเรือน กลุ่มผู้นำเหล่านี้ยังคงมีบทบาทสำคัญต่อไปในทางการเมืองไทยซึ่งมีสาเหตุมาจาก 4 ประการ (ลิขิต ธีรเวคิน 2530: 209–210) คือ

ประการแรก ประเทศไทยไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้น การที่ไม่เคยถูกต่างชาติปกครองทำให้ผู้นำสามารถรักษาอำนาจและฐานะไว้ได้ ซึ่งต่างจากสังคมที่เคยเป็นเมืองขึ้น ซึ่งการปกครองของอาณานิคมได้ทำลายฐานอำนาจของผู้นำเก่าจะโดยวิธีและรูปแบบใดก็ตาม

ประการที่สอง ประเทศไทยไม่เคยประสบการปฏิวัติดังเช่นในสหภาพโซเวียตหรือสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งทำลายระบบต่างๆ ทางสังคมโดยมีการเปลี่ยนแปลงแบบพลิกแผ่นดินจึงทำลายผู้นำเก่าไปด้วย

ประการที่สาม ประเทศไทยไม่เคยถูกบังคับให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายโดยต่างชาติเช่นประเทศเยอรมนีและญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ประการที่สี่ ประเทศไทยมิได้ถูกสงครามโลกครั้งที่สองกระทบมากนักไม่ว่าจะเป็นความเสียหายทางสภาวะแวดล้อมหรือสถาบันทางสังคมการเมือง ประเทศไทยได้รอดพ้นจากภัยสงครามโดยที่มีความเสียหายน้อยมาก ดังนั้น โครงสร้างทางอำนาจและฐานะของผู้นำก็ยังคงไว้เหมือนเดิมตลอดมา กลุ่มผู้นำเหล่านี้เป็นพวกที่ระบบการเมืองจะต้องรับเข้าไป มิฉะนั้นพวกนี้จะหาทางแสดงตัวเองและเรียกร้องที่จะมีตำแหน่งในโครงสร้างของอำนาจ

ประชาธิปไตยครึ่งใบจึงเป็นพัฒนาการหนึ่งอันสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของสังคมการเมืองและเศรษฐกิจไทย โดยเป็นการผสมผสานและประนีประนอมกันระหว่างพลังทางสังคมเก่า ได้แก่ สถาบันทหาร ข้าราชการ กับพลังใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมซึ่งเป็นพลังภายนอก

ระบบราชการที่มีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องสิทธิของตนในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง กลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มนี้ประกอบไปด้วยนักธุรกิจทั้งภาคการค้าการเงิน การธนาคาร อุตสาหกรรม การสื่อสารโทรคมนาคม ผู้ประกอบการรายย่อย นักศึกษา พนักงานบริษัท หรือแม้แต่คนในระบบราชการเองก็ตามซึ่งได้รับการศึกษามาเช่นเดียวกับบุคคลอาชีพอื่นๆ ทำให้มีทัศนคติและแนวคิดสมัยใหม่ กลุ่มคนเหล่านี้คือ “ชนชั้นกลาง” (*bourgeois*) ซึ่งจะมีบทบาทอย่างยิ่งในการช่วงชิงให้ได้มาซึ่งประชาธิปไตย ดังคำกล่าวของ Barrington Moore jr. ที่ว่า no bourgeois, no democracy หรือแม้แต่พวกสำนักพึ่งพิง (*dependency*) อันเป็นแนวความคิดที่ทวนกระแสก็ตาม ก็ให้ความสำคัญกับชนชั้นนี้ไว้ไม่น้อย การพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศโลกที่สามที่ล้มเหลวในส่วนหนึ่งก็มาจากการที่นายทุนนักธุรกิจตลอดจนชนชั้นกลางอื่นๆ มีความอ่อนแอจนต้องอาศัยสถาบันทหารเข้ามาทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและคุ้มครองผลประโยชน์ในการสะสมทุนให้กับตนในรูปแบบของ “อำนาจนิยมโดยระบบราชการ” (*bureaucratic authoritarianism*) ดังนั้น การพัฒนาประชาธิปไตยไทยจึงขึ้นอยู่กับว่าพลังภายนอกระบบราชการโดยเฉพาะชนชั้นกลางอีกส่วนหนึ่งกับคนรากหญ้าในชนบทต่างจังหวัด จะสามารถพัฒนาความเข้มแข็งของตน (*empowerment*) หรือสร้าง “ประชาสังคมที่เข้มแข็ง” ขึ้นมาได้มากน้อยเพียงใด ยิ่งไปกว่านั้นกลุ่มคนเหล่านี้จะต้องพัฒนาคุณภาพ คุณธรรม จริยธรรม และความสามารถให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคม สิ่งเหล่านี้มีผลอย่างยิ่งในการกำหนดการพัฒนาประชาธิปไตยไทยว่าจะไปในทิศทางใด

จากทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา พัฒนาการของเศรษฐกิจสังคมไทยมีลักษณะสำคัญคือ อำนาจของกลุ่มทุนธุรกิจเฟื่องฟูและเข้ามามีบทบาทในเศรษฐกิจการเมืองของประเทศมากขึ้น มีการก่อตัวของกลุ่มชนชั้นกลางในเมือง มีการขยายจำนวนของผู้ใช้แรงงานเมืองและการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายในชนบท ส่งผลให้สังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น นอกจากนี้ อัตราการเปลี่ยนแปลงที่เร่งเร็วทำให้มีความจำเป็นต้องมี “สถาบันทางการเมืองที่ทันสมัย” เพื่อให้ตัวแทนจากกลุ่มพลังทางสังคมต่างๆ แสวงหาแนวทางประนีประนอมความขัดแย้ง และจัดสรรทรัพยากรที่เป็นประโยชน์กับสังคมโดยรวม นับว่ากลุ่มทุนธุรกิจและชนชั้นกลางในเมืองเป็นกลุ่มผู้นำที่พยายามลดอำนาจของนักการเมืองที่สนับสนุนระบอบประชาธิปไตยแบบไทยๆ ฝ่ายทหารค่อยๆ อ่อนแอลงด้วยปัญหาความขัดแย้งภายในกองทัพ ทหารได้ถูกผลักดันให้ลดบทบาทเจาะจงที่การป้องกันประเทศ ถูกลดทอนอภิสิทธิ์ต่างๆ มีความเป็น “ทหารอาชีพ” มากขึ้น แม้จะไม่ใช่ว่าบทบาทที่กองทัพและทหารพึงปรารถนามากนัก นอกจากนี้ สถาบันทหารยังถูกคุกคามโดยขบวนการที่สนับสนุนประชาธิปไตยแบบรัฐสภา กลุ่มทุนธุรกิจและชนชั้นกลางในเมืองสนับสนุนการเจริญเติบโตของการเมืองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา มีชนชั้นกลางจำนวนหนึ่งที่ค้ำยันอำนาจรัฐและมีบทบาทจัดตั้งองค์กรอิสระเพื่อทำหน้าที่แทนระบบราชการที่รวมศูนย์และมี

ลักษณะเผด็จการ มีการพัฒนาสื่อสารมวลชนซึ่งต่อมากลายเป็นสื่อสำคัญที่ทำให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น อภิปรายความขัดแย้ง เสนอความเห็นต่าง และตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล งานเขียน สื่อทางโทรทัศน์และเพลงช่วยขยายโอกาสให้กลุ่มคนหลากหลายมีส่วนในการอภิปราย ตั้งคำถาม และเสนอความเห็นเกี่ยวกับสังคมการเมืองมากขึ้น

5.4 การกลับมาของบทบาทชนชั้นกลางหลังรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พ.ศ. 2540

การพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่าง “รัฐ” กับ “ทุน” เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ประกอบกับปัจจัยภายใน คือ ระบบการเลือกตั้ง ความเป็นประชาธิปไตย และ พ.ร.บ. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ส่งผลให้อำนาจรัฐซึ่งแต่เดิมถูกผูกขาดอยู่ในกลุ่มข้าราชการ กลุ่มเทคโนโลยี แต่ภายหลังจากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 มีระบอบเลือกตั้งและความเป็นประชาธิปไตยที่ค่อนข้างถาวรมั่นคงขึ้นมา กระบวนการนี้ได้ทำให้ทุนเริ่มเข้าสู่อำนาจการเมือง ทุนเริ่มผันกำลังทุน อำนาจเศรษฐกิจถูกแปลงเป็นอำนาจทางการเมือง และในที่สุดทุนเริ่มกุมอำนาจรัฐ นอกจากนี้ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวแสดงในเรื่องการใช้กำลังทางทหารในการสู้รบกับคอมมิวนิสต์สมัยสงครามเย็น มาสู่กลุ่มทุนและกระแสทุนข้ามชาติที่มาพร้อมกับบริษัทข้ามชาติในยุคโลกาภิวัตน์ หรือเป็นการเกิด “ชาตินิยมใหม่” (Neo-Nationalism) (เกษียร เตชะพีระ 2549) ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจสรุปได้ดังนี้

ประการแรก กลุ่มที่กุมอำนาจเหนือชาติเป็นกลุ่มทุนธุรกิจขนาดใหญ่ในประเทศ เป็นผู้นิยมผลประโยชน์ชาติ กลุ่มทุนธุรกิจซึ่งแต่เดิมถูกนิยามจากกลุ่มอำนาจเก่าให้เป็นอื่นจากความเป็นไทย ได้กลับกลายเป็นผู้กุมอำนาจรัฐคนใหม่ สถานะกลุ่มทุนธุรกิจจึงเปลี่ยนไป ในขณะที่กลุ่มทหารซึ่งแต่เดิมกุมอำนาจเหนือชาติภายใต้กรอบของวาทกรรมความมั่นคงและชาตินิยมราชการได้ถูกลดทอนบทบาทอำนาจลงไป

ประการที่สอง การดำเนินระบบเศรษฐกิจสังคมแบบพอเพียงของกลุ่มอำนาจเก่า ได้ถูกกลุ่มนายทุนธุรกิจเปลี่ยนไปเป็นประชานิยมเพื่อทุนนิยม (Capitalist populism) ผนวกกับโลกาภิวัตน์ที่อิงกลุ่มทุนพวกพ้องเส้นสาย (crony capitalist - oriented globalization) ก่อให้เกิดการดำเนินนโยบายประชานิยมต่างๆ เพื่อเกื้อหนุนให้ทุนนิยมสมัยใหม่ฟื้นตัวและเติบโตต่อไปข้างหน้า อีกแง่หนึ่งก็มุ่งเน้นการเปิดเสรีที่กลุ่มทุนธุรกิจและพวกพ้องได้ประโยชน์ในลักษณะของผลประโยชน์ทับซ้อน หรือการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย

ประการที่สาม ความสัมพันธ์ทางอำนาจแม้ว่ายังอยู่ในกลุ่มชนชั้นนำอำนาจเก่า แต่ก็มีการเกิดขึ้นของชนชั้นนำมากมายหลากหลายกลุ่มจากการขยายตัวของทุน พร้อมกับการบูรณาการชน

ชั้นนำที่เกิดจากกลุ่มทุนทั้งหมดมารวมเป็นกลุ่มเดียวกัน ภายใต้การนำของ CEO ส่วนความสัมพันธ์ทางอำนาจในหมู่บ้าน จะเปลี่ยนจากสายใยเชื่อมโยงเมืองกับชนบทให้พอจะไปด้วยกันได้ในการอบของกลุ่มอำนาจเก่า มาเป็นการผูกสัมพันธ์การเมืองกับคนชนบทแบบใหม่ผ่านนโยบายประชานิยมต่างๆ ของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร แม้ว่ากระแสวาทกรรมท้องถิ่นนิยมในสังคมไทยหลังวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 จะมีนัยของการต่อต้านการขยายตัวหรือความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เมือง และอุตสาหกรรม หันไปเน้นเรื่องการพึ่งตนเอง การปฏิเสธกระแสบริโภคนิยม หันไปให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชน แต่ความคิดดังกล่าวก็ดำรงอยู่เพียงช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น กลุ่มอำนาจเก่าโจมตีเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม แต่กลุ่มอำนาจเก่าก็ไม่เคยต่อต้านเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมในระดับที่มากไปกว่าการแสดงโวยวาย เป็นไปได้หรือไม่ว่าเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมเป็นผลประโยชน์ของกลุ่มอำนาจเก่ามากจนเกินกว่าที่จะต่อต้านและปฏิเสธได้อย่างจริงจัง

รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรเป็นกรณีตัวอย่างของกลุ่มทุนธุรกิจที่เข้าสู่อำนาจรัฐ โดยสามารถจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างทุนกลุ่มต่างๆ หลังวิกฤตเศรษฐกิจที่สำคัญครั้งหนึ่งในสังคมไทยนับตั้งแต่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา ในทางเศรษฐกิจนั้น คนกลุ่มนี้เป็นคนกลุ่มที่มั่งคั่งที่สุดในสังคมไทยแต่ในทางการเมืองมีปัญหาว่า จะทำอย่างไรให้เครือข่ายทางการเมืองนี้ได้รับความสนับสนุนจากประชาชนและพลเมืองกลุ่มต่างๆ ถึงจุดนี้เองที่อุดมการณ์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะอุดมการณ์ที่กลับมามีความสำคัญอีกครั้งหลังจาก พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา นั่นก็คือการฟื้นฟูและปรับเปลี่ยนรูปร่างของอุดมการณ์ **“ชาตินิยม”** เช่นเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นกับเหตุการณ์ พ.ศ. 2519 ในอดีต เพียงแต่ชาตินิยมในครั้งนั้นจำกัดคำอธิบายไว้ที่ความมั่นคงด้านทหารและความมั่นคงของสถาบัน ขณะที่ชาตินิยมในครั้งนี้ กลับให้ความสำคัญอย่างมากต่อการอธิบายและเสนอทางออกของระบบเศรษฐกิจไทย แต่ที่เหมือนๆ กันก็คือการทำให้ชาตินิยมราชการกลายเป็นชาตินิยมของประชาชน (เกษียร เตชะพีระ 2549) เช่น การรณรงค์ให้มีการระดับธงชาติ การสร้างภาพลักษณ์ความเป็นผู้นำให้แก่นายกรัฐมนตรี รวมทั้งมีการสร้างสายใยเชื่อมโยงระหว่างเมืองกับชนบทผ่านนโยบายประชานิยม และการถ่ายทอดสดการปฏิบัติภารกิจจัดความยากจนของนายกรัฐมนตรี (Back Stage Show: The Prime Minister) เป็นต้น

นอกจากนี้ กระแสโลกาภิวัตน์ สิทธิมนุษยชน ปัญหาความมั่นคงของมนุษย์ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่งผลต่อแนวความคิดเรื่องชาตินิยมในประเทศไทยให้มีแนวโน้มที่จะปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ แม้บทความคิดของประเทศจากความคิดแบบชาตินิยมเดิม มาสู่ความคิดแบบประเทศนิยมที่เหมาะสมกับยุคสมัยมากกว่าด้วยเหตุผลว่า ชาตินิยมเดิมมุ่งเน้นการทำให้คนในประเทศกลายเป็นคนไทยไปทั้งหมด ทั้งๆ ที่ประเทศไทยประกอบขึ้นมาจากหลากหลายกลุ่มเชื้อชาติและวัฒนธรรม เน้นกระบวนทัศน์ความมั่นคงทางการทหารเป็นหลัก

ความคิดนี้จึงทำให้รัฐไทยผูกขาดการเป็นเจ้าของประเทศไทย สร้างความบาดหมาง น้อยเนื้อต่ำใจกับชนกลุ่มน้อยอื่นๆ เช่น คนจีน คนลาว คนมุสลิม และเป็นอคติทางเชื้อชาติที่สั่งสมและระเบิดเป็นความรุนแรงได้ดังเช่นกรณีปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ทางด้านการพัฒนาเมือง แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยก็ได้กลายเป็นวาทกรรมกระแสหลักของประเทศไทย หลักการและความเป็นประชาธิปไตยได้ถูกกล่าวถึงมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการปฏิรูปการเมืองและการมีรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ที่เปิดพื้นที่การเมืองภาคประชาชน รวมทั้งประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมขึ้นอย่างกว้างขวาง พร้อมความเจริญเติบโตของ “ประชาสังคม” (civil society) ซึ่งก็หมายรวมถึงภาคเศรษฐกิจด้วย ทำให้ชนชั้นกลางและคนรากหญ้าในสังคมมีความเข้มแข็งขึ้นในความหมายของการกลายเป็นชนชั้นที่มีจิตสำนึกร่วมกันและแสดงความต้องการในการรักษาและปกป้องผลประโยชน์ของตน โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง เช่น การขยายตัวขององค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาคประชาชนต่างๆ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนและการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจในระบบรัฐสภา ได้สะท้อนให้เห็นความล้มเหลว อันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของบทบาทในการกำหนดทิศทางของภาครัฐโดยบรรดานายทุนนักธุรกิจทั้งหลายผ่านช่องทางต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นช่องทางทางการเมืองการเข้าร่วมในลักษณะของกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มกดดันในแนวทางของสภาหอการค้าหรือสมาคมธุรกิจ การเข้าร่วมในโครงสร้างการตัดสินใจของรัฐในแนวทางของภาครัฐและสังคมตามแนวทางของคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน (กรอ.) และท้ายที่สุดคือการพยายามเข้าสู่อำนาจรัฐผ่านกระบวนการเลือกตั้งโดยอาศัยพรรคการเมืองเพื่อเข้าสู่ศูนย์กลางอำนาจรัฐในที่สุด อาจถือได้ว่าเป็นลำดับขั้นการเข้าร่วมในโครงสร้างอำนาจรัฐของกลุ่มพลังที่เรียกได้ว่าเป็น “พลังชนาธิปไตย” (plutocracy) ซึ่งประกอบไปด้วยนายทุนนักธุรกิจในฐานะของนักการเมือง ซึ่งเป็นพลังกลุ่มใหม่ในสังคมที่เติบโตและเข้มแข็งขึ้นตามการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ บรรดานายทุนนักธุรกิจเหล่านี้ก็พยายามปรับเปลี่ยนและหาช่องทางในการเข้าใกล้ศูนย์กลางอำนาจรัฐให้มากที่สุด แต่เดิมนั้นช่องทางการเรียกร้องต้องการของบรรดานายทุนนักธุรกิจแนวทางแบบดั้งเดิมก็คือการเข้าอยู่ในความคุ้มครองของผู้ครอบครองอำนาจรัฐ ซึ่งชัดเจนเป็นอย่างยิ่งในช่วงเวลาของระบอบการเมืองแบบอำนาจนิยมโดยคณะทหาร ฐานะความสัมพันธ์ของบรรดานายทุนนักธุรกิจเหล่านั้นก็คือการเป็นผู้อยู่ภายใต้อุปถัมภ์โดยผู้นำทหาร

ภายหลังจากการเลือกตั้งวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และพรรคไทยรักไทย ได้จัดตั้งรัฐบาลโดยนำเสนอนโยบายเป็นที่ถูกใจและเป็นที่ยอมรับทั้งของชาวกองและชาวชนบทต่างจังหวัดเป็นครั้งแรก สำหรับชาวกองนั้นพรรคไทยรักไทยมีนโยบายเศรษฐกิจและนโยบายโลกาภิวัตน์ หรือการมุ่งเดินหน้าสู่ความเป็นประเทศพัฒนา สำหรับคนในชนบทนั้น

นโยบายประชานิยมทั้งหลายได้ทำให้คนส่วนใหญ่ของประเทศกลายเป็นฐานนโยบายพร้อมๆ กับที่เป็นฐานเสียงของพรรคไทยรักไทย แม้จะมีเสียงวิจารณ์ว่า ประชานิยมเป็นอันตรายต่อสถานะทางเศรษฐกิจการคลังของประเทศและเป็นการจํานำประเทศกลับไปสู่ปากเหวของหายนะทางเศรษฐกิจในอนาคตอีกไม่ไกลนัก แต่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มิได้สะดุ้งสะเทือนต่อเสียงดังกล่าว และในระยะต่อมาชนชั้นกลางและคนมีการศึกษาทั่วไปก็ยังไม่เชื่อว่าประเทศกำลังเสียประโยชน์จากการขายหุ้นมหาศาลของหัวหน้ารัฐบาลให้กับ “กลุ่มเทมาเสค” ของประเทศสิงคโปร์ โดยหลบเลี่ยงภาษี ในทางวิชาการยังคงมีสมมติฐานขณะนั้นว่า ประชาธิปไตยไทยภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จะได้รับการสนับสนุนจากผู้คนทั้งสองนคราไปอีกยาวนาน

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้เสนอไว้ในหนังสือทักษิณา-ประชานิยมว่า แม้ประชานิยมจะเป็นที่ถูกใจหรือชอบใจของผู้ที่ลงคะแนนเสียง แต่มันจะทำให้ประชาชนอ่อนแอลงไปหรือไม่ การทำให้ประชาชนถูกใจกับการทำให้ประชาชนเข้มแข็งนั้นต่างกันหรือไม่ การเอาใจประชาชนเป็นประชาธิปไตยเสมอไปหรือไม่ ประชาธิปไตยต่างจากประชานิยมหรือไม่ ประชาธิปไตยที่เอาใจประชาชนจนได้รัฐบาลที่เข้มแข็งไม่อาจมีผู้ใดคัดค้านต่อต้านได้ เมื่อผนวกกับการนำอำนาจรัฐไปหาประโยชน์ เป็นสิ่งที่พึงประสงค์หรือไม่ และสุดท้ายประชาธิปไตยนั้นจะหมายถึงแต่การได้รับความสนับสนุนจากประชาชนอย่างเดียวหรือ ประชาธิปไตยต้องมีหลักการหรือมีธรรมะด้วยหรือไม่ (อเนก เหล่าธรรมทัศน์ 2550 ก: 163–202)

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ยังเสนอไว้ใน ทักษิณา-ประชานิยม อีกด้วยว่าการที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรต้องเผชิญกับการต่อต้านของปัญญาชน สื่อมวลชน และคนชั้นสูงด้วยนั้น ยังเป็นเพราะว่าการเมืองไทยนับตั้งแต่หลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา ตกอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ “แบบผสม” ซึ่งไม่ได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ก็มีอยู่จริงและอยู่กับการเมืองไทยมากกว่า 30 ปีแล้ว รัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรนี้ดูจะระบุไว้ว่า อำนาจและเสถียรภาพของการเมืองไทยขึ้นกับสามฝ่ายที่จะต้องร่วมกันรักษาคุณภาพไว้

ฝ่ายที่หนึ่ง คือ พรรคการเมือง นักการเมือง ประชาชนส่วนข้างมาก ที่ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งรัฐบาลซึ่ง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และพรรคไทยรักไทยจัดอยู่ในฝ่ายที่หนึ่ง เป็นต้น

ฝ่ายที่สอง คือ “อภิชน” ซึ่งคำเรียกเช่นนี้มิใช่เพื่อยืนยันหรือเสียดสี แต่เรียกเพื่อหมายถึงกลุ่มคนจำนวนน้อยที่มีฐานะทางสังคมเศรษฐกิจสูงกว่าสามัญชนทั่วไป ซึ่งหมายรวมถึงชนชั้นกลาง ผู้ที่มีการศึกษา สื่อมวลชน ปัญญาชน รวมถึงข้าราชการ และทหาร หรือคลุมไปจนถึงชนชั้นนำได้ด้วย

ฝ่ายที่สาม คือ “เอกองค์” หรือ “เอกบุคคล” ซึ่งหมายถึงบุคคลคนเดียวหรือบุคคลจำนวน 2-3 คน ซึ่งเมื่อกล่าวถึงสิ่งใด และสิ่งใด ขอสิ่งใด คนทั้งประเทศก็จะยินยอม เชื่อฟังและปฏิบัติตาม ในประเทศไทยเอกบุคคลนี้ย่อมหมายถึง สถาบันพระมหากษัตริย์

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ เห็นว่า ประชาธิปไตยในระบบผสมจะอาศัยเพียงเสียงข้างมากในการลงคะแนน และการนับจำนวนผู้แทนอย่างเดียวน่าจะได้ไม่ หากควรฟังเสียงของอภิชนด้วย และไม่ควรถือน้ำหนักของอภิชนเท่ากับคนทั่วไปเสมอ โดยเฉพาะหากฝ่ายที่สองตั้งในเรื่องสำคัญ ฝ่ายที่หนึ่งนั้นควรโน้มใจรับฟัง มิฉะนั้นจะเกิดเป็นการปะทะระหว่างฝ่ายที่หนึ่งกับฝ่ายที่สองเป็นระยะๆ อยู่เสมอ ส่วนฝ่ายที่สามนั้นโดยทั่วไปจะอยู่ “เหนือ” การเมือง เป็นที่มาของความรักและสามัคคีของคนทั้งประเทศ ยกเว้นในยามที่มีวิกฤติหรือมีความขัดแย้งรุนแรง มีการทำหั่นกันของสองฝ่ายแรกเท่านั้นที่ฝ่ายที่สามจะเข้ามาช่วยหาทางแก้ไขหรือยุติ และก็เป็นธรรมเนียมที่ฝ่ายที่หนึ่งและฝ่ายที่สองที่จะต้องรับฟังและปฏิบัติตามฝ่ายที่สาม และเห็นว่าเป็นเรื่องที่ “เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม” เหนือความคิดเห็นและข้อขัดแย้งใดๆ ทั้งสิ้น เช่นนี้แล้วบ้านเมืองก็จะมีทางออกได้

การอธิบายว่าประชาธิปไตยของไทยอยู่ในระบบผสมนั้น มิได้หมายความว่าฝ่ายที่สองและฝ่ายที่สามมิใช่พลังประชาธิปไตย หรือเป็นผู้ที่ขัดขวางประชาธิปไตย ตรงกันข้ามประชาธิปไตยที่มีอยู่ในรอบกว่าสามสิบปีและฟื้นฟ้อุปสรรคมาได้ ก็เพราะฝ่ายที่สองและฝ่ายที่สามเป็นกำลังสำคัญในการประคับประคองอยู่เสมอเช่นในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ก็มีการใช้พลังของฝ่ายที่สองและฝ่ายที่สามไปกดดันฝ่ายทหารที่ครองอำนาจอยู่ในขณะนั้นให้ถอนตัวจากการเมืองไปได้ จึงเป็นจุดเริ่มของประชาธิปไตยที่สืบทอดมาจนถึงวันนี้ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2549: 110-121)

ประเด็นที่น่าครุ่นคิดกันคือสังคมการเมืองไทยจะพอใจกับการมี “ระบบผสม” เช่นนี้ไปอีกนานแค่ไหน จุดแข็งของระบบผสมนั้นก็คือการมีอภิชนและการมีเอกองค์ที่มาถ่วงดุลหรือมาคานรัฐบาลได้ ไม่ว่าจะรัฐบาลนั้นจะมาจาก การสนับสนุนของคณะทหาร หรือมาจากการสนับสนุนของประชาชนแต่หากรัฐบาลของทั้งสองประเภทนั้น ทำอะไรที่ขัดกับความชอบธรรมขัดกับผลประโยชน์ของประเทศชาติ หรือกำลังนำพาประเทศชาติไปทางที่ผิด ก็จะมีอีกสองพลังที่ทัดทานได้ หากเป็นในระบบที่อาศัยแต่เสียงส่วนข้างมาก หรือเผด็จการสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็อาจจะดำรงและทำความผิดพลาดไปได้เรื่อยๆ แต่ประเทศไทยนั้นจัดว่าพิเศษที่มีพลังอีกสองฝ่ายมาคอยถ่วงดุล ด้วยเหตุนี้ แม้แต่รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของคนส่วนใหญ่ก็ยังถูกถ่วงดุลได้

กระนั้นก็ดี ประชาธิปไตยระบบผสมนั้นมีไว้จะคงอยู่ได้ตลอดไป การขยายตัวของกระแสโลก การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในประเทศ ย่อมลดบทบาทของฝ่ายที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งลงไปเรื่อยๆ และประชาชนนับวันจะมีน้ำหนักทางการเมืองมากขึ้น

หากพิจารณาบริบททางสังคมการเมืองปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ความจำเป็นในการพัฒนาประเทศและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศที่เพิ่มขึ้นก็ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนนักธุรกิจกับผู้ครอบครองอำนาจรัฐ ช่องทางการเข้า

ใกล้ขีดอำนาจรัฐนั้นได้เปิดกว้างมากขึ้นอันสะท้อนได้จากการเลือกตั้งทั่วไปใน พ.ศ. 2531 2535 2539 2544 และ 2548 ที่มีลักษณะเป็น “ธนากิจการเมือง” (money politics) หรือเป็นการเมืองที่เงินและทุนเป็นใหญ่ ในการเลือกตั้งครั้งดังกล่าว ล้วนแต่พบได้ว่าการใช้เงินเพื่อรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งกันอย่างกว้างขวาง สะท้อนให้เห็นจากการที่กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ให้การสนับสนุนพรรคการเมือง และก่อให้เกิดการซื้อเสียงในการเลือกตั้ง เมื่อพรรคการเมืองนั้นได้เข้าสู่การบริหาร ก็มีการเอื้อผลประโยชน์ต่างตอบแทนให้แก่กลุ่มธุรกิจที่ได้ให้การสนับสนุน เหมือนการลงทุนทางธุรกิจหรือเป็นลักษณะธุรกิจการเมืองนั่นเอง การมีช่องทางดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นการเปิดช่องทางการเข้าร่วมในอำนาจรัฐให้มากขึ้น แต่กระนั้นก็ตามช่องทางดังกล่าวนี้ก็ยังไม่สามารถทำลายระบบความสัมพันธ์และผู้อุปถัมภ์กับผู้อยู่ภายใต้อุปถัมภ์แบบเดิมลงได้

ประเด็นที่ควรพิจารณา คือ ระบอบการเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2520 มาจนปัจจุบันนี้ได้เคลื่อนผันไปจากความเป็นอำมาตยาธิปไตยได้อย่างเด็ดขาดเพียงใด หากพิจารณาจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอาจกล่าวได้ว่าการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2504 นั้น สามารถอธิบายด้วยตัวแบบ “ไตรพันธมิตร” (triple alliance) กล่าวคือ ในแวดวงของการตัดสินใจกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจการเมืองของไทยนั้นไม่ได้มีเฉพาะแต่ผู้นำทางทหารเท่านั้น หากแต่ยังมีนายทุนภายในประเทศและนายทุนต่างชาติที่มีบทบาทสำคัญร่วมกับผู้นำภาครัฐ (อเนก เหล่าธรรมทัศน์ 2550 ก: 12) แสดงให้เห็นว่าระบบการเมืองยังไม่เปิดกว้างมากพอที่จะให้นายทุนนักธุรกิจเหล่านั้นได้แสดงบทบาทในทางการเมืองได้อย่างเต็มที่ ดังจะเห็นได้จากที่ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้ออกมากล่าวพาดพิงถึงผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญที่แทรกแซงการบริหารประเทศโดยแท้จริงแล้วคณะทหารยังคงเป็นผู้มีบทบาททางการเมืองอยู่เช่นเดิม แต่ด้วยสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะบริบททางเศรษฐกิจและสังคมภายหลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอำนาจทางการเมือง และเมื่อการเมืองไทยได้พัฒนาเข้าสู่การเมืองแบบประชาธิปไตย ก็มีการประนีประนอมระหว่างกันและกันของพลังอำนาจเก่าคือฝ่ายอำมาตยาธิปไตยกับพลังอำนาจใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นก็ยิ่งเปิดช่องให้นายทุนนักธุรกิจทั้งหลายมีบทบาทที่มากขึ้นในทางการเมืองและเศรษฐกิจ

ชนชั้นกลางมีความสนใจทางการเมืองมากกว่าประโยชน์หรือผลกระทบต่อประโยชน์ของตนเองหรือไม่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่า ชนชั้นกลางเกิดขึ้นในกระบวนการพัฒนาแบบทุนนิยม ชนชั้นกลางแตกต่างจากคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม เนื่องจากการเกิดขึ้นใหม่ของคนกลุ่มนี้มีความเป็นอิสระจากชนชั้นนำในอดีต และไม่มีความสัมพันธ์กับสังคมชนบทแบบดั้งเดิม วัฒนธรรมของชนชั้นกลางไม่ได้ถูกหล่อหลอมมาจากความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมในชนบท วัฒนธรรมชุมชน ระบบความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์และสังคมที่มีการแบ่งชนชั้นการปกครองแบบสังคมในชนบท ชนชั้นกลางเป็นอิสระจากระบบดังกล่าว เนื่องจากบทบาทของชนชั้นกลางในระบบการผลิตมีความ

เชื่อมโยงกับระบบตลาดโดยตรง แต่ชาวนาไม่ได้เข้าสู่ระบบตลาดโดยตรง หากยังคงขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลาง ชนชั้นกลางสามารถดำเนินงานได้ด้วยกำลังความสามารถของตนซึ่งเป็นอิสระจากคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม โดยที่ลักษณะการดำเนินงานนี้จะขึ้นอยู่กับการทำสัญญาตกลงกันและดำเนินไปตามหลักของกฎหมาย ซึ่งตรงกันข้ามกับการจัดการในระบบอุปถัมภ์และการปกครองที่แบ่งเป็นลำดับชั้นแบบดั้งเดิมเช่นในสังคมชนบท

ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2536) เห็นว่า จากกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมที่แตกต่างกันทำให้ชนชั้นกลางในประเทศไทยมีทัศนคติและความสนใจที่แตกต่างจากชนชั้นกลางในยุโรปในศตวรรษที่ 19 และในญี่ปุ่นช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ความสนใจของชนชั้นกลางไทยค่อนข้างที่จะอยู่ในระดับสากล การประกอบอาชีพของพวกเขาจะต้องเกี่ยวพันกับต่างประเทศ ค่อนข้างสูงในเรื่องของการลงทุน การศึกษา เทคโนโลยี และแหล่งเงินทุนจากต่างประเทศ สิ่งเหล่านี้ทำให้ **“ชนชั้นกลางชื่นชมการลงทุนจากต่างประเทศ และยอมรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและแบบแผนการบริโภค”** ปრაภฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นได้ชัดคือ เมื่อมีการชุมนุมหรือการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนรากหญ้าจากชนบทในต่างจังหวัด เช่น สมัชชาคนจน กลุ่ม นปช. เครือข่ายเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน จะเกิดกระแสต่อต้านจากกลุ่มนายทุนนักธุรกิจ หรือชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ ต่อกรณีผลกระทบทางเศรษฐกิจ การค้าการลงทุนจากต่างประเทศ รวมไปถึงผลกระทบต่อธุรกิจการท่องเที่ยวของประเทศ ดังเช่นการออกแถลงการณ์ของคณะกรรมการร่วมภาคเอกชน 3 สถาบัน (กกร.) อันประกอบด้วยสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย สมาคมธนาคารไทย รวมทั้งการแต่งตั้งสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่ไม่เห็นด้วยต่อการชุมนุมของกลุ่ม นปช. บริเวณแยกราชประสงค์ และชี้ให้เห็นผลกระทบต่อการค้าธุรกิจในย่านนั้น รวมทั้งผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศ เป็นต้น

แนวความคิดของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ อาจสามารถอธิบายปรากฏการณ์ข้างต้นด้วยการวิเคราะห์ “รากฐานทางวัฒนธรรม” (cultural heritage) วัฒนธรรมในระดับสากลคือปัจเจกชนนิยม โดยมีระบบแรงจูงใจที่ขึ้นอยู่กับกำไร การได้รับผลตอบแทนสูงขึ้นเมื่อมีการศึกษามากขึ้น และการมีระบบตลาดที่มาตรฐาน ส่วนวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น ชนชั้นกลางจะรับมาจากชนชั้นนำเดิม ลักษณะที่สำคัญของวัฒนธรรมดังกล่าวคือ การให้ความสำคัญกับเรื่อง “บุญบารมี อำนาจ” ชนชั้นกลางไทยมีความเชื่อสอดคล้องกับชนชั้นนำเดิมของไทยว่า สิทธิในการปกครองมาจากบุญหรือการสะสมความดีงาม อำนาจจะมาจากการสั่งสมคุณความดี และการแผ่บารมีออกไป รัฐในอุดมคติของชนชั้นกลางและชนชั้นนำคือ รัฐที่ปกครองด้วยเผด็จการที่มีความเมตตากรุณา จากภูมิหลังรากฐานทางวัฒนธรรมดังกล่าว นิธิ เอียวศรีวงศ์ สรุปว่า **“โดยพื้นฐานแล้วชนชั้นกลางไทยไม่ได้มีความเชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตยและไม่เชื่อในเรื่องของความเท่าเทียมกัน”**

ตราบไต้ที่ชนชั้นกลางไทยยังคงมีวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับชนชั้นนำอยู่ “คนกลุ่มนี้จะไม่สามารถเป็นพลังที่ก้าวหน้าของสังคมได้” นิธิ เอียวศรีวงศ์ มีความเห็นว่า รากฐานทางวัฒนธรรมในระดับสากลของชนชั้นกลางไทยควรจะพัฒนาขึ้นมาเป็นลักษณะทางวัฒนธรรมที่ถาวรในอนาคต แต่ก็ยังคงต้องใช้เวลาอีกนาน ในระยะสั้นเขายังคงไม่เชื่อมั่นว่าชนชั้นกลางจะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยและควมมีเสถียรภาพได้

5.5 ความแตกแยกของชนชั้นกลางระดับกลางกับชนชั้นกลางระดับล่างและชนชั้นล่างในกระแสความขัดแย้งทางการเมืองปัจจุบัน

ภายหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 บทบาทของทหารได้กลับเข้าสู่การเมืองไทยอีกครั้งหนึ่ง หลังจากกองทัพถูกลดทอนบทบาทและความสำคัญลงไปในนับตั้งแต่เหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ. 2535 และในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่ฝ่ายการเมืองมีความเข้มแข็งจนเข้าแทรกแซงในเรื่องการแต่งตั้งโยกย้ายและผลประโยชน์หลักของกองทัพ ปรากฏการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการกลับมามีอำนาจนิยมในรูปแบบใหม่ กล่าวคือ มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบในลักษณะของการประนีประนอมมากขึ้นกับฝ่ายเสรีนิยม ซึ่งได้แก่พลังใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มทุนธุรกิจและชนชั้นกลางในเมืองอื่นๆ ทั้งนี้ การประนีประนอมดังกล่าวถูกแสดงออกโดยการรัฐประหารที่กล่าวขานกันว่า เป็นการรัฐประหารด้วยความสงบเรียบร้อย และได้รับการสนับสนุนจากประชาชน ดังจะเห็นจากปรากฏการณ์ที่มีการมอบดอกไม้และถ่ายรูปร่วมกับทหารที่ประจำการอยู่ เป็นการรัฐประหารที่ไม่เสียเลือดเนื้อซึ่งมีชนชั้นกลางในเมืองนำเอาดอกไม้ อาหาร น้ำ ไปให้กับทหารที่ปฏิบัติกรในพื้นที่ต่างๆ รวมทั้งมีการสร้าง ความชอบธรรมว่าเป็นการรัฐประหารเพื่อป้องกันความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในการนัดชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยในวันรุ่งขึ้น การกลับเข้ามาใช้อำนาจของทหารดังกล่าวอาจตีความได้ว่า เป็นความพยายามรักษาสถานภาพและผลประโยชน์หลักของฝ่ายอำนาจนิยม โดยเฉพาะทหารในการเมืองไทยซึ่งเป็นผู้กุมอำนาจอยู่ในระบอบอำนาจนิยมนั้นแล้เห็นว่ สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่การมีแนวโน้มของความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ดังนั้น การที่ผู้นำในระบอบอำนาจนิยมจะยังคงรักษาอำนาจและสถานะ ตลอดจนผลประโยชน์หลักในระยะยาวของตนเองไว้ นั้น จำเป็นต้องมีการผ่อนปรนทางการเมืองมากกว่าการใช้วิธีกดขี่ ซึ่งรูปแบบการเมืองดังกล่าวนั้นออกมาในลักษณะของการกลับไปนำเอาอุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบไทยๆ หรือประชาธิปไตยแบบจำกัดมาใช้อีกครั้งหนึ่ง แต่ยังคงมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองได้

การปลุกอุดมการณ์ชาตินิยมและประชาธิปไตยแบบไทยๆ กลับมาอีกครั้งเริ่มขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2548 โดยชนชั้นกลางส่วนหนึ่งในนามกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยและแนวร่วมต่างๆ ได้มีการสร้างวาทกรรมคู่ตรงข้ามที่เรียกว่า “ระบอบทักษิณ” เพื่อเป็นศัตรูของชาติ ที่

เต็มไปด้วยการทุจริต คอร์รัปชัน ผลประโยชน์ทับซ้อน และการเอื้ออำนาจประโยชน์ให้กับเครือญาติพวกพ้อง ขณะเดียวกันชนชั้นนำและฝ่ายอำนาจนิยมโดยเฉพาะกองทัพ ศาล และองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญก็ยังคงทำหน้าที่ในการกำกับดูแลโดยอาศัยกลไกของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อยลักษณะเช่นนี้กองทัพจึงเล่นบทบาทเป็นผู้กำกับ ส่วนศาลและองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญมุ่งเน้นการใช้อำนาจตามกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2550 และประกาศคณะปฏิรูปการปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) จนเป็นปรากฏการณ์ใหม่ในการเมืองไทยที่เรียกว่า “ตุลาการภิวัตน์” ที่ใช้อำนาจในการพิพากษาลงโทษนักการเมืองในระบอบทักษิณตามบทบัญญัติของกฎหมายต่างๆ เพื่อควบคุมอำนาจของฝ่ายการเมือง กล่าวคือเมื่อโครงสร้างสังคมส่วนอื่นๆ เช่น อำนาจทุนธุรกิจเอกชน คนรากหญ้าในชนบทต่างจังหวัด ชนชั้นกลางในเมืองส่วนหนึ่ง ขยายตัวเติบโตขึ้นมาจนถึงระดับที่ทหารไม่อาจควบคุมการเมืองโดยใช้กำลังอย่างเดียวได้อีกต่อไป จึงจำเป็นต้องใช้วิธีการต่างๆ เพื่อควบคุมกำกับกลุ่มพลังใหญ่ๆ เหล่านี้ ซึ่งกรณีดังกล่าวก็คือ การที่ทหารเข้าไปควบคุมกำกับฝ่ายการเมืองอย่างใกล้ชิด โดยมีอำนาจตุลาการภิวัตน์เป็นผู้ควบคุมอำนาจของฝ่ายการเมืองอีกชั้นหนึ่ง และผลสานพลังกับชนชั้นกลางในเมืองส่วนหนึ่ง

ท่ามกลางกระแสการเมืองไทยช่วง พ.ศ. 2548–2553 อาจวิเคราะห์ได้ว่า บทบาทและทัศนคติทางการเมืองของชนชั้นกลางมิได้มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียว ชนชั้นกลางมีองค์ประกอบหลากหลาย และแต่ละกลุ่มอาจจะมีทัศนะความมุ่งหวังทางการเมืองที่ไม่สอดคล้องกัน เพื่อให้การเปรียบเทียบง่ายขึ้น เราอาจแบ่งกลุ่มชนชั้นกลางของไทยออกเป็น 4 กลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มแรก นักวิชาชีพ ผู้จัดการ นักบริหาร กลุ่มที่สอง กระจุกพิน้อยและเจ้าพ่อท้องถิ่น กลุ่มที่สาม คนงานคอปกขาวระดับล่าง และกลุ่มสุดท้าย นักคิด นักวิชาการ

ในอดีตที่ผ่านมา ก่อนหน้าปรากฏการณ์ต่อต้านระบอบทักษิณ นักวิชาการไทยจำนวนไม่น้อยมองบทบาทของชนชั้นกลางว่ามีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงและการขับเคลื่อนอุดมการณ์ประชาธิปไตยในสังคมการเมืองไทย เช่น เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2536) ที่มีความเห็นว่ามีพื้นฐานทางเศรษฐกิจจะเป็นตัวผลักดันให้ชนชั้นกลางมีแนวความคิดเป็นประชาธิปไตย ทุนนิยมไทยได้พัฒนาขึ้นมา อย่างรวดเร็วนับจากทศวรรษที่ 2530 เป็นผลให้นายทุนไทยพัฒนาขึ้นมาสู่ระดับที่เป็นอิสระจากรัฐบาลและทุนต่างประเทศ ตลอดจนประสบความสำเร็จในการเข้าไปร่วมกระบวนการตัดสินใจของรัฐบาลแทนที่พวกข้าราชการประจำ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ เชื่อว่าชนชั้นกลางที่นำโดยนักธุรกิจขนาดใหญ่จะสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา เพราะเป็นระบอบเดียวที่สามารถค้ำจุนระบบทุนนิยมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ได้ แรงต่อต้านระบอบประชาธิปไตยจากทหารและข้าราชการประจำบางส่วน จะอ่อนตัวลงถ้าระบบทุนนิยมมีความเข้มแข็งขึ้น แต่แรงต่อต้านนี้ก็ยังคงดำรงอยู่ต่อไป ในช่วงทศวรรษที่ 2530 ทหารเองก็

พยายามที่จะสร้างพันธมิตรกับชาวชนบท และพวกนักธุรกิจท้องถิ่น หรือ เจ้าพ่อ ซึ่งจะเป็นปฏิปักษ์กับนักธุรกิจขนาดใหญ่และชนชั้นกลางใหม่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ยังเสนอต่อไปอีกว่า นักเคลื่อนไหว นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน ต้องให้ความสนใจในการจัดตั้งพลังทางสังคมในลักษณะเช่นเดียวกันขึ้นมาเพื่อขัดขวางไม่ให้ทหารกระทำการได้สำเร็จ

อย่างไรก็ตาม สมเกียรติ วันทะนะ ได้แย้งว่า แม้ว่านักธุรกิจในระดับท้องถิ่นจะผูกมิตรกับทหาร แต่ในระยะยาวแล้วพวกเขาก็มีเหตุผลที่จะสนับสนุนประชาธิปไตยมากกว่าเผด็จการ นักธุรกิจใหญ่ๆ ในท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น นักธุรกิจเหล่านี้จะลงสมัครรับเลือกตั้งเองหรือสนับสนุนผู้สมัครบางคน การเมืองและระบบอุปถัมภ์ได้กลายเป็นสิ่งสำคัญเพราะทำให้นักธุรกิจเหล่านี้ทำการค้าโดยมีกำไรมหาศาลต่อไป **“การเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย ทำให้พวกเขาได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจโดยตรง ดังนั้น พวกเขาจึงได้รับประโยชน์จากการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย เป็นผลให้นักธุรกิจท้องถิ่นนิยมระบบการเลือกตั้งมากกว่าระบบที่ไม่ใคร่มีประชาธิปไตย”** (สังคีต พิริยะรังสรรค์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร 2536)

หากพิจารณาประวัติศาสตร์ทางการเมืองจะพบว่า ชนชั้นกลางซึ่งเป็นแกนนำของกลุ่มพันธมิตรหลายคนก็เคยสนับสนุนรัฐบาลทหารมาก่อน เช่น เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าชนชั้นกลางบางกลุ่มยังได้สนับสนุนทหารมาจนถึงก่อนเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 และยังคงมีบางส่วนที่ไม่ได้เปลี่ยนความคิดเลยแม้ในขณะนี้ เหตุผลที่ชนชั้นกลางเคยสนับสนุนรัฐบาลทหารเนื่องจากกลัวอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ช่วง พ.ศ. 2518–2523 และมีผลประโยชน์ทางการเมืองเศรษฐกิจร่วมกัน ความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างสังคมการเมืองและเศรษฐกิจของไทย ที่มีความเกี่ยวข้องกับผูกโยงกับเศรษฐกิจโลกมากขึ้น นโยบายประชานิยมที่กำลังสร้างโอกาสให้กับคนรากหญ้าในต่างจังหวัดมากขึ้น ส่งผลให้เป็นที่ไม่พอใจอย่างยิ่งต่อกลุ่มอำนาจเก่าซึ่งอยู่ในโครงสร้างสังคมการเมืองส่วนบนของไทย ก่อให้เกิดการสร้างวาทกรรมหรือคำอธิบายชุดหนึ่งที่เรียกว่า ระบอบทักษิณ โดยชนชั้นกลางในเมืองส่วนหนึ่งผานกับชนชั้นนำเพื่อเป็นวาทกรรมหลักในการทำลายความชอบธรรมของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน ซึ่งเป็นการไม่ยอมรับคะแนนเสียงของคนรากหญ้าในต่างจังหวัดผู้ได้รับผลประโยชน์จากนโยบายประชานิยมของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร แม้ในความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ชนชั้นกลางจะสร้างความมั่นคงให้กับตนเองด้วยความสามารถของตนได้ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับทุนได้เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่อำนาจทุนธุรกิจเข้ามามีบทบาททางการเมืองผ่านกระบวนการประชาธิปไตยทุนนิยมที่มาจากการเลือกตั้ง ส่งผลให้ชนชั้นกลางส่วนหนึ่งไม่พอใจต่อระบบการเมืองที่ผูกขาดอำนาจทางการเมืองโดยกลุ่มทุนธุรกิจร่วมกับนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง และการกำหนดนโยบายที่เอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับพรรคพวก เครือญาติ และคนรากหญ้าในชนบทต่างจังหวัดเพื่อหวังผล

ต่อฐานคะแนนเสียงที่มีจำนวนมากกว่าชนชั้นกลางในเมือง การเคลื่อนไหวของชนชั้นกลางในเมือง ผสานกับทหารและสื่อมวลชนส่วนหนึ่งในการขับไล่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ด้วยข้อกล่าวหาว่าเขาเป็นนักการเมืองที่ฉ้อฉลมากที่สุดที่เคยมีมาในเมืองไทย มาจากการซื้อเสียงและการกอบโกยผลประโยชน์ ก่อให้เกิดความเสื่อมทรามทางจริยธรรมอันเป็นผลจากทุนนิยมสามานย์ และการคุกคามสถาบันสูงสุดของประเทศที่ดำรงไว้ด้วยคุณธรรมสูงสุดเช่นเดียวกับวาทกรรมคอมมิวนิสต์ที่เคยเป็นศัตรูของชนชั้นกลางในอดีต

ภายหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ได้มีการก่อตัวขึ้นของกลุ่มคนเสื้อแดง หรือแนวร่วมประชาธิปไตยขับไล่เผด็จการ (นปก.) ที่พัฒนามาเป็น **“แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ” (นปช.)** ในเวลาต่อมา โดยมีประเด็นการเรียกร้องระบอบประชาธิปไตยทุนนิยมที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน และความเป็นสองมาตรฐานในสังคมการเมืองที่มี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นสัญลักษณ์และเป็นตัวแทนของคนรากหญ้าในชนบทต่างจังหวัดที่ผสานกับชนชั้นกลางส่วนหนึ่งในการต่อสู้ทางการเมืองกับกลุ่มอำนาจเก่าซึ่งอยู่ในโครงสร้างสังคมการเมืองส่วนบนของไทยที่ผสานกับทหาร สื่อกระแสหลัก และชนชั้นกลางในเมือง อีกส่วนหนึ่ง การชุมนุมดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับดุลยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมซึ่งถูกมองแยกส่วนกับการพัฒนาการเมืองจนกลายเป็นปัจจัยหลักที่ปิดกั้น กดทับ ความแตกต่างหลากหลายทางความคิดและอัตลักษณ์ รวมทั้งโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสทางสังคมอันเป็นหัวใจหลักของกลุ่ม นปช. หรือคนเสื้อแดงในการต่อสู้เรียกร้องด้วยวาทกรรม **“สองมาตรฐาน”** ระหว่างสัญลักษณ์ทางชนชั้นที่พวกเขาเรียกตัวเองว่า **“ไพร่”** กับสิ่งที่พวกเขาเรียกกลุ่มที่อยู่ในอำนาจรัฐว่า **“อำมาตย์”**

ความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดจากการไม่ยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างชนชั้นกลางในเมืองกับคนรากหญ้าในต่างจังหวัด สะท้อนให้เห็นมุมมองต่อสังคมการเมืองที่ถูกตัดตอนโดยขาดการมองในเชิงพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมอันเป็นปมปัญหาสำคัญของการเมืองไทย หากพิจารณายุทธศาสตร์การพัฒนาของประเทศไทยจะเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ผ่านมาในอดีตได้ดึงทรัพยากรจากชนบทต่างจังหวัด จากชาวนา ชาวไร่ เกษตรกร ทั้งในรูปแบบของทรัพยากรธรรมชาติ ภาษี เงินทุน ทรัพยากรมนุษย์ ฯลฯ เข้ามาพัฒนาเมือง พัฒนาภาคอุตสาหกรรม และสร้าง ความทันสมัย (modernization) สะดวกสบายให้กับชนชั้นกลางในเมือง ในขณะที่เดียวกัน ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่รวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางก็ได้สร้างอำนาจในการกำหนดนโยบายหรือ **“กำหนดชะตากรรมแห่งการพัฒนา”** ให้กับชนชั้นนำและชนชั้นกลางในเมืองมากกว่าคนชนบทต่างจังหวัดอีกด้วย ส่งผลให้ชนชั้นนำและชนชั้นกลางในเมืองได้กำหนดตัดสินใจและคิดแทนคนในชนบทต่างจังหวัดเสมอมา รวมกระทั่ง **“การกำหนดตัดสินใจและคิดแทนทางการเมือง”** ผลผลิตของกระบวนการนี้จึงออกมาในรูปของการไม่ยอมรับคะแนนเสียงของคนในชนบทต่างจังหวัดที่ถูก

ส่งผ่านการเลือกตั้งผู้แทนของพวกเขาเข้ามาทำหน้าที่พิทักษ์รักษาผลประโยชน์ในระบบการเมืองตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย สะท้อนให้เห็นจากการก่อกำเนิด “วาทกรรมการซื้อเสียง” โดยชนชั้นกลางในเมือง นักวิชาการ และสื่อมวลชนส่วนหนึ่ง

นอกจากนี้ ผลผลิตในรูปแบบของการไม่ยอมรับฟังเสียงเรียกร้องของคนด้อยสิทธิ คนชายขอบ คนด้อยโอกาส คนยากจนจากกระบวนการพัฒนาในชนบทต่างจังหวัด รวมทั้งคนจนเมืองได้ถูกส่งผ่านการเมืองภาคประชาชนในรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือมีอบซึ่งมาทวงสิทธิในการพัฒนา ก็ถูกชนชั้นกลางส่วนหนึ่งทำลายความชอบธรรมด้วย “วาทกรรมมีอบเต็มเงิน” หรือมีอบที่ถูกจ้างมาสร้างความสะดวกสบายให้ชนชั้นกลางในเมืองเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพราะการเคลื่อนไหวดังกล่าว “กระทบต่อความทันสมัยและความสะดวกสบายของชนชั้นกลางในเมือง” ที่ต้องดำเนินชีวิตประจำวันของพวกเขา สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความไม่ลงรอยกันระหว่างชนชั้นกลางในเมืองกับคนรากหญ้าในชนบทต่างจังหวัดอันเนื่องมาจากยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ผิดพลาด ขาดการสร้างจิตสำนึกสาธารณะและการยอมรับความเป็นเจ้าของร่วมกันของสังคม ตลอดจนเคารพในสิทธิหน้าที่และพื้นที่ซึ่งกันและกัน

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมดังกล่าว ได้ทำให้คุณค่าของการเมืองหรือคุณค่าของประชาธิปไตยมีมากขึ้นในสายตาของคนรากหญ้าต่างจังหวัดจากการที่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ทำให้ “ประชาธิปไตยกินได้” และกลายเป็นสิ่งที่สัมผัสได้อย่างเป็นรูปธรรมผ่านทางนโยบายประชานิยมที่ใช้กลไกทางการเมืองเป็นตัวขับเคลื่อน ได้ทำให้คนรากหญ้าในต่างจังหวัดเห็น “คุณค่าของประชาธิปไตย” จึงเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับประเด็นความเป็นธรรมทางสังคม และการปฏิบัติ “สองมาตรฐาน” ต่อตัวแทนที่พวกเขาได้เลือกตั้งเข้ามาแสดงให้เห็นถึงการไม่ยอมรับเสียงของคนรากหญ้าต่างจังหวัดนำมาสู่การเรียกร้องประชาธิปไตยของประชาชนอันเป็นวาทกรรมสำคัญในการชุมนุมของกลุ่ม นปช. ประเด็นที่น่าสนใจคือ ท่ามกลางกระแสความขัดแย้งในเชิงการพัฒนาและความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ สังคมระหว่างชนชั้นกลางกับคนรากหญ้าหรือชนชั้นล่างนั้น ชนชั้นกลางได้มีบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุนหรือผลักดันพลังดังเช่นเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมืองที่ผ่านมานในอดีตหรือไม่

อย่างไรก็ตาม ในเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ. 2535 และการกลับมาของบทบาททหารในการเมืองไทยอีกครั้งหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ได้ก่อให้เกิดชนชั้นกลางใหม่ที่มีทัศนคติต่อต้านการสถาปนารัฐอำนาจนิยมโดยรัฐบาลพลเรือนที่ทหารให้การสนับสนุนสาเหตุของการต่อต้านความพยายามสถาปนารัฐอำนาจนิยมนำโดยทหารในยุครัฐบาล พล.อ. สุจินดา คราประยูร ที่ได้รับการสนับสนุนจากทหารที่ต่อท่ออำนาจมาจาก รสช. คล้ายคลึงกับกรณี

การต่อต้านรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ที่มีการกล่าวหาว่า ได้รับการสนับสนุนจากทหารที่ต่อท่ออำนาจมาจากคณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ (คมช.)

จุดเริ่มต้นที่ชนชั้นกลางทั้งสองเหตุการณ์ต้องการมีส่วนร่วมในทางการเมืองก็เพื่อที่พวกเขาจะได้มีหนทางเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลในแนวทางที่เขาต้องการได้ด้วย พวกเขาพบว่า แม้ภัยคอมมิวนิสต์จะหมดไปแล้ว แต่ทหารก็ยังคงพยายามกระจุกอำนาจไว้ในกำมือตนและพรรคพวก ชนชั้นกลางสมัยใหม่ที่พึ่งพามีความเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจโลกในการสร้างความมั่งคั่งให้กับตนด้วยน้ำพักน้ำแรงความสามารถของตน มีแนวโน้มจะมีทัศนคติเป็นอิสระจากระบบราชการและอิทธิพลทหารมากขึ้น ปัจจุบันนี้เป็นประเด็นสำคัญที่สุดซึ่งทำให้ชนชั้นกลางไทยจำนวนมากลุกขึ้นต่อต้านรัฐบาล พล.อ.สุจินดา คราประยูร และระบบการเมืองปิดในยุคคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) รวมทั้งการขับไล่รัฐบาลอภิสิทธิ์และระบอบอำมาตยาธิปไตยซึ่งเป็นผลจากการที่รัฐบาลหลังจากการรัฐประหาร 19 กันยายน ละเลยนโยบายที่จะให้ประโยชน์กับคนรากหญ้าในต่างจังหวัดและระบบการเมืองปิดกั้นกีดทับเสียงจากการเลือกตั้งในชนบท ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายที่จะสร้างความเข้มแข็งตั้งแต่รากฐานของประเทศโดยตัวแทนของคนทั้งประเทศอย่างแท้จริง จนเป็นผลกระทบต่อการพัฒนาและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศหลังจากวิกฤตการณ์ต้มยำกุ้งใน พ.ศ. 2540 อันเป็นผลกระทบต่อผลประโยชน์ของชนชั้นกลางส่วนหนึ่งเช่นเดียวกัน

กลุ่มผู้นำของชนชั้นกลางที่เป็นนักธุรกิจ ซึ่งส่วนหนึ่งเคยมีประวัติเป็นนักเคลื่อนไหวในสมัย 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ได้ข้อสรุปว่า ถ้าระบบการเมืองเปิดกว้างมากขึ้นทำให้พวกเขามีบทบาทในระบบการบริหารประเทศอย่างเป็นทางการ อย่างมีหลักมีเกณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับโดยสากล พวกเขา ก็จะมีโอกาสป้องกันมิให้เกิดผลลบทางเศรษฐกิจอันมหาศาลจากเหตุการณ์เช่นเมื่อวิกฤตการณ์เศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 ได้ พวกเขาได้ข้อสรุปต่อไปว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนน่าจะเป็นระบบการเมืองเปิดที่พึงปรารถนา เพราะจะเปิดโอกาสให้พวกเขาได้เข้าถึงโครงสร้างของอำนาจ สามารถมีบทบาทในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกฎหมาย และนโยบายเศรษฐกิจสังคมของประเทศได้ดีกว่าการอิงเพียงระบบอุปถัมภ์ หรือระบบพรรคพวกภายใต้การเมืองที่นำโดยอภิสิทธิ์ชนและทหารที่เรียกว่า ระบอบอำมาตยาธิปไตย พวกเขาเริ่มตระหนักอย่างจริงจังด้วยว่า วิธีการที่ได้ผลที่สุดในระบบรัฐสภาประชาธิปไตยคือการก่อตั้งพรรคการเมือง ส่งตัวแทนลงสมัครรับเลือกตั้งเป็น ส.ส. เพื่อช่วงชิงเสียงข้างมากในรัฐสภา ด้วยจุดมุ่งหมายที่จะจัดตั้งรัฐบาลทำการบริหารประเทศในแนวทางที่ตนประสงค์ แต่การยุบพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นทั้งกรณียุบพรรคไทยรักไทยและพรรคพลังประชาชน กลับยิ่งส่งผลให้ชนชั้นกลางจำนวนไม่น้อยเห็นว่า ช่องทางในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของตนในการเลือกตั้ง กำหนดชะตากรรม และกำหนดนโยบายได้ถูกปิดกั้นกีดทับ จนเกิดกระแสการมีส่วนร่วมหรือสนับสนุนการ

เรียกร่องประชาธิปไตยของกลุ่ม นปช. เพราะชนชั้นกลางดังกล่าวมองเห็นความสำคัญของปัญหาชนบทว่าหากไม่ได้รับการแก้ไขจะเป็นปัญหาทางการเมืองในอนาคต

ชนชั้นกลาง ชาวเมือง แม้มีใช้คนส่วนใหญ่ของประเทศก็จริง แต่พวกเขาไม่มีอิทธิพลทางการเมืองสูง โดยอาศัยการประสานพลังระหว่าง **“ชนชั้นกลางในเมือง สื่อมวลชน ปัญญาชนบางส่วน และคณะกรรมการบางส่วน”** ทำให้กลายเป็นคนที่มีบทบาทมากในการคัดค้านและต่อต้านผู้ที่คนส่วนใหญ่เลือกเข้ามา ซึ่งสรุปได้ว่า ความขัดแย้งในประชาธิปไตยไทยจนมีการยึดอำนาจสลับกับการไล่ทหาร เป็นผลสืบเนื่องจากการที่คนในชนบท **“ตั้ง”** รัฐบาล ส่วนคนในเมือง **“ล้ม”** รัฐบาล จุดอ่อนของประชาธิปไตยในมุมมองเช่นนี้อยู่ที่ประชาธิปไตยนั้นยังไม่อาจเป็นที่พอใจของสองนครา (คนในเมือง-คนในชนบท) พร้อมๆ กันได้ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2550 ข: 7-20)

สองนคราประชาธิปไตย เสนอว่า ชนชั้นกลางนั้นต้องเปลี่ยนวิธีมองใหม่ มองให้เห็นว่าประชาธิปไตยนั้นขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมด้วย และชี้ด้วยว่า **เราไม่ควรเห็นคนชนบทเท่านั้นที่เป็นปัญหาแต่ต้องเห็นว่าชนชั้นกลางเองนั้นก็ปัญหาด้วย** การมองประชาธิปไตยเสมือนว่ามีต้นตออยู่บนสุญญากาศได้อย่างที่ชนชั้นกลาง หรือคนที่มีการศึกษามองนั้นน่าจะไม่ถูกต้องเช่นกัน และยอมไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนาประชาธิปไตยด้วย (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2550 ข: 21-25) ต่อคนในชนบทนั้น เราควรจะต้องเร่งทำให้เศรษฐกิจของพวกเขากระเตื้องขึ้น ช่วยพวกเขาให้พ้นจากการพึ่งพิงผู้อุปถัมภ์ หันมาพึ่งตนเองได้มากขึ้น ลดการใช้วัฒนธรรมอุปถัมภ์ลง เพิ่มการช่วยเหลือเกื้อกูลกันให้มากขึ้น (มีวัฒนธรรมชุมชนให้มากขึ้น) ทั้งยังเสนอด้วยว่า พรรคการเมืองจะยั่งยืนได้ ต้องทำชนบทให้เป็นฐานนโยบายของพรรคด้วย มิใช่เป็นเพียงเสียงเท่านั้น รวมทั้งต้องขยายขอบเขตและบทบาทของการปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้าไปแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน และจัดหาสิ่งทีขาดแคลนแก่ชาวบ้านได้มากขึ้น เพื่อทดแทนระบบอุปถัมภ์ให้ได้ผลยิ่งขึ้น (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2550 ข: 21-50, 51-68) ในสองนคราประชาธิปไตยชี้ว่าการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศไทยนั้น ไม่ควรเอาทัศนะหรือมุมมองของชนชั้นกลางหรือผู้มีการศึกษาไปครอบงำความคิดของคนยากจนในชนบทเสียสิ้น ญูญแจที่จะไปไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนาการเมืองคือการปรองดอง และขยับความคิดเข้าหากันโดยคนในเมืองและคนในชนบทต่างหาก (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2550 ข: 69-81)

6. ข้อมูลเกี่ยวกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

6.1 ความเป็นมาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ดังเช่นล้านช้าง กับอาณาจักรลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีลักษณะเป็นภูเขาสูง เป็นชายขอบ

ด้านตะวันตก เพื่อหลีกเลี่ยงข้ออ้างของฝรั่งเศสที่ได้ยึดครองดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงในการยึดครองดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง โดยอาศัยเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ สังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มคนสองฝั่งโขง ในฐานะคนลาวร่วมกันมา ผู้ปกครองจากส่วนกลางจึงสถาปนาความแตกต่างของคนและพื้นที่ในดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง ที่สำคัญ (ธโรธร ตูทองคำ 2545: 3) ได้แก่

ในด้านการเมืองการปกครองได้รวมเป็นมณฑลเทศาภิบาล ที่ประกอบด้วย มณฑลลาวกลาง มณฑลลาวท้าว และมณฑลลาวพวน

ทางด้านการเมืองจากการคุกคามของฝรั่งเศสในสนธิสัญญาฝรั่งเศส พ.ศ. 2436 ทำให้ประเทศไทยต้องสูญเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เป็นผลทำให้ผู้ปกครองพื้นเมืองสูญเสียอำนาจและผลประโยชน์จากการปฏิรูปการปกครองจากการเก็บภาษีเข้าส่วนกลาง ทำให้ผู้ปกครองพื้นเมืองบางส่วนได้ให้การสนับสนุนผู้มีบุญในการต่อต้านอำนาจจากส่วนกลาง

ด้านเศรษฐกิจ ประชาชนส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่อย่างยากจนแร้นแค้น อันเป็นผลจากสภาพภูมิประเทศที่ไม่เอื้ออำนวย โดยเฉพาะความล้มเหลวทางด้านเกษตรกรรม การเก็บภาษีจากรัฐที่เพิ่มขึ้น การกดขี่ข่มเหงจากกฎหมายและการโกงส่วย

ด้านสังคมที่ประชาชนส่วนใหญ่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ขณะที่คณะสงฆ์ก็ได้เข้าไปมีบทบาทด้านการศึกษาร้างสำนักในสังคมและวัฒนธรรมจากส่วนกลาง

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้เปิดโอกาสให้กับตัวแทนของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง นักการเมืองที่มีบทบาทโดดเด่น ได้แก่ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) หลวงวรนิติปรีชา และนายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) ขุนวิเศษสุตธรรณเวทย์ (หนองคาย) นายผล แสนสระดี (ขอนแก่น) (ธโรธร ตูทองคำ 2545: 9, 15)

ในช่วงก่อน พ.ศ. 2500 พบว่ามีการเคลื่อนย้ายแรงงานชาวอีสานเข้าสู่กรุงเทพฯ เพื่อหางานทำตั้งแต่เดือนกันยายนจนถึงพฤศจิกายน พ.ศ. 2499 โดยมีแรงงานชาย 2,031 คน หญิง 18 คน ส่วนสาเหตุของการอพยพส่วนมากเนื่องมาจากการทำนาไม่ได้ผล (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ 2541: 26-27)

คนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีวัฒนธรรมการเมืองการปกครองที่แนบแน่น แน่นแฟ้น ซึ่งถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนานเกิดความเจริญรุ่งเรืองและขยายอาณาเขตดังกล่าวที่ว่าสร้างบ้านแปงเมือง จะเห็นได้ว่าปัจจุบันภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่มากกว่าภาคอื่นๆ ในประเทศไทย ซึ่งธรรมเนียมการปกครองนั้นเรียกว่า ฮีตสิบสองคองสิบสี่ หรือการทำบุญ 12 เดือนในรอบปี คองสิบสี่สำหรับประชาชนผู้ครองเรือน สิกขาบทของขรवासที่ควรจะต้องปฏิบัติ 14 ข้อ

6.2 ข้อมูลพื้นฐานของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (http://negistda.kku.ac.th/drought/ed_area.htm)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 14 องศา 14 ลิปดา ถึง 18 องศา 27 ลิปดาเหนือ และระหว่างเส้นแวงที่ 101 องศา 15 ลิปดา ถึง 105 องศา 35 ลิปดาตะวันออก โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือและทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	จด ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นพรมแดนระหว่างประเทศ
ทิศตะวันตก	จด เทือกเขาเพชรบูรณ์ทางตอนเหนือและจรดเทือกเขาดงพญาเย็นทางตอนล่าง
ทิศตะวันตกเฉียงใต้	จด เทือกเขาอินทกัมพู
ทิศใต้	จด เทือกเขาพนมดงรักซึ่งเป็นพรมแดนระหว่างประเทศไทย และประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย

แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 19 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร สกลนคร อุดรธานี ขอนแก่น กาฬสินธุ์ ชัยภูมิ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา หนองบัวลำภู และอำนาจเจริญ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ประมาณ 105.5 ล้านไร่ หรือประมาณหนึ่งในสามของประเทศ โดยมีลักษณะเป็นแอ่งกระทะขนาดใหญ่ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเป็นการเกษตรที่อาศัยน้ำฝน (Rainfed agriculture) มีการปลูกข้าวเป็นพืชหลัก โดยทั่วไปในที่ลุ่ม ส่วนพืชไร่จะปลูกกันมากในที่ดอนที่มีการระบายน้ำดี พืชไร่ที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ มันสำปะหลังและอ้อย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้ง 19 จังหวัดมีรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลการปกครองปรากฏในตาราง 2.1

ตาราง 2.1 ข้อมูลการปกครองของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 19 จังหวัด

ลำดับ ที่	จังหวัด	ห่างจาก กรุงเทพฯ (กม.)	พื้นที่/ ตรม.	การปกครองแบ่งออกเป็น						ประชากร		
				เขต/อำเภอ/ กิ่งอำเภอ	แขวง/ ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาล นคร/เมือง/ ตำบล	อบต.	ชาย	หญิง	รวม	
1	กาฬสินธุ์	519	6,946.746	18	135	1,585	25	125	486,309	489,253	975,562	
2	ขอนแก่น	449	10,885.991	26	199	2,331	32	194	868,735	881,765	1,750,500	
3	ชัยภูมิ	342	12,778.287	16	124	1,617	20	122	557,417	561,729	1,119,146	
4	นครพนม	740	5,512.668	12	99	1,123	10	95	346,321	349,030	695,351	
5	นครราชสีมา	259	20,493.964	32	289	3,743	49	287	1,265,625	1,289,962	2,555,587	
6	บุรีรัมย์	410	10,322.885	23	189	2,544	26	182	767,131	769,591	1,536,722	
7	มหาสารคาม	470	5,291.683	13	133	1,944	11	131	464,717	472,969	937,686	
8	มุกดาหาร	642	4,339.830	7	53	526	6	50	168,152	167,295	335,447	
9	ยโสธร	531	4,161.664	9	79	885	9	78	271,448	269,441	540,889	
10	ร้อยเอ็ด	512	8,299.449	20	193	2,444	17	185	654,384	655,663	1,310,047	
11	เลย	520	11,324.612	14	90	916	15	85	310,496	302,807	613,303	
12	ศรีสะเกษ	571	8,839.976	22	206	2,633	14	203	722,794	723,690	1,446,484	
13	สกลนคร	647	9,605.764	18	125	1,514	16	124	553,811	555,235	1,109,046	
14	สุรินทร์	457	8,124.056	17	159	2,119	17	159	687,545	687,712	1,375,257	
15	หนองคาย	615	7,332.280	17	115	1,302	17	112	452,251	447,329	899,580	

ลำดับ ที่	จังหวัด	ห่างจาก กรุงเทพฯ (กม.)	พื้นที่/ ตรม.	การปกครองแบ่งออกเป็น					ประชากร		
				เขต/อำเภอ/ กิ่งอำเภอ	แขวง/ ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาล นคร/เมือง/ ตำบล	อบต.	ชาย	หญิง	รวม
16	หนองบัวลำภู	577	3,859.086	6	59	687	13	54	249,969	246,723	496,692
17	อุดรธานี	564	11,730.302	20	156	1,879	31	149	764,577	762,985	1,527,562
18	อุบลราชธานี	629	22,475.096	25	219	2,700	28	214	893,743	889,292	1,783,035
19	อำนาจเจริญ	585	3,161.248	7	56	607	9	54	184,878	184,056	368,934

ที่มา : <http://www.dopa.go.th/padmic/jangwad76/jungwad76.htm>

6.3 สภาพเศรษฐกิจ และสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สภาพเศรษฐกิจ และสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือในอดีต ช่วงก่อนการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สภาพเศรษฐกิจอีสานเดิมเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพ ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรกรรม เพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ตามความจำเป็น เก็บหาของป่าเพื่อบริโภคในครัวเรือนที่เหลือก็ใช้แลกเปลี่ยนในชุมชนหรือระหว่างชุมชน ลักษณะความสัมพันธ์เป็นแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย การขยายตัวทางเศรษฐกิจจึงเป็นไปแบบช้าๆ

เศรษฐกิจอีสานได้เปลี่ยนแปลงไปหลังจากภาครัฐสร้างทางรถไฟขึ้น (ธโรธร ตูทองคำ 2545: 7) เพราะทำให้มีระบบการผลิต การบริโภค และการกระจายสินค้าและบริการที่สะดวก

ตอนต้นทศวรรษ 2500 รัฐบาลได้ให้ความสำคัญในการสร้างถนนและเครือข่ายเส้นทางในภูมิภาคนี้เพื่อให้สามารถติดต่อกันไปได้สะดวกขึ้น

สภาพเศรษฐกิจตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ภายหลังจากเริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก สภาพเศรษฐกิจอีสานได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีการพัฒนาเศรษฐกิจกันอย่างขนานใหญ่ ตลอดจนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น มีการสร้างถนนหนทางและโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและอัตราการขยายตัวโดยรวมของรายได้และการผลิต การเน้นให้มีการจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจนี้ รัฐบาลได้ทุ่มเททรัพยากรเข้าไปเพื่อเป็นการปูพื้นฐานการลงทุนในการเพิ่มผลผลิตทางด้านอุตสาหกรรม ตลอดจนเป็นการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ

การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมทำให้มีการบุกเบิกป่ามาใช้เป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชผลเพื่อการค้ามากขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายไปอย่างมากทั้งโดยนายทุนที่ต้องการตัดไม้ขายและโดยเกษตรกรที่ต้องการที่ดินปลูกพืชเพื่อขาย ในส่วนของการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร ก็มีการเปลี่ยนแปลงจากการทำนาแบบเก่าและปลูกข้าวกินเองไปเป็นการทำนาแบบใหม่และปลูกพืชไร่เพื่อขายมากขึ้น ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช รถแทรกเตอร์ และเครื่องทุ่นแรงต่างๆ มากขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาการทำลายทรัพยากรดิน คือ การชะล้างพังทลายของหน้าดิน เกิดปัญหาดินเปรี้ยว ดินเค็ม อย่างกว้างขวางและปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น ปัญหาความต้องการอาหารและปัจจัยการผลิตเพิ่มขึ้น ปัญหาการเจ็บป่วยล้มตายจากยาปราบศัตรูพืช เป็นต้น (วิทย์กร เชียงกุล 2548: 180-185)

สภาพสังคมการพัฒนาประเทศของรัฐบาลในยุคต่างๆ ที่ผ่านมาได้ทำให้ประชาชนในภาคอีสานได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก แม้รัฐบาลจะได้มีการวางแผนพัฒนาประเทศเป็นเวลากว่า 40 ปีมาแล้วก็ตาม ผลของการพัฒนานั้นดีขึ้นในแง่ของความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจโดยภาพรวมเท่านั้น หากแต่ประชาชนในภาคอีสานยังคงประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอยู่อย่าง

ต่อเนื่อง การพัฒนาประเทศของรัฐบาลในยุคต่างๆ ที่ผ่านมา ถึงแม้จะมีความเจริญและประสบผลสำเร็จในการพัฒนาอย่างมากเมื่อเทียบกับก่อนหน้าที่จะมีแผนพัฒนาประเทศ หากแต่การพัฒนาที่ผ่านมาจะเน้นที่การเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยที่พัฒนาตามแนวทางตะวันตกที่ว่าด้วย “ทฤษฎีภาวะทันสมัย” หรือการทำให้ทันสมัยนั้นได้นำพาไทยไปสู่ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจแบบไม่สมดุล (จุมพล หนีพวนิช 2549: 11-12) ในลักษณะที่การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึงและเป็นธรรมดังจะเห็นได้จากการกระจุกตัวของกลุ่มทุนหรือกลุ่มผลประโยชน์ที่กระจุกตัวในไทย การพัฒนาประเทศของรัฐบาลดังกล่าวได้ทำให้วิถีชีวิตการเป็นอยู่ของชาวชนบทเปลี่ยนไป โดยเฉพาะในภาคอีสานซึ่งประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ต้องพึ่งพาพ่อค้านายทุนมากขึ้นทั้งในด้านเงินทุน ตลาดรับซื้อผลผลิต การพัฒนาประเทศที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพื่อการตลาดมากเพิ่มขึ้น ผลที่ตามมาคือ การบุกรุกทำลายป่าที่อุดมสมบูรณ์อย่างรวดเร็ว และการทำลายป่าไม่เป็นการทำลายแหล่งอาหารธรรมชาติ ผลทำให้ชาวชนบทหันไปพึ่งพาอาหารจากในเมืองมากขึ้นค่าใช้จ่ายก็เปลี่ยนไปแบบสังคมเมือง ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับประชาชนที่อยู่ในภาคการเกษตร เนื่องจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ได้เปลี่ยนแปลงไป

7. ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในรายภาคและจังหวัดที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย

7.1 ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2544

ตาราง 2.2 การใช้สิทธิ์เลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำแนกเป็นรายภาค

ภาค	ผู้มีสิทธิ์เลือกตั้ง	ผู้ใช้สิทธิ์เลือกตั้ง	ร้อยละ	บัตรเสีย	ร้อยละ	บัตรไม่ประสงค์ลงคะแนน	ร้อยละ
กลาง	14,294,130	9,832,858	68.79	860,783	8.75	499,672	5.08
ใต้	5,436,028	4,065,783	74.79	376,959	9.27	104,857	2.58
เหนือ	8,223,605	5,918,129	71.97	767,388	12.97	190,010	3.21
ตะวันออกเฉียงเหนือ	14,805,238	10,088,170	68.14	986,951	9.78	207,544	2.06
รวม	42,759,001	29,904,940	69.94	2,992,081	10.01	1,002,083	3.35

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2544) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน

ราษฎร พ.ศ. 2544 กรุงเทพมหานคร บริษัท เอส ทู อาร์ท กรุ๊ป จำกัด

จากตาราง 2.2 การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำแนกเป็นรายภาค พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งสูงสุด คือ จำนวน 14,805,238 คน โดยมีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่นๆ คือ จำนวน 10,088,170 คน คิดเป็นร้อยละ 68.14 บัตรเสียสูงเป็นลำดับที่สอง มีจำนวน 986,951 คิดเป็นร้อยละ 9.78 ทั้งนี้มีบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนต่ำที่สุด จำนวน 207,544 บัตร คิดเป็นร้อยละ 2.06

ตาราง 2.3 จำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง
จำแนกตามจังหวัดและเพศ

ลำดับที่	จังหวัด	ชาย	หญิง	รวม
1	กาฬสินธุ์	51	8	59
2	ขอนแก่น	82	10	92
3	นครราชสีมา	111	20	131
4	บุรีรัมย์	66	6	72
5	มหาสารคาม	48	4	52
6	มุกดาหาร	10	3	13
7	ร้อยเอ็ด	69	7	76
8	สุรินทร์	54	9	63
9	อุดรธานี	65	9	74
10	อุบลราชธานี	89	8	97

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2544) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2544 กรุงเทพมหานคร บริษัท เอส ทู อาร์ท กรุ๊ป จำกัด

จากตาราง 2.3 จำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำแนกตามจังหวัดและเพศ พบว่า จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งฯ มากที่สุด คือ 131 คน แยกเป็นเพศชาย 111 คน และเพศหญิง 20 คน รองลงมาคือจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 97 คน แยกเป็นเพศชาย 89 คน และเพศหญิง 8 คน จังหวัดขอนแก่น จำนวน 92 คน แยกเป็นเพศชาย 82 คน และเพศหญิง 10 คน จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 76 คน แยกเป็นเพศชาย 69 คน และเพศหญิง 7 คน จังหวัดอุดรธานี จำนวน 74 คน แยกเป็นเพศชาย 65 คน และเพศหญิง 9 คน ทั้งนี้จังหวัดมุกดาหารมีจำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งฯ น้อยที่สุด จำนวน 13 คน แยกเป็นเพศชาย 10 คน และเพศหญิง 3 คน

ตาราง 2.4 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ณ ที่เลือกตั้งกลางนอกเขต
จังหวัดระหว่างวันที่ 29-30 ธันวาคม 2543: การใช้สิทธิเลือกตั้งจำแนกเป็น
รายจังหวัด

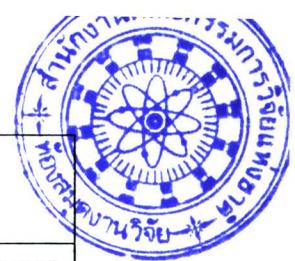
ลำดับ ที่	จังหวัด	ผู้มาใช้สิทธิลงคะแนนวันที่		รวม
		29 ธ.ค. 2543	30 ธ.ค. 2543	
1	กาฬสินธุ์	259	112	371
2	ขอนแก่น	1,623	2,234	3,857
3	นครราชสีมา	2,281	928	3,209
4	บุรีรัมย์	431	173	604
5	มหาสารคาม	280	77	357
6	มุกดาหาร	285	50	335
7	ร้อยเอ็ด	384	114	498
8	สุรินทร์	679	186	865
9	อุดรธานี	766	239	1,005
10	อุบลราชธานี	754	291	1,045

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2544) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร พ.ศ. 2544 กรุงเทพมหานคร บริษัท เอส ทู อาร์ กรุ๊ป จำกัด

จากตาราง 2.4 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ณ ที่เลือกตั้งกลางนอกเขต
จังหวัด ระหว่างวันที่ 29-30 ธันวาคม 2543: การใช้สิทธิเลือกตั้งจำแนกเป็นรายจังหวัด พบว่า
จังหวัดขอนแก่นมีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งฯ มากที่สุด จำนวน 3,857 คน รองลงมาคือจังหวัด
นครราชสีมา จำนวน 3,209 คน จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 1,045 คน จังหวัดอุดรธานี จำนวน
1,005 คน โดยจังหวัดมุกดาหารมีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งฯ น้อยที่สุด จำนวน 335 คน

ตาราง 2.5 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ณ ที่เลือกตั้งกลางนอกเขต
เลือกตั้งระหว่าง วันที่ 29-30 ธันวาคม 2543: การใช้สิทธิเลือกตั้งจำแนก
เป็นรายจังหวัด

ลำดับ ที่	จังหวัด	ผู้มาใช้สิทธิลงคะแนนวันที่		รวม
		29 ธ.ค. 2543	30 ธ.ค. 2543	
1	กาฬสินธุ์	4,637	10,508	15,145
2	ขอนแก่น	9,868	19,689	29,567

ลำดับ ที่	จังหวัด	ผู้มาใช้สิทธิลงคะแนนวันที่		รวม
		29 ธ.ค. 2543	30 ธ.ค. 2543	
3	นครราชสีมา	13,752	28,926	42,678
4	บุรีรัมย์	8,821	19,581	28,402
5	มหาสารคาม	5,643	13,752	19,395
6	มุกดาหาร	2,064	3,203	5,267
7	ร้อยเอ็ด	6,348	12,377	18,725
8	สุรินทร์	9,515	19,856	29,368
9	อุดรธานี	7,963	14,307	22,273
10	อุบลราชธานี	9,048	16,190	25,238

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2544) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร พ.ศ. 2544 กรุงเทพมหานคร บริษัท เอส ทู อาร์ท กรุป จำกัด

จากตาราง 2.5 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ณ ที่เลือกตั้งกลางนอกเขตเลือกตั้ง ระหว่างวันที่ 29-30 ธันวาคม 2543: การใช้สิทธิเลือกตั้งจำแนกเป็นรายจังหวัด พบว่า จังหวัดนครราชสีมา มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งฯ มากที่สุดจำนวน 42,678 คน รองลงมาคือจังหวัดขอนแก่น จำนวน 29,567 คน จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 29,368 คน จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 28,402 คน จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 25,238 คน โดยจังหวัดที่มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งฯ น้อยที่สุด คือ จังหวัดมุกดาหาร จำนวน 5,267 คน

ตาราง 2.6 การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อจำแนกเป็นรายจังหวัด วันที่ 6 มกราคม 2544

จังหวัด	ผู้มีสิทธิ	บัตรเลือกตั้งที่ใช้	บัตรเสีย	บัตรไม่ประสงค์
		ลงคะแนน	จะลงคะแนน	
		จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
กาฬสินธุ์	685,766	484,022 (70.58)	9,339 (1.93)	4,445 (0.92)
ขอนแก่น	1,230,970	856,893 (69.61)	25,200 (2.94)	10,974 (1.28)

จังหวัด	ผู้มีสิทธิ์	บัตรเลือกตั้งที่ใช้	บัตรเสีย	บัตรไม่ประสงค์
		ลงคะแนน		จะลงคะแนน
		จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
นครราชสีมา	1,780,524	1,234,673 (69.34)	26,367 (2.14)	14,678 (1.19)
บุรีรัมย์	1,064,926	712,257 (66.88)	22,872 (3.21)	9,315 (1.31)
มหาสารคาม	671,623	471,184 (70.16)	9,387 (1.99)	3,588 (0.76)
มุกดาหาร	225,687	162,803 (72.14)	3,547 (2.18)	2,076 (1.28)
ร้อยเอ็ด	929,390	619,887 (66.70)	13,506 (2.18)	4,726 (0.76)
สุรินทร์	943,056	615,570 (65.27)	17,083 (2.78)	7,945 (1.29)
อุดรธานี	1,038,644	692,738 (66.70)	22,364 (3.23)	8,669 (1.25)
อุบลราชธานี	1,175,559	825,175 (70.19)	21,478 (2.60)	14,572 (1.77)

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2544) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร พ.ศ. 2544 กรุงเทพมหานคร บริษัท เอส ทู อาร์ท กรุ๊ป จำกัด

จากตาราง 2.6 การใช้สิทธิ์เลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อจำแนกเป็นรายจังหวัด วันที่ 6 มกราคม 2544 พบว่า จังหวัดมุกดาหาร มีบัตรเลือกตั้งที่ใช้ลงคะแนนสูงสุดคือ คิดเป็นร้อยละ 72.14 รองลงมาคือ จังหวัดกาฬสินธุ์ คิดเป็นร้อยละ 70.58 จังหวัดอุบลราชธานี คิดเป็นร้อยละ 70.19 จังหวัดมหาสารคาม คิดเป็นร้อยละ 70.16 จังหวัดขอนแก่น คิดเป็นร้อยละ 69.61 คน โดยจังหวัดสุรินทร์มีบัตรเลือกตั้งที่ใช้ลงคะแนนต่ำสุดคือ คิดเป็นร้อยละ 65.27

สำหรับในส่วนของบัตรเสียนั้น พบว่า จังหวัดอุดรธานีมีจำนวนบัตรเสียสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 3.23 รองลงมาคือ จังหวัดบุรีรัมย์ คิดเป็นร้อยละ 3.21 จังหวัดขอนแก่น คิดเป็นร้อยละ

2.94 จังหวัดสุรินทร์ คิดเป็นร้อยละ 2.78 จังหวัดอุบลราชธานี คิดเป็นร้อยละ 2.60 ทั้งนี้จังหวัดกาฬสินธุ์ มีจำนวนบัตรเสียต่ำที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1.93

และในส่วนของบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนน พบว่า จังหวัดอุบลราชธานี มีบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1.77 รองลงมาคือ จังหวัดบุรีรัมย์ คิดเป็นร้อยละ 1.31 จังหวัดสุรินทร์ คิดเป็นร้อยละ 1.29 จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดมุกดาหาร คิดเป็นร้อยละเท่ากัน 1.28 โดยจังหวัดที่มีบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนต่ำที่สุด คือ จังหวัดมหาสารคาม และร้อยเอ็ด คิดเป็นร้อยละเท่ากัน 0.76

ตาราง 2.7 การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำแนกเป็นรายจังหวัด วันที่ 6 มกราคม 2544

จังหวัด	จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง	บัตรเลือกตั้งที่ใช้	บัตรเสีย	บัตรไม่ประสงค์
		ลงคะแนน	จะลงคะแนน	
		จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
กาฬสินธุ์	685,766	483,895 (70.56)	45,097 (9.32)	8,133 (1.68)
ขอนแก่น	1,230,970	856,944 (69.62)	79,467 (9.27)	21,703 (2.53)
นครราชสีมา	1,780,524	1,234,641 (69.34)	109,574 (8.87)	27,904 (2.26)
บุรีรัมย์	1,064,926	712,281 (66.89)	81,598 (11.46)	16,524 (2.32)
มหาสารคาม	671,623	471,172 (70.15)	36,870 (7.83)	8,053 (1.71)
มุกดาหาร	225,687	162,807 (72.14)	17,288 (10.62)	3,790 (2.33)
ร้อยเอ็ด	929,390	619,885 (66.70)	48,033 (7.75)	7,680 (1.24)
สุรินทร์	943,056	615,576 (65.27)	72,659 (11.80)	15,550 (2.53)

จังหวัด	จำนวนผู้มีสิทธิ์เลือกตั้ง	บัตรเลือกตั้งที่ใช้	บัตรเสีย	บัตรไม่ประสงค์
		ลงคะแนน	จะลงคะแนน	จะลงคะแนน
		จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
อุดรธานี	1,038,644	692,736 (66.70)	68,897 (9.95)	16,040 (2.32)
อุบลราชธานี	1,175,559	823,941 (70.09)	74,270 (9.01)	16,167 (1.96)

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2544) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร พ.ศ. 2544 กรุงเทพมหานคร บริษัท เอส ทู อาร์ท กรุ๊ป จำกัด

จากตาราง 2.7 การใช้สิทธิ์เลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำแนกเป็นรายจังหวัด วันที่ 6 มกราคม 2544 พบว่า จังหวัดมุกดาหาร มีบัตรเลือกตั้งที่ใช้ลงคะแนนสูงสุดคือ คิดเป็นร้อยละ 72.14 รองลงมาคือ จังหวัดกาฬสินธุ์ คิดเป็นร้อยละ 70.56 จังหวัดมหาสารคาม คิดเป็นร้อยละ 70.15 จังหวัดอุบลราชธานี คิดเป็นร้อยละ 70.09 จังหวัดขอนแก่น คิดเป็นร้อยละ 69.62 ทั้งนี้ จังหวัดสุรินทร์ มีบัตรเลือกตั้งที่ใช้ลงคะแนนต่ำที่สุด คิดเป็นร้อยละ 65.27

สำหรับในส่วนของบัตรเสียนั้น พบว่า จังหวัดสุรินทร์มีจำนวนบัตรเสียสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 11.80 รองลงมาคือ จังหวัดบุรีรัมย์ คิดเป็นร้อยละ 11.46 จังหวัดมุกดาหาร คิดเป็นร้อยละ 10.62 จังหวัดอุดรธานี คิดเป็นร้อยละ 9.95 จังหวัดกาฬสินธุ์ คิดเป็นร้อยละ 70.56 ทั้งนี้จังหวัดร้อยเอ็ด มีบัตรเสียต่ำที่สุด คิดเป็นร้อยละ 7.75

และในส่วนของบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนสูงสุด คือ จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดสุรินทร์ คิดเป็นร้อยละเท่ากัน คือ 2.53 รองลงมาคือ จังหวัดมุกดาหาร คิดเป็นร้อยละ 2.33 จังหวัดบุรีรัมย์ และอุดรธานี คิดเป็นร้อยละเท่ากัน คือ 2.32 จังหวัดนครราชสีมา คิดเป็นร้อยละ 2.26 ทั้งนี้จังหวัดร้อยเอ็ด มีบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนต่ำที่สุดคือ คิดเป็นร้อยละ 1.24

ตาราง 2.8 การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำแนกเป็นรายจังหวัด วันที่ 29 มกราคม 2544 และวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2544¹

จังหวัด	จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง	บัตรเลือกตั้งที่ใช้	บัตรเสีย	บัตรไม่ประสงค์จะลงคะแนน
		ลงคะแนน		
		จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
ขอนแก่น	445,637	247,501 (55.54)	15,405 (6.22)	4,158 (1.68)
นครราชสีมา	832,196	466,368 (55.32)	30,559 (6.64)	8,046 (1.75)
บุรีรัมย์	412,493	241,489 (58.54)	17,855 (7.39)	4,658 (1.93)
มหาสารคาม	112,625	62,763 (55.73)	3,546 (5.65)	1,361 (2.17)
ร้อยเอ็ด	308,173	167,374 (54.31)	8,333 (4.98)	2,639 (1.58)
สุรินทร์	206,135	100,168 (48.59)	17,153 (17.12)	2,894 (2.89)
อุบลราชธานี	540,034	323,134 (59.84)	18,710 (5.79)	6,727 (2.08)

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2544) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2544 กรุงเทพมหานคร บริษัท เอส ทู อาร์ท กรุ๊ป จำกัด

จากตาราง 2.8 การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำแนกเป็นรายจังหวัด วันที่ 29 มกราคม 2544 และวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2544 พบว่า จังหวัดอุบลราชธานีมีบัตรเลือกตั้งที่ใช้ลงคะแนนสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 59.84 รองลงมาคือ จังหวัดบุรีรัมย์ คิดเป็นร้อยละ 58.54 จังหวัด

¹ การเลือกตั้งในครั้งนี้เป็นเลือกตั้งในบางพื้นที่เขตเลือกตั้ง เนื่องจากมีการเชื่อว่าการเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม โดยเป็นการเลือกตั้งในจังหวัดขอนแก่น 4 เขต จังหวัดนครราชสีมา 8 เขต จังหวัดบุรีรัมย์ 4 เขต จังหวัดมหาสารคาม 1 เขต จังหวัดร้อยเอ็ด 3 เขต จังหวัดสุรินทร์ 2 เขต และจังหวัดอุบลราชธานี 5 เขต

มหาสารคาม คิดเป็นร้อยละ 55.73 ทั้งนี้จังหวัดสุรินทร์มีบัตรเลือกตั้งที่ใช้ลงคะแนนต่ำที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48.59

สำหรับในส่วนของบัตรเสีย นั้น พบว่า จังหวัดสุรินทร์มีจำนวนบัตรเสียสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 17.12 รองลงมาคือ จังหวัดบุรีรัมย์ คิดเป็นร้อยละ 7.39 จังหวัดนครราชสีมา คิดเป็นร้อยละ 6.64 โดยจังหวัดร้อยเอ็ดมีจำนวนบัตรเสียต่ำที่สุด คิดเป็นร้อยละ 4.98

และในส่วนของบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนน พบว่า จังหวัดสุรินทร์มีจำนวนบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 2.89 รองลงมาคือ จังหวัดมหาสารคาม คิดเป็นร้อยละ 2.17 จังหวัดอุบลราชธานี คิดเป็นร้อยละ 2.08 โดยจังหวัดร้อยเอ็ดมีจำนวนบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนต่ำที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1.58

7.2 ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2548

ตาราง 2.9 แสดงการใช้สิทธิเลือกตั้ง ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อจำแนกเป็นรายภาค

ภาค	จำนวนผู้มีสิทธิ	จำนวนผู้ใช้สิทธิ	ร้อยละ
กทม. ปริมณฑล และภาคกลาง	15,153,766	11,373,282	75.05
ตะวันออกเฉียงเหนือ	15,227,466	10,302,452	67.66
ใต้	5,821,090	4,440,583	76.23
เหนือ	8,369,779	6,225,013	74.37
รวม	44,572,101	32,341,330	72.56

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2548) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2548 กรุงเทพมหานคร บริษัท ซี. ดับเบิลยู แอนด์ เอส โปรดักส์ จำกัด

จากตาราง 2.9 การใช้สิทธิเลือกตั้ง ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อจำแนกเป็นรายภาค พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งเป็นลำดับแรก จำนวน 15,227,466 คน โดยมาใช้สิทธิมากเป็นลำดับสุดท้าย คือ จำนวน 10,302,452 คน คิดเป็นร้อยละ 67.66

ตาราง 2.10 แสดงบัตรดี บัตรเสีย และบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนการใช้สิทธิเลือกตั้ง ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อจำแนกเป็นรายภาค

ภาค	บัตรดี	ร้อยละ	บัตรเสีย	ร้อยละ	บัตรไม่ ประสงค์ ลงคะแนน	ร้อยละ
กทม. ปริมณฑล และ ภาคกลาง	10,894,712	95.79	313,322	2.75	165,248	1.45
ตะวันออกเฉียงเหนือ	9,961,923	96.69	266,973	2.59	73,553	0.71
ใต้	4,240,810	95.50	142,466	3.21	57,307	1.29
เหนือ	5,950,778	95.59	212,825	3.42	61,407	0.99
รวม	31,048,223	96.00	935,586	2.89	357,515	1.11

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2548) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร พ.ศ. 2548 กรุงเทพมหานคร บริษัท ซี. ดับเบิลยู แอนด์ เอส โปรดักส์ จำกัด

จากตาราง 2.10 บัตรดี บัตรเสีย และบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนการใช้สิทธิเลือกตั้ง ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อจำแนกเป็นรายภาค พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนบัตรดีเป็นลำดับแรก จำนวน 9,961,923 บัตร คิดเป็นร้อยละ 96.69 ทั้งนี้บัตรเสียเป็นลำดับสุดท้าย จำนวน 266,973 บัตร คิดเป็นร้อยละ 2.59 และมีบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนเป็นลำดับสุดท้ายเช่นกัน จำนวน 73,553 บัตร คิดเป็นร้อยละ 0.71

ตาราง 2.11 แสดงบัตรดี บัตรเสีย และบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนการใช้สิทธิเลือกตั้ง ส.ส. แบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำแนกเป็นรายภาค

ภาค	บัตรดี	ร้อยละ	บัตรเสีย	ร้อยละ	บัตรไม่ ประสงค์ ลงคะแนน	ร้อยละ
กทม. ปริมณฑล และ ภาคกลาง	10,425,343	91.69	609,597	5.36	335,402	2.95
ตะวันออกเฉียงเหนือ	9,545,871	92.66	584,971	5.68	170,710	1.66
ใต้	4,097,445	92.27	247,779	5.58	95,526	2.15
เหนือ	5,589,057	89.78	496,243	7.97	139,638	2.24
รวม	29,657,716	91.71	1,938,590	5.99	741,276	2.29

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2548) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร พ.ศ. 2548 กรุงเทพมหานคร บริษัท ซี. ดับเบิลยู แอนด์ เอส โปรดักส์ จำกัด

จากตาราง 2.11 บัตรดี บัตรเสีย และบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนการใช้สิทธิเลือกตั้ง ส.ส. แบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำแนกเป็นรายภาค พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนบัตรดีเป็นลำดับแรก จำนวน 9,545,871 บัตร คิดเป็นร้อยละ 92.66 ทั้งนี้บัตรเสียเป็นลำดับที่สอง จำนวน 584,971 บัตร คิดเป็นร้อยละ 5.68 และมีบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนเป็นลำดับสุดท้ายเช่นกัน จำนวน 170,710 บัตร คิดเป็นร้อยละ 1.66

ตาราง 2.12 จำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง จำแนกตามจังหวัดและเพศ

ลำดับที่	จังหวัด	ชาย	หญิง	รวม
1	กาฬสินธุ์	37	4	41
2	ขอนแก่น	66	7	73
3	นครราชสีมา	54	9	63
4	บุรีรัมย์	47	3	16
5	มหาสารคาม	32	1	33
6	มุกดาหาร	8	3	11
7	ร้อยเอ็ด	40	2	42
8	สุรินทร์	39	6	45
9	อุดรธานี	46	8	54
10	อุบลราชธานี	45	4	49

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2548) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2548 กรุงเทพมหานคร บริษัท ซี. ดับเบิลยู แอนด์ เอส โปรดักส์ จำกัด

จากตาราง 2.12 จำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง จำแนกตามจังหวัดและเพศ พบว่า จังหวัดขอนแก่น มีจำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งฯ มากที่สุด คือ 73 คน แยกเป็นเพศชาย 66 คน และเพศหญิง 7 คน รองลงมาคือจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 63 คน แยกเป็นเพศชาย 54 คน และเพศหญิง 9 คน จังหวัดอุดรธานี จำนวน 54 คน แยกเป็นเพศชาย 46 คน และเพศหญิง 8 คน จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 49 คน แยกเป็นเพศชาย 45 คน และเพศหญิง 4 คน จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 45 คน แยกเป็นเพศชาย 39 คน และเพศหญิง 6 คน ทั้งนี้ จังหวัดมุกดาหารมีจำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งฯ น้อยที่สุด จำนวน 11 คน แยกเป็นเพศชาย 8 คน และเพศหญิง 3 คน

ตาราง 2.13 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ณ ที่เลือกตั้งกลางนอกเขต
จังหวัด ระหว่างวันที่ 29-30 มกราคม 2548

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวนผู้มาใช้สิทธิลงคะแนนวันที่		รวม
		28 ม.ค. 2548	30 ม.ค. 2548	
1	กาฬสินธุ์	48	27	75
2	ขอนแก่น	257	182	439
3	นครราชสีมา	1,919	1,355	3,274
4	บุรีรัมย์	107	60	167
5	มหาสารคาม	42	22	64
6	มุกดาหาร	81	24	105
7	ร้อยเอ็ด	56	28	84
8	สุรินทร์	88	37	125
9	อุดรธานี	160	94	254
10	อุบลราชธานี	127	60	187

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2548) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร พ.ศ. 2548 กรุงเทพมหานคร บริษัท ซี. ดับเบิลยู แอนด์ เอส โปรดักส์ จำกัด

จากตาราง 2.13 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ณ ที่เลือกตั้งกลางนอกเขต
จังหวัด ระหว่างวันที่ 29-30 มกราคม 2548 พบว่า จังหวัดนครราชสีมาเป็นผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งฯ มาก
ที่สุด จำนวน 3,274 คน รองลงมาคือจังหวัดขอนแก่น จำนวน 439 คน จังหวัดอุดรธานี จำนวน
254 คน จังหวัดอุบลราชธานีจำนวน 187 คน จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 167 คน โดยจังหวัด
มหาสารคามมีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งฯ น้อยที่สุด จำนวน 64 คน

ตาราง 2.14 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ณ ที่เลือกตั้งกลางในเขต
เลือกตั้งระหว่างวันที่ 29-30 มกราคม 2548

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวนผู้มาใช้สิทธิลงคะแนนวันที่		รวม
		29 ม.ค. 2548	30 ม.ค. 2548	
1	กาฬสินธุ์	3,404	2,857	6,261
2	ขอนแก่น	6,679	6,448	13,127
3	นครราชสีมา	9,608	10,446	20,054
4	บุรีรัมย์	5,187	4,541	9,728

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวนผู้มาใช้สิทธิลงคะแนนวันที่		รวม
		29 ม.ค. 2548	30 ม.ค. 2548	
5	มหาสารคาม	2,443	2,411	8,454
6	มุกดาหาร	1,216	950	2,166
7	ร้อยเอ็ด	5,690	5,003	10,693
8	สุรินทร์	6,889	7,213	14,785
9	อุดรธานี	4,139	4,432	8,571
10	อุบลราชธานี	5,919	5,971	11,890

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2548) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร พ.ศ. 2548 กรุงเทพมหานคร บริษัท ซี. ดับเบิลยู แอนด์ เอส โปรดักส์ จำกัด

จากตาราง 2.14 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ณ ที่เลือกตั้งกลางในเขตเลือกตั้ง ระหว่างวันที่ 29-30 มกราคม 2548 พบว่า จังหวัดนครราชสีมา มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งมากที่สุดจำนวน 20,054 คน รองลงมาคือจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 14,785 คน จังหวัดขอนแก่น จำนวน 13,127 คน จังหวัดอุบลราชธานีจำนวน 11,890 คน จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 3,166 คน โดยจังหวัดที่มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง น้อยที่สุด คือ จังหวัดมุกดาหาร จำนวน 2,166 คน

ตาราง 2.15 การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อจำแนกเป็นรายจังหวัด

จังหวัด	ผู้มีสิทธิ	ผู้ใช้สิทธิ (ร้อยละ)	บัตรเลือกตั้งที่	บัตรเสีย	บัตรไม่ประสงค์
			ใช้ลงคะแนน	จำนวน	จะลงคะแนน
			จำนวน	จำนวน	จำนวน
			(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)
กาฬสินธุ์	693,985	487,062 (70.18)	474,430 (97.41)	10,664 (2.19)	1,968 (0.40)
ขอนแก่น	1,260,540	894,709 (70.98)	867,739 (96.99)	20,080 (2.24)	6,890 (0.77)
นครราชสีมา	1,851,362	1,335,920 (72.16)	1,282,566 (96.01)	39,643 (2.97)	13,711 (1.03)
บุรีรัมย์	1,057,748	742,448 (70.19)	712,795 (96.01)	23,137 (3.12)	6,516 (0.88)
มหาสารคาม	685,516	475,737 (69.40)	463,855 (97.50)	8,799 (1.85)	3,083 (0.65)
มุกดาหาร	235,843	166,102 (70.43)	160,603 (96.69)	4,659 (2.80)	840 (0.51)

จังหวัด	ผู้มีสิทธิ	ผู้ใช้สิทธิ (ร้อยละ)	บัตรเลือกตั้งที่ ใช้ลงคะแนน	บัตรเสีย	บัตรไม่ประสงค์ จะลงคะแนน
			จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
ร้อยเอ็ด	951,358	628,056 (66.02)	614,032 (97.77)	11,561 (1.84)	2,463 (0.39)
สุรินทร์	973,654	612,558 (62.91)	586,022 (95.67)	21,868 (3.57)	4,447 (0.76)
อุดรธานี	1,088,909	707,142 (64.94)	684,469 (96.79)	17,069 (2.41)	5,604 (0.79)
อุบลราชธานี	1,234,661	838,272 (67.89)	809,351 (96.55)	22,031 (2.63)	6,890 (0.82)

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2548) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร พ.ศ. 2548 กรุงเทพมหานคร บริษัท ซี. ดับเบิลยู แอนด์ เอส โปรดักส์ จำกัด

จากตาราง 2.15 การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อจำแนกเป็นรายจังหวัด พบว่า จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวนผู้มาใช้สิทธิสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 72.16 รองลงมาคือ จังหวัดขอนแก่น คิดเป็นร้อยละ 70.98 จังหวัดมุกดาหาร คิดเป็นร้อยละ 70.43 จังหวัดบุรีรัมย์ คิดเป็นร้อยละ 70.19 จังหวัดกาฬสินธุ์ คิดเป็นร้อยละ 70.18 โดยจังหวัดสุรินทร์มีจำนวนผู้มาใช้สิทธิต่ำที่สุด คิดเป็นร้อยละ 62.91

จังหวัดร้อยเอ็ด มีบัตรเลือกตั้งที่ใช้ลงคะแนนสูงสุดคือ คิดเป็นร้อยละ 97.77 รองลงมาคือ จังหวัดมหาสารคาม คิดเป็นร้อยละ 97.50 จังหวัดกาฬสินธุ์ คิดเป็นร้อยละ 97.41 จังหวัดขอนแก่น คิดเป็นร้อยละ 96.99 จังหวัดอุดรธานี คิดเป็นร้อยละ 96.79 โดยจังหวัดสุรินทร์ มีบัตรเลือกตั้งที่ใช้ลงคะแนนต่ำสุดคือ คิดเป็นร้อยละ 95.67

สำหรับในส่วนของบัตรเสียนั้น พบว่า จังหวัดสุรินทร์มีจำนวนบัตรเสียสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 3.57 รองลงมาคือ จังหวัดบุรีรัมย์ คิดเป็นร้อยละ 3.12 จังหวัดนครราชสีมา คิดเป็นร้อยละ 2.97 จังหวัดมุกดาหาร คิดเป็นร้อยละ 2.80 จังหวัดอุบลราชธานี คิดเป็นร้อยละ 2.63 ทั้งนี้จังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวนบัตรเสียต่ำที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1.84

และในส่วนของบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนน พบว่า จังหวัดนครราชสีมา มีบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 1.03 รองลงมาคือ จังหวัดบุรีรัมย์ คิดเป็นร้อยละ 0.88 จังหวัดอุบลราชธานี คิดเป็นร้อยละ 0.82 จังหวัดอุดรธานี คิดเป็นร้อยละ 0.79 จังหวัดขอนแก่น คิดเป็นร้อยละ 0.77 โดยจังหวัดที่มีบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนต่ำที่สุด คือ จังหวัดร้อยเอ็ด คิดเป็นร้อยละ 0.39

ตาราง 2.16 การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำแนกเป็นรายจังหวัด

จังหวัด	จำนวนผู้มีสิทธิ	จำนวนผู้ใช้สิทธิ (ร้อยละ)	บัตรเลือกตั้งที่ใช้	บัตรเสีย	บัตรไม่ประสงค์
			ลงคะแนน	จะลงคะแนน	จะลงคะแนน
			จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
กาฬสินธุ์	693,985	487,074 (70.19)	461,098 (94.67)	21,427 (4.40)	4,549 (0.93)
ขอนแก่น	1,260,540	894,696 (70.98)	830,711 (92.85)	44,661 (4.99)	19,324 (2.05)
นครราชสีมา	1,851,362	1,335,333 (72.13)	1,229,634 (92.09)	80,985 (6.06)	24,705 (1.85)
บุรีรัมย์	1,057,748	742,453 (70.19)	676,421 (91.11)	52,108 (7.02)	13,923 (1.88)
มหาสารคาม	685,516	475,729 (69.40)	448,654 (94.31)	20,790 (4.37)	6,282 (1.32)
มุกดาหาร	235,843	166,100 (70.43)	153,976 (92.70)	9,625 (5.79)	2,499 (1.50)
ร้อยเอ็ด	951,358	627,806 (65.99)	594,343 (94.67)	26,680 (4.25)	6,783 (1.08)
สุรินทร์	973,654	612,562 (62.91)	556,273 (90.81)	45,378 (7.41)	10,910 (1.78)
อุดรธานี	1,088,909	707,145 (64.94)	655,435 (92.69)	37,487 (5.30)	14,223 (2.01)
อุบลราชธานี	1,234,661	838,283 (67.90)	775,114 (92.46)	48,506 (5.79)	14,663 (1.75)

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2548) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน

ราษฎร พ.ศ. 2548 กรุงเทพมหานคร บริษัท ซี. ดับเบิลยู แอนด์ เอส โปรดักส์ จำกัด

จากตาราง 2.16 การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำแนกเป็นรายจังหวัด พบว่า จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวนผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งสูงสุดคือ คิดเป็นร้อยละ 72.13 รองลงมาคือ จังหวัดขอนแก่น คิดเป็นร้อยละ 70.98 จังหวัดมุกดาหาร คิดเป็นร้อยละ 70.43 จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดบุรีรัมย์มีจำนวนผู้ใช้สิทธิ คิดเป็นร้อยละเท่ากัน 70.19 ทั้งนี้จังหวัดสุรินทร์ มีจำนวนผู้ใช้สิทธิต่ำที่สุด คิดเป็นร้อยละ 62.91

จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ดมีบัตรเลือกตั้งที่ใช้ลงคะแนนสูงสุด คือ คิดเป็นร้อยละเท่ากัน 94.67 รองลงมาคือ จังหวัดมหาสารคาม คิดเป็นร้อยละ 94.31 จังหวัดขอนแก่น คิดเป็นร้อยละ 92.85 จังหวัดมุกดาหาร คิดเป็นร้อยละ 92.70 จังหวัดอุดรธานี คิดเป็นร้อยละ 92.69 โดยจังหวัดสุรินทร์ มีบัตรเลือกตั้งที่ใช้ลงคะแนนต่ำสุดคือ คิดเป็นร้อยละ 90.81

สำหรับในส่วนของบัตรเสียนั้น พบว่า จังหวัดสุรินทร์ มีจำนวนบัตรเสียสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 7.41 รองลงมาคือ จังหวัดบุรีรัมย์ คิดเป็นร้อยละ 7.02 จังหวัดนครราชสีมา คิดเป็นร้อยละ 6.06 จังหวัดมุกดาหาร และจังหวัดอุบลราชธานี คิดเป็นร้อยละเท่ากัน 5.79 ทั้งนี้จังหวัดร้อยเอ็ด มีบัตรเสียต่ำที่สุด คิดเป็นร้อยละ 4.25

และในส่วนของบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนสูงสุด คือ จังหวัดขอนแก่น คิดเป็นร้อยละ 2.05 รองลงมาคือ จังหวัดอุดรธานี คิดเป็นร้อยละ 2.01 จังหวัดบุรีรัมย์ คิดเป็นร้อยละ 1.88 จังหวัดนครราชสีมา คิดเป็นร้อยละ 1.85 จังหวัดสุรินทร์ คิดเป็นร้อยละ 1.78 ทั้งนี้จังหวัดกาฬสินธุ์ มีบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนต่ำที่สุดคือ คิดเป็นร้อยละ 0.93

7.3 ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2550

ตาราง 2.17 การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำแนกเป็นรายภาค

ภาค	ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง	ผู้ใช้สิทธิเลือกตั้ง	ร้อยละ	บัตรเสีย	ร้อยละ	บัตรไม่ประสงค์ลงคะแนน	ร้อยละ
กลาง	15,350,777	11,387,353	74.18	287,854	2.53	670,112	5.88
ใต้	5,807,138	4,530,744	78.02	119,949	2.65	181,322	4.00
ตะวันออกเฉียงเหนือ	14,748,832	10,591,318	71.81	221,260	2.09	348,084	3.29
เหนือ	8,095,846	6,266,453	77.40	208,712	3.33	300,189	4.79
รวม	44,002,593	32,775,868	74.49	837,775	2.56	1,499,707	4.58

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2551) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน

ราษฎร พ.ศ. 2550 กรุงเทพมหานคร บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด

จากตาราง 2.17 การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำแนกเป็นรายภาค พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งสูงเป็นลำดับที่สอง คือ จำนวน 14,748,832 คน โดยมีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่นๆ คือ จำนวน 10,591,318 คน คิดเป็นร้อยละ 71.81 บัตรเสียสูงเป็นลำดับสุดท้าย มีจำนวน 221,260 คิดเป็นร้อยละ 2.09 ทั้งนี้มีบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนต่ำที่สุด จำนวน 348,084 บัตร คิดเป็นร้อยละ 3.29

ตาราง 2.18 จำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง
จำแนกตามจังหวัดและเพศ

ลำดับที่	จังหวัด	ชาย	หญิง	รวม
1	กาฬสินธุ์	62	13	75
2	ขอนแก่น	117	23	140
3	นครราชสีมา	121	22	143
4	บุรีรัมย์	103	13	116
5	มหาสารคาม	66	12	78
6	มุกดาหาร	16	2	18
7	ร้อยเอ็ด	90	11	101
8	สุรินทร์	83	16	99
9	อุดรธานี	93	13	106
10	อุบลราชธานี	131	20	151

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2551) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร พ.ศ. 2550 กรุงเทพมหานคร บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด

จากตาราง 2.18 จำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง
จำแนกตามจังหวัดและเพศ พบว่า จังหวัดอุบลราชธานี มีจำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งฯ มากที่สุด คือ
151 คน แยกเป็นเพศชาย 131 คน และเพศหญิง 20 คน รองลงมาคือ จังหวัดนครราชสีมา จำนวน
143 คน แยกเป็นเพศชาย 121 คน และเพศหญิง 22 คน จังหวัดขอนแก่น จำนวน 140 คน แยก
เป็นเพศชาย 117 คน และเพศหญิง 23 คน จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 116 คน แยกเป็นเพศชาย 103
คน และเพศหญิง 13 คน จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 101 คน แยกเป็นเพศชาย 90 คน และเพศหญิง
11 คน ทั้งนี้จังหวัดมุกดาหารมีจำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งฯ น้อยที่สุด จำนวน 18 คน แยกเป็นเพศ
ชาย 16 คน และเพศหญิง 2 คน

ตาราง 2.19 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ณ ที่เลือกตั้งกลางนอกเขต
จังหวัด ระหว่างวันที่ 15-16 ธันวาคม 2550

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวนผู้มาใช้สิทธิลงคะแนนวันที่		รวม
		15 ธ.ค. 2550	16 ธ.ค. 2550	
1	กาฬสินธุ์	947	405	1,352
2	ขอนแก่น	7,536	5,240	12,776
3	นครราชสีมา	9,196	7,429	16,625
4	บุรีรัมย์	1,898	919	2,817
5	มหาสารคาม	4,526	1,870	6,396
6	มุกดาหาร	706	387	1,093
7	ร้อยเอ็ด	1,389	739	2,128
8	สุรินทร์	1,846	897	2,743
9	อุดรธานี	3,070	1,959	5,029
10	อุบลราชธานี	3,585	2,221	5,806

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2551) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร พ.ศ. 2550 กรุงเทพมหานคร บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด

จากตาราง 2.19 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ณ ที่เลือกตั้งกลางนอกเขต
จังหวัด ระหว่างวันที่ 15-16 ธันวาคม 2550 พบว่า จังหวัดนครราชสีมา มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งฯ
มากที่สุด จำนวน 16,625 คน รองลงมาคือจังหวัดขอนแก่น จำนวน 12,776 คน จังหวัด
มหาสารคาม จำนวน 6,396 คน จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 5,806 จังหวัดอุดรธานี จำนวน
5,029 คน โดยจังหวัดมุกดาหารมีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งฯ น้อยที่สุด จำนวน 1,093 คน

ตาราง 2.20 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ณ ที่เลือกตั้งกลางในเขต
เลือกตั้ง ระหว่างวันที่ 15-16 ธันวาคม 2550

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวนผู้มาใช้สิทธิลงคะแนนวันที่		รวม
		15 ธ.ค. 2550	16 ธ.ค. 2550	
1	กาฬสินธุ์	6,149	7,811	13,960
2	ขอนแก่น	16,515	12,546	29,061
3	นครราชสีมา	14,999	15,110	30,109
4	บุรีรัมย์	7,405	6,055	13,460
5	มหาสารคาม	6,338	6,029	12,369

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวนผู้มาใช้สิทธิลงคะแนนวันที่		รวม
		15 ธ.ค. 2550	16 ธ.ค. 2550	
6	มุกดาหาร	2,087	2,131	4,218
7	ร้อยเอ็ด	12,441	7,763	20,204
8	สุรินทร์	11,337	7,527	18,864
9	อุดรธานี	9,977	7,858	17,835
10	อุบลราชธานี	17,062	14,636	31,698

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2551) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร พ.ศ. 2550 กรุงเทพมหานคร บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด

จากตาราง 2.20 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ณ ที่เลือกตั้งกลางนอกเขตเลือกตั้ง ระหว่างวันที่ 15-16 ธันวาคม 2550 พบว่า จังหวัดอุบลราชธานี มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งมากที่สุดจำนวน 31,698 คน รองลงมาคือจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 30,109 คน จังหวัดขอนแก่น จำนวน 29,061 คน จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 20,204 คน จังหวัดสุรินทร์ 18,864 คน โดยจังหวัดที่มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง น้อยที่สุด คือ จังหวัดมุกดาหาร จำนวน 4,218 คน

ตาราง 2.21 การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบสัดส่วนจำแนกตามรายจังหวัด วันที่ 23 ธันวาคม 2550

จังหวัด	จำนวนผู้มีสิทธิ	จำนวนผู้ใช้สิทธิ (ร้อยละ)	บัตรเสีย	บัตรไม่ประสงค์ จะลงคะแนน
			จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
กาฬสินธุ์	727,139	498,560 (68.56)	28,433 (5.70)	9,789 (1.96)
ขอนแก่น	1,275,709	906,040 (71.02)	44,203 (4.88)	21,060 (2.32)
นครราชสีมา	1,796,488	1,310,349 (72.94)	88,332 (6.74)	39,234 (2.99)
บุรีรัมย์	1,072,280	728,480 (67.94)	54,636 (7.50)	18,455 (2.53)
มหาสารคาม	680,568	486,315 (71.46)	20,490 (4.21)	8,158 (1.68)

จังหวัด	จำนวนผู้มีสิทธิ	จำนวนผู้ใช้สิทธิ (ร้อยละ)	บัตรเสีย	บัตรไม่ประสงค์ จะลงคะแนน
			จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
มุกดาหาร	235,456	175,359 (74.48)	9,364 (5.34)	3,425 (1.95)
ร้อยเอ็ด	945,373	644,943 (68.22)	27,884 (4.32)	10,146 (1.57)
สุรินทร์	835,158	630,675 (75.52)	47,442 (7.52)	13,926 (2.21)
อุดรธานี	967,173	728,912 (75.39)	33,722 (4.63)	16,677 (2.29)
อุบลราชธานี	1,178,173	900,288 (76.41)	54,545 (6.06)	19,279 (2.14)

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2551) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร พ.ศ. 2550 กรุงเทพมหานคร บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด

จากตาราง 2.21 การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบสัดส่วนจำแนกตามรายจังหวัด วันที่ 23 ธันวาคม 2550 พบว่า จังหวัดอุบลราชธานี มีจำนวนผู้ใช้สิทธิสูงสุดคือ คิดเป็นร้อยละ 76.41 รองลงมาคือ จังหวัดสุรินทร์ คิดเป็นร้อยละ 75.52 จังหวัดอุดรธานี คิดเป็นร้อยละ 75.39 จังหวัดมุกดาหาร คิดเป็นร้อยละ 74.48 จังหวัดนครราชสีมา คิดเป็นร้อยละ 72.94 ทั้งนี้จังหวัดบุรีรัมย์ มีจำนวนผู้ใช้สิทธิต่ำที่สุด คิดเป็นร้อยละ 67.94

สำหรับในส่วนของบัตรเสียนั้น พบว่า จังหวัดสุรินทร์ มีจำนวนบัตรเสียสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 7.52 รองลงมาคือ จังหวัดบุรีรัมย์ คิดเป็นร้อยละ 7.50 จังหวัดนครราชสีมา คิดเป็นร้อยละ 6.74 จังหวัดอุบลราชธานี คิดเป็นร้อยละ 6.06 จังหวัดกาฬสินธุ์ คิดเป็นร้อยละ 5.70 ทั้งนี้จังหวัดมหาสารคาม มีบัตรเสียต่ำที่สุด คิดเป็นร้อยละ 4.21

ในส่วนของบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนสูงสุดคือ จังหวัดนครราชสีมา คิดเป็นร้อยละ 2.99 รองลงมาคือ จังหวัดบุรีรัมย์ คิดเป็นร้อยละ 2.53 จังหวัดขอนแก่น คิดเป็นร้อยละ 2.32 จังหวัดอุดรธานี คิดเป็นร้อยละ 2.29 จังหวัดสุรินทร์ คิดเป็นร้อยละ 2.21 ทั้งนี้จังหวัดร้อยเอ็ด มีบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนต่ำที่สุดคือ คิดเป็นร้อยละ 1.57

ตาราง 2.22 การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำแนกเป็นรายจังหวัด วันที่ 23 ธันวาคม 2550

จังหวัด	จำนวนผู้มีสิทธิ	จำนวนผู้ใช้สิทธิ (ร้อยละ)	บัตรเสีย	บัตรไม่ประสงค์จะ ลงคะแนน
			จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
กาฬสินธุ์	727,139	496,283 (68.25)	7,353 (1.48)	13,548 (2.73)
ขอนแก่น	1,275,709	906,043 (71.02)	15,573 (1.72)	32,811 (3.62)
นครราชสีมา	1,796,488	1,310,201 (72.93)	31,002 (2.37)	57,974 (4.42)
บุรีรัมย์	1,072,280	728,479 (67.94)	21,399 (2.94)	29,624 (4.07)
มหาสารคาม	680,568	486,316 (71.46)	5,458 (1.12)	13,452 (2.77)
มุกดาหาร	235,456	175,361 (74.48)	4,158 (2.37)	4,352 (2.48)
ร้อยเอ็ด	945,373	644,915 (68.22)	11,549 (1.79)	13,416 (2.08)
สุรินทร์	835,158	630,418 (75.48)	16,397 (2.60)	22,537 (3.57)
อุดรธานี	967,173	728,910 (75.37)	14,485 (1.90)	25,921 (3.56)
อุบลราชธานี	1,178,173	901,695 (76.53)	16,290 (1.81)	28,285 (3.14)

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2551) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน

ราษฎร พ.ศ. 2550 กรุงเทพมหานคร บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด

จากตาราง 2.22 การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำแนกเป็นรายจังหวัด วันที่ 23 ธันวาคม 2550 พบว่า จังหวัดอุบลราชธานี มีจำนวนผู้ใช้สิทธิสูงสุดคือ คิดเป็นร้อยละ 76.53 รองลงมาคือ จังหวัดสุรินทร์ คิดเป็นร้อยละ 75.48 จังหวัดอุดรธานี คิดเป็นร้อยละ 75.37 จังหวัด

มุกดาหาร คิดเป็นร้อยละ 74.48 จังหวัดนครราชสีมา คิดเป็นร้อยละ 72.93 ทั้งนี้จังหวัดบุรีรัมย์ มีจำนวนผู้ใช้สิทธิต่ำที่สุด คิดเป็นร้อยละ 67.94

สำหรับในส่วนของบัตรเสียนั้น พบว่า จังหวัดบุรีรัมย์ มีจำนวนบัตรเสียสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 2.94 รองลงมาคือ จังหวัดสุรินทร์ คิดเป็นร้อยละ 2.60 จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดมุกดาหาร คิดเป็นร้อยละเท่ากัน 2.37 จังหวัดอุดรธานี คิดเป็นร้อยละ 1.90 ทั้งนี้จังหวัดมหาสารคาม มีบัตรเสียต่ำที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1.12

และในส่วนของบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนสูงที่สุด คือ จังหวัดนครราชสีมา คิดเป็นร้อยละ 4.42 รองลงมาคือ จังหวัดบุรีรัมย์ คิดเป็นร้อยละ 4.07 จังหวัดขอนแก่น คิดเป็นร้อยละ 3.62 จังหวัดสุรินทร์ คิดเป็นร้อยละ 3.57 จังหวัดอุบลราชธานี คิดเป็นร้อยละ 3.56 ทั้งนี้จังหวัดร้อยเอ็ด มีบัตรไม่ประสงค์ลงคะแนนต่ำที่สุดคือ คิดเป็นร้อยละ 2.08

ตาราง 2.23 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง (กรณีเลือกตั้งใหม่) จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ นครราชสีมา และอุดรธานี

วันที่ 13 มกราคม 2551				
จังหวัด	จำนวนผู้มีสิทธิ	จำนวนผู้ใช้สิทธิ (ร้อยละ)	บัตรเสีย	บัตรไม่ประสงค์จะ ลงคะแนน
			จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
นครราชสีมา	325,216	182,106 (56.00)	2,214 (1.22)	4,395 (2.41)

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2551) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2550 กรุงเทพมหานคร บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด

จากตาราง 2.23 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง (กรณีเลือกตั้งใหม่) จังหวัดนครราชสีมา พบว่า มีผู้มาใช้สิทธิ คิดเป็นร้อยละ 56.00 โดยมีจำนวนบัตรเสีย คิดเป็นร้อยละ 1.22 และมีบัตรไม่ประสงค์จะลงคะแนน คิดเป็นร้อยละ 2.41

วันที่ 17 มกราคม 2551				
จังหวัด	จำนวนผู้มีสิทธิ	จำนวนผู้ใช้สิทธิ (ร้อยละ)	บัตรเสีย	บัตรไม่ประสงค์จะ ลงคะแนน
			จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
บุรีรัมย์	325,422	164,790 (50.64)	4,897 (2.97)	8,407 (5.10)

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2551) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2550 กรุงเทพมหานคร บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด

จากตาราง 2.23 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง (กรณีเลือกตั้งใหม่) จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า มีผู้มาใช้สิทธิ คิดเป็นร้อยละ 50.64 โดยมีจำนวนบัตรเสีย คิดเป็นร้อยละ 2.97 และมีบัตรไม่ประสงค์จะลงคะแนน คิดเป็นร้อยละ 5.10

วันที่ 20 มกราคม 2551				
จังหวัด	จำนวนผู้มีสิทธิ	จำนวนผู้ใช้สิทธิ (ร้อยละ)	บัตรเสีย	บัตรไม่ประสงค์จะ ลงคะแนน
			จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
นครราชสีมา	222,563	132,102 (59.35)	2,241 (1.70)	3]814 (2.89)
อุดรธานี	758,698	433,675 (57.78)	5,645 (1.33)	11,557 (2.54)

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2551) ข้อมูล สถิติ และผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2550 กรุงเทพมหานคร บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด

จากตาราง 2.23 การใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง (กรณีเลือกตั้งใหม่) จังหวัดนครราชสีมา ในวันที่ 20 มกราคม 2551 พบว่า มีผู้มาใช้สิทธิ คิดเป็นร้อยละ 59.35 โดยมีจำนวนบัตรเสีย คิดเป็นร้อยละ 1.70 และมีบัตรไม่ประสงค์จะลงคะแนน คิดเป็นร้อยละ 2.89

ส่วนกรณีจังหวัดอุดรธานี พบว่า มีผู้มาใช้สิทธิ คิดเป็นร้อยละ 57.78 โดยมีจำนวนบัตรเสีย คิดเป็นร้อยละ 1.33 และมีบัตรไม่ประสงค์จะลงคะแนน คิดเป็นร้อยละ 2.54

8. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการศึกษาเรื่องของพฤติกรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางในกรณีของไทย พบดังต่อไปนี้

8.1 การศึกษาวิจัยของ ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (2538) เรื่อง “แนวคิดที่ว่าด้วยชนชั้นกลางไทย” พบว่าปรากฏการณ์ของกลุ่มบุคคลที่ถูกเรียกขานว่า “ชนชั้นกลาง” ในสังคมไทย ส่วนใหญ่เป็นการกล่าวถึงบนความเข้าใจแบบง่าย ๆ นั่นคือ การเข้าใจว่าคนกลุ่มนี้มีใช้ชนชั้นบนและมีใช้ชนชั้นล่าง โดยมีได้คำนึงถึงความเหมาะสมหรือเกณฑ์ในการแบ่งแยกพวกเขาออกจากคนสองชนชั้นดังกล่าว นั่นเท่ากับว่า ชนชั้นกลางที่กล่าวถึงอาจขาดนัยของการอธิบายจากรากฐานความเป็น “ชนชั้น” ทางทฤษฎี

“ชนชั้นกลาง” ที่กล่าวโดยมีนัยทางทฤษฎีที่มีอยู่ สามารถอธิบายได้จากแนวคิดทฤษฎีเพียง 2 แนวทาง ได้แก่ แนวคิดวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ และแนวคิดวิเคราะห์แบบเวเบอร์เรียน

แนวคิดวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์มีอิทธิพลต่อการศึกษาเรื่องชนชั้นในสังคมไทยมานานแล้ว แต่เนื่องจากส่วนใหญ่เน้นการวิเคราะห์บนรากฐานการศึกษาในระบบ 2 ชั้น ทำให้การพิจารณาฐานะและบทบาทของชนชั้นกลางถูกละเลยไป แม้มีการศึกษาถึงคนกลุ่มนี้อยู่บ้างในงานของกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวประวัติศาสตร์ แต่นัยของการกล่าวถึงก็คือ การพิจารณาให้พวกเขาเป็นชนชั้นนายทุน เป็นชนชั้นที่ก่อตัวขึ้นท่ามกลางสังคมศักดินา เป็นชนชั้นกลางของสังคมศักดินา ซึ่งนั่นหมายความว่า ความเป็น “กลาง” ดังกล่าวเป็นสภาวะชั่วคราวของกลุ่มชนซึ่งเมื่อสังคมได้พัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยมแล้ว พวกเขาจะกลายเป็นชนชั้นผู้ยึดกุมปัจจัยการผลิตหรือชนชั้นบนในสังคมทุนนิยมต่อไป

การยอมรับฐานะและบทบาทของชนชั้นกลางมีปรากฏให้เห็นอย่างกว้างขวางในงานของนักสังคมวิทยาที่อาศัยแนวคิดแบบเวเบอร์เรียนเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ แต่เนื่องจากงานสำคัญที่นักคิดกลุ่มนี้พยายามนำเสนอคือ การค้นหาเครื่องชี้วัดทางชนชั้นที่หลากหลาย โดยส่วนใหญ่ยอมรับคล้าย ๆ กันว่า อาชีพเป็นตัวบ่งชี้สถานภาพที่ดีที่สุด เพราะอาชีพสามารถสะท้อนให้เห็นถึงผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคม และเนื่องจากการจัดแบ่งกลุ่มชนตามแนวคิดนี้เน้นเพียงการจัดระเบียบชนชั้นทางสังคม แต่ไม่ได้เน้นความเคร่งครัดในเรื่องเกณฑ์ชี้วัด ดังนั้น การกำหนดฐานะของชนชั้นกลางในงานต่างๆ ตามแนวคิดนี้ จึงขาดบรรทัดฐานในการกล่าวถึงร่วมกัน งานที่กล่าวถึงชนชั้นกลางโดยมีนัยของความเป็น “ชนชั้น” ที่คล้ายคลึงกับแนวคิดมาร์กซิสต์ จึงมีปรากฏให้เห็นมีอยู่น้อยมาก และที่มีอยู่ก็สามารถอธิบายได้เพียงการกำหนดว่าชนชั้นกลางประกอบด้วยคนกลุ่มใดบ้าง

แนวคิดมาร์กซิสต์ที่ยอมรับฐานะและบทบาทของชนชั้นกลางในสังคมทุนนิยม เริ่มปรากฏชัดภายหลังเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 เมื่อคนทั่วไปได้กล่าวถึงคนกลุ่มนี้อย่างกว้างขวาง การนิยามชนชั้นกลางตามแนวคิดนี้ ยอมรับว่าคนกลุ่มนี้อาจไม่สังกัดอยู่ในชนชั้นนายทุน (ซึ่งเป็นชนชั้นบน) และอาจไม่สังกัดอยู่ในชนชั้นกรรมาชีพ (ซึ่งเป็นชนชั้นล่าง) และการดำรงอยู่ของพวกเขา มีบทบาทอย่างสำคัญในการขับเคลื่อนให้อุดมการณ์ทุนนิยมกลายเป็นอุดมการณ์ที่ถูกยอมรับอย่างกว้างขวาง

ทั้งนี้แม้มาร์กซิสต์กลุ่มนี้จะปฏิเสธการใช้เกณฑ์ทางอาชีพเป็นเครื่องชี้วัด โดยพิจารณาให้ใช้เกณฑ์วัดจากความเหมือนในด้านพื้นฐานทางวัตถุแทน แต่การกล่าวถึงรายได้และความมั่นคงในงานก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์แบบเวเบอเรียน

นั่นย่อมหมายความว่า มาร์กซิสต์กลุ่มนี้ได้มีการประยุกต์เครื่องมือในการจัดแบ่งชั้นชนตามแนวคิดแบบเวเบอเรียนมาให้กับการนิยามชนชั้นกลางที่ปรากฏขึ้นในสังคมไทยเพื่อใช้อธิบายสิ่งที่ดำรงอยู่จริงในสังคม

ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจเลยที่การนิยามชนชั้นกลางจากทั้งสองแนวคิดวิเคราะห์จะกำหนดให้คนกลุ่มเดียวกันสังกัดอยู่ในชนชั้นกลาง นั่นคือ พ่อค้า (รายย่อย) และคนงานปกขาว (ผู้ประกอบการวิชาชีพที่หลากหลายและข้าราชการ)

แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า สองแนวคิดจะมีความคาดหวังต่อคนกลุ่มนี้เหมือนกัน กล่าวคือ ขณะที่แนวคิดมาร์กซิสต์เชื่อว่า ชนชั้นกลางเหล่านี้นำมาแค่เพียงระบบทุนนิยมทางเศรษฐกิจ แต่โครงสร้างส่วนบนคือรัฐและวัฒนธรรมยังคงมีลักษณะศักดินา ไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงสำหรับชนชั้นล่าง แนวคิดแบบเวเบอเรียนกลับเชื่อว่า การขยายตัวของชนชั้นกลางจะผลักดันให้เกิดการหมดไปของความต่างทางชนชั้น การศึกษาเรื่องชนชั้นสามารถแทนที่ได้ด้วยการใช้ “ชั้นของรายได้” เป็นเกณฑ์ในการกำหนดอำนาจตามสายงานบังคับบัญชา (authority) จะกลายมาเป็นเครื่องกำหนดชั้นของสถานภาพทางสังคมที่เหมาะสมกว่าการกำหนดฐานะทางชนชั้น จากความสัมพันธ์ในการครอบครองปัจจัยการผลิต ซึ่งนั่นเท่ากับว่าแนวคิดวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ไม่สามารถให้คำอธิบายแก่สังคมได้อีกต่อไป

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ในช่วงสามปีที่ผ่านมาได้แสดงท่าทีออกมาว่า การวิเคราะห์ตามแนวทางแบบมาร์กซิสต์น่าจะมีความถูกต้องมากกว่า เพราะชนชั้นกลางเริ่มแสดงออกอย่างชัดเจนในการดำรงรักษา “ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ” โดยไม่สนใจว่าความมั่นคงนี้จะทำให้คนส่วนใหญ่ในสังคมมีชีวิตที่ดีขึ้นหรือไม่ แต่นี่ก็เป็นเพียงการพิจารณาชนชั้นกลางที่ขาดความต่อเนื่องจากพัฒนาการจิตสำนึกทางชนชั้นที่มีอยู่ในอดีต ซึ่งเชื่อว่าชนชั้นกลางจะสามารถเป็นกลุ่มนำการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียมกันของคนในสังคม

และหากชนชั้นกลางสามารถพัฒนาจิตสำนึกก้าวหน้านี้ได้ จะเป็นปรากฏการณ์ซึ่งไม่คาดคิดที่น่ายินดีอย่างยิ่ง หมายความว่า เมื่อนั้นชนชั้นกลางได้เกิดขึ้นในสังคมไทยโดยสมบูรณ์แล้ว จากสภาวะเพียงชนชั้นในตนเปลี่ยนเป็นชนชั้นเพื่อต่อสู้จนสามารถสลายพันธนาการศักดินาและสร้างระบบประชาธิปไตยแท้จริงขึ้นแล้ว

8.2 การศึกษาวิจัยของสุนีย์ ตริธนากร (2539) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “โลกทัศน์ประชาธิปไตยของชนชั้นกลางไทย: ศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มข้าราชการประจำกับกลุ่มพนักงานเอกชน” พบว่าประวัติศาสตร์ของชนชั้นกลางไทยได้ถือกำเนิดขึ้นมาในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นและได้มีพัฒนาการที่ต่อเนื่องยาวนานภายใต้การพัฒนาทางเศรษฐกิจ ซึ่งถือว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้อให้ชนชั้นกลางไทยได้เจริญเติบโต และมีบทบาทสำคัญในช่วงระยะเวลาต่างๆ ที่ผ่านมานี้ จะเห็นได้ว่า ปรากฏการณ์การก่อตัวของชนชั้นกลางไทยในปัจจุบันเป็นผลมาจากการต่อสู้ที่มีมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ซึ่งเป็นการต่อสู้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และอุดมการณ์

ดังนั้น ประวัติศาสตร์ของชนชั้นกลางไทยที่ประกอบด้วยคนหลายกลุ่ม หลายอาชีพ หลายวงการเหล่านี้จึงมีทั้งที่เป็นมิตรและเป็นศัตรูกัน มีทั้งผู้สนับสนุนและผู้ต่อต้าน ซึ่งประวัติศาสตร์นี้มีพื้นที่ครอบคลุมอย่างกว้างขวางและสลับซับซ้อน โดยมีความเกี่ยวพันกับระบบทั้งหมดของทุนนิยมสมัยใหม่ รวมทั้งยังได้เชื่อมโยงกับรัฐอำนาจนิยมและวัฒนธรรมไทยที่ค่านิยมแบบศักดินายังคงมีอิทธิพลแอบแฝงอยู่

ข้าราชการจัดว่าเป็นชนชั้นกลางกลุ่มหนึ่งในสังคมไทยที่มีขนาดใหญ่ที่สุด อีกทั้งยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก และถือว่าเป็นกลไกของรัฐในการใช้อำนาจเพื่อปฏิบัติหน้าที่ทางการบริหารราชการแผ่นดินโดยตรง จากความที่เป็นผู้ใช้อำนาจรัฐในทางปฏิบัตินี้เองได้สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม ความคิด ความเชื่อที่อิงแอบอยู่กับลักษณะของอำนาจนิยม โดยเฉพาะข้าราชการกระทรวงมหาดไทยเท่าที่ผ่านมามักจะถูกมองว่า เป็นกลุ่มข้าราชการที่มีความคิดความเชื่อที่มีลักษณะของอำนาจนิยมและอนุรักษนิยมอยู่มากกว่ากลุ่มอาชีพอื่นๆ และการมีทัศนคติที่ค่อนข้างจะสวนกระแสกับหลักการประชาธิปไตยดังกล่าวนี้เอง อาจส่งผลให้ข้าราชการเหล่านี้มีพฤติกรรมปฏิบัติหน้าที่ที่ไม่สอดคล้องกับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยได้

อย่างไรก็ดี ความคิด ความเชื่อในลักษณะอำนาจนิยมและอนุรักษนิยมของข้าราชการเหล่านี้เริ่มคลายตัวลงอย่างมากในปัจจุบัน ทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกประเทศเริ่มเปลี่ยนแปลงไป กระแสประชาธิปไตยกลายเป็นกระแสหลักของโลกในปัจจุบัน

ส่วนในสังคมไทยก็มีกลุ่มพลังที่มีความหลากหลายและต่างก็มีอำนาจต่อรอง ทำให้กลุ่มข้าราชการซึ่งแต่เดิมเป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ในสังคมต้องปรับเปลี่ยนตนเองทั้งในแง่ของโลกทัศน์และพฤติกรรมให้มีความสอดคล้องกับกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงที่เป็นประชาธิปไตย

มากยิ่งขึ้น โดยจะเห็นได้จากผลการวิจัยชิ้นนี้ที่ได้ศึกษาวิจัยถึงโลกทัศน์ประชาธิปไตยของกลุ่มข้าราชการกรมการปกครองเปรียบเทียบกับกลุ่มพนักงานธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) นั้นพบว่า ในปัจจุบันกลุ่มข้าราชการโดยเฉพาะข้าราชการกรมการปกครองซึ่งมีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวข้องกับการปกครองโดยตรงนั้น กลับมีโลกทัศน์ทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นกว่าเดิม

ที่เป็นเช่นนี้ผู้วิจัยคิดว่า ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากสภาพเงื่อนไขภายในประเทศและภายนอกประเทศ กล่าวคือ สภาพเงื่อนไขภายในประเทศ เช่น การเปิดกว้างทางการศึกษา เสรีภาพในการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบัน ทำให้คนได้รับการเรียนรู้มากยิ่งขึ้นและส่งผลให้คนเหล่านี้มีโลกทัศน์ที่กว้างไกลยิ่งขึ้น รวมทั้งบริบททางการเมืองที่เป็นไปตามวิถีทางประชาธิปไตยที่ถึงแม้ว่าจะค่อนข้างไร้อิทธิพลก็ตาม แต่ก็ทำให้คนกลุ่มนี้มีความเชื่อมั่นต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยได้ในระดับหนึ่ง ผนวกเข้ากับปัจจัยภายนอกก็คือ อิทธิพลของการสื่อสารและกระแสประชาธิปไตยที่เบ่งบาน และเป็นเสมือนกระแสหลักของโลกนั้น ได้มีส่วนทำให้กลุ่มข้าราชการไทยเกิดการปรับตัวทั้งทางด้านความคิด ความเชื่อและการปฏิบัติ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

สำหรับกลุ่มพนักงานธนาคารกรุงเทพซึ่งถือได้ว่าเป็นชนชั้นกลางที่สังกัดอยู่ในกลุ่มคนงานคอปกขาวที่มีการศึกษาสูง มีฐานะดีพอควรและเป็นตัวแทนจากภาคเอกชน จากสมมติฐานที่ตั้งไว้ในข้อ 1 นั้น น่าจะเป็นกลุ่มที่มีโลกทัศน์ในการมองประชาธิปไตยที่เอื้อต่อการพัฒนามากกว่ากลุ่มข้าราชการกรมการปกครองซึ่งเป็นตัวแทนจากภาครัฐ

แต่จากการวิจัยในครั้งนี้กลับพบว่า มีโลกทัศน์ประชาธิปไตยในระดับปานกลางเช่นเดียวกับกลุ่มข้าราชการกรมการปกครอง ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า ความแตกต่างทางด้านอาชีพของชนชั้นกลางทั้ง 2 กลุ่มนั้นไม่สามารถใช้เป็นมาตรฐานในการจำแนกหรือชี้ชัดลงไปได้ว่า ชนชั้นกลางกลุ่มใดจะมีโลกทัศน์ที่ส่งเสริมประชาธิปไตยมากกว่ากัน

8.3 เกษตรชัย อุ่นวิจิตร (2539) ศึกษาเรื่องบทบาทของชนชั้นกลางต่อความไม่ต่อเนื่องของการเมืองไทย พบว่า ชนชั้นกลางเปลี่ยนแปลงจุดยืนและบทบาทของตนเองได้ตลอดเวลา โดยขึ้นอยู่กับแต่ละสถานการณ์ ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้มีส่วนคล้ายคลึงกันในแง่ของการต่อสู้ระหว่างทหารและกลุ่มกำลังประชาธิปไตย แต่ละรายละเอียดตัวแสดง เหตุการณ์ สภาพแวดล้อม นั้นแตกต่างกัน เหตุการณ์ในปี 2516 กลุ่มประท้วงนำโดยกลุ่มนิสิตนักศึกษาประสบความสำเร็จในการขับไล่วิทยาลทหารและสามารถนำประชาธิปไตยกลับคืนมาสู่ประเทศไทยได้ แต่ในปี 2535 นั้นผู้ชุมนุมประท้วงมาจากทุกสาขาอาชีพ และมีการกล่าวถึงว่ากลุ่มคนเหล่านี้มีชนชั้นกลางรวมอยู่หลายกลุ่ม ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการต่อสู้ ในทางตรงกันข้ามกลุ่มนิสิตนักศึกษากลับกลายเป็นคนส่วนน้อยและเข้าร่วมแบบปัจเจกบุคคล โดยไม่ได้ร่วมกันตั้งกลุ่มเหมือนที่เกิดขึ้นในปี 2516 และ

2519 เหตุการณ์ในปี 2535 นั้น ผู้ชุมนุมประท้วงได้เข้าร่วมเหตุการณ์อย่างเป็นทางการเป็นธรรมชาติ ปราศจากการควบคุมหรือมีองค์กรเป็นผู้นำ โดยมีเป้าหมายเดียวกัน คือ การหยุดอำนาจทหาร และมีรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย ในปี 2519

นอกเหนือจากปัญหาความขัดแย้งภายในระหว่างทหารและกลุ่มพลังประชาธิปไตย ซึ่งเหมือนในปี 2516 แล้ว ยังมีปัญหาที่มาจากภายนอกประเทศ กล่าวคือ การคุกคามของภัยคอมมิวนิสต์ที่มีอิทธิพลอย่างมากในอินโดจีนซึ่งรวมทั้งบริเวณชนบทของไทยด้วย ภัยนี้สร้างความหวาดกลัวให้แก่ชนชั้นผู้นำและชนชั้นกลางมาก จึงทำให้พวกเขายกเลิกการสนับสนุนนิสิตนักศึกษาในปี 2516 และหันมาสนับสนุนทหารต่อต้านนักศึกษาผู้ซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกต่อต้านชาติ พระมหากษัตริย์ และสนับสนุนฝ่ายคอมมิวนิสต์ ในขณะนั้นได้เกิดวิกฤติการณ์น้ำมันขึ้นราคา ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำและยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นเมื่อมีการถอนทหารอเมริกันออกจากอินโดจีน นักศึกษาจำนวนมากตกงาน แต่ท้ายที่สุดฝ่ายซ้ายถูกโจมตีจนต้องหลบหนีเข้าป่าในการรัฐประหารปี 2534 ถึงแม้ว่ามีชนชั้นกลางบางกลุ่มไม่ยอมรับทหารตั้งแต่แรก เช่น นักวิชาการ นักศึกษา และองค์กรพัฒนาเอกชน แต่ชนชั้นกลางจำนวนมาก เช่น นักธุรกิจยอมรับ เนื่องจากขณะนั้นพวกเขายอมรับว่าทหารจะคืนประชาธิปไตยให้โดยปราศจากการรักษาอำนาจทางการเมืองไว้และทหารนั้นถูกพิจารณาว่าเป็นเสมือนทางเลือกหนึ่งในการขจัดปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ แต่ท้ายที่สุดเหตุการณ์มิได้เป็นเช่นนั้น ทำให้ชนชั้นกลางหลายกลุ่มร่วมกันต่อต้านผู้นำทหารในเหตุการณ์ปี 2535 ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าว นั้นแตกต่างจากปี 2516 และ 2519 กล่าวคือ ตลอดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นผู้เข้าร่วมชุมนุมเดินทางมาสถานที่ทำการประท้วงโดยรถยนต์ และถือโทรศัพท์มือถือ นอกจากนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวโทรศัพท์มือถือและเครื่องโทรสารกลายเป็นที่นิยมใช้กันมากจนกระทั่งทหารไม่สามารถควบคุมข้อมูล ข่าวสารได้เหมือนปี 2519 รวมทั้งมีชนชั้นกลางหลายกลุ่มเข้าร่วมประท้วงโดยตรงด้วยตนเองโดยไม่ได้เป็นเพียงผู้สนับสนุนและผู้ฟังเหมือนในปี 2516 และ 2519 แล้วจึงเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของบทบาทชนชั้นกลาง

8.4 การศึกษาวิจัยของธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ และเทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (2541) ที่วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนชั้นกลาง ผลการวิจัยพบว่า การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่สมเหตุสมผลแบบที่มีคุณค่าในตัวเองไม่มีความสัมพันธ์กับการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ส่วนการเลือกทางเลือกที่สมเหตุสมผลแบบที่มีลักษณะเป็นเครื่องมือหรือมีเป้าหมายทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งในทิศทางบวกหรือสอดคล้องกัน ยกเว้นในเงื่อนไขของประชาชนชั้นกลางที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคเหนือและภาคใต้เท่านั้น

สำหรับการตัดสินใจที่ไม่อยู่บนหลักการว่าด้วยความสมเหตุสมผลมีความสัมพันธ์กับการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งในทิศทางบวกเช่นกัน ยกเว้นในเงื่อนไขของประชาชนชั้นกลางที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคเหนือและภาคใต้ ประชาชนชั้นกลางที่มีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี

ประชาชนชั้นกลางที่เปิดรับฟังข่าวสารการเมืองในระดับปานกลาง และประชาชนชั้นกลางที่มีความคาดหวังในควมมีมาตรฐานและจริยธรรมทางการเมืองสูง

นอกจากนั้น จากการวิเคราะห์หาค่าสหสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจทั้ง 3 รูปแบบดังกล่าว ผู้วิจัยได้สรุปว่า ประชาชนชั้นกลางที่มีรูปแบบการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่สมเหตุสมผลแบบที่มีลักษณะเป็นเครื่องมือมีแนวโน้มจะมีการตัดสินใจแบบที่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของหลักการว่าด้วยความสมเหตุสมผลไปพร้อมๆ กันด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ผู้ที่มีการตัดสินใจแบบการเลือกทางเลือกที่สมเหตุสมผลแบบที่เป็นเครื่องมือหรือมีเป้าหมายทางสังคม (นโยบายพรรค ผลงานของผู้สมัครและพรรคฯ สร้างให้แก่ประเทศหรือท้องถิ่นและจากการรับฟังข้อมูลข่าวสารทางการเมือง) ส่วนใหญ่จะไปใช้สิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้ง เพราะความชอบพอเดิมที่มีต่อตัวผู้สมัครฯ หัวหน้าพรรคฯ และบุคคลสำคัญของพรรคฯ อีกด้วย

8.5 การศึกษาวิจัยของ จุมพล หนีมพานิช (2542) เรื่องพฤติกรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย พบว่า

1. ชนชั้นกลางที่ทำการศึกษาล้วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจการเมืองการปกครองไทย มีพฤติกรรมทางการเมืองในรูปของการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองบางรูปแบบในกิจกรรมต่อไปนี้ คือ การติดตามข่าวสารความเคลื่อนไหวทางการเมืองทุกวัน การไปเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติทุกครั้ง เคยชักชวนให้ผู้อื่นไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติ และเคยมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่อไปนี้ แม้จะนานๆ ครั้ง คือ การให้ความรู้หรือแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองแก่คนในชุมชน ในหมู่บ้านหรือที่ทำงาน การไปฟังอภิปราย สัมมนา การปราศรัยหาเสียงของพรรคการเมือง/นักการเมือง การพูดคุยถกเถียงกับบุคคลอื่นเกี่ยวกับปัญหาการเมืองที่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันมีความเห็นว่าผู้ที่ทำการประท้วงรัฐบาลเพื่อให้แก้ไขบางสิ่งบางอย่างที่เกี่ยวกับการเมืองให้ถูกต้องเป็นเรื่องที่มีความชอบธรรม ในอนาคตหากมีการเลือกตั้ง ส.ส. ส.ว. จะไปเลือกตั้งอย่างแน่นอน

อย่างไรก็ตามเป็นที่สังเกตว่าเมื่อได้จำแนกชนชั้นกลางที่ทำการศึกษาไปทางการศึกษา รายได้ และอาชีพ พบว่าชนชั้นกลางที่มีการศึกษาระดับปริญญาโท มีรายได้ตั้งแต่ 10,001 บาทขึ้นไป มีอาชีพที่ใช้วิชาชีพ/วิชาการ จะมีพฤติกรรมทางการเมืองในรูปของการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในหลายๆ กิจกรรมที่มีร้อยละของการเข้าร่วมสูงกว่าชนชั้นกลางกลุ่มที่มีการศึกษา และรายได้ต่ำกว่า และมีอาชีพสำนักงาน/เสมียน และอาชีพพาณิชยกรรม ที่แม้การเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวจะเป็นการเข้าร่วมนานๆ ครั้ง หรือบางโอกาส กิจกรรมดังกล่าว ได้แก่ กิจกรรมการฟังอภิปราย สัมมนา ปราศรัยหาเสียงของพรรคการเมือง/นักการเมือง การให้ความรู้หรือเคยแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับการเมืองแก่คนในชุมชน ในหมู่บ้าน เคยผลักดันนโยบายหรือ

กฎหมายที่มีประโยชน์ให้ต่อส่วนรวม เคยมีส่วนในการผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

2. พฤติกรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางในข้อ 1 น่าจะมีผลต่อการเมืองและพัฒนาการทางการเมืองของไทยในแง่ของการทำให้ระบบการเมืองเป็นประชาธิปไตย ตรงนี้น่าจะมีผลดีต่อการเมืองและพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทยในปัจจุบันและอนาคต เพราะพฤติกรรมทางการเมืองดังกล่าวส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยหรือการทำให้ระบบการเมืองเป็นประชาธิปไตย

8.6 รสลิน ศิริระพันธ์ และคณะ (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางกับพัฒนาการทางการเมืองไทย: ศึกษากรณีภาคเหนือ” พบว่า

1. พฤติกรรมทางการเมืองโดยภาพรวมของชนชั้นกลางในภาคเหนือเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับปานกลาง ซึ่งพฤติกรรมทางการเมืองที่แสดงออกมากที่สุด คือ การไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง 2) การพัฒนาการทางการเมืองไทยในช่วงหลังการปฏิรูปการเมือง (พ.ศ. 2540) เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบของการพัฒนาการทางการเมือง ถือได้ว่าการพัฒนาการทางการเมืองไทยในระดับมาก แต่ถ้าพิจารณาจากการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาการทางการเมืองแล้วพัฒนาการทางการเมืองไทยยังอยู่ในระดับปานกลาง 3) พฤติกรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางในภาคเหนือมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบและเป้าหมายของการพัฒนาการทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 4) องค์ประกอบของการพัฒนาการทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับเป้าหมายของการพัฒนาการทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01